УКРАЇНА.

НАУКОВИЙ

та

ЛІТЕРАТУРНО-ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ

ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ.

РІК ПЕРШИЙ.

ТОМ І.

ФЕВРАЛЬ

1907.

У КИЇВІ.
1907.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Друкарня Н. Т. Корчак-Новіцького у Київі, Меринговська, 6.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Спомини про пражське видання „Кобзаря".

Зіму 1874—5 року учителював я у Петербурзі у дівочих гімназії та інституті, а думками своїми жив у Київі. Там земляки заходилися тоді і коло географії, і коло статістіки, і коло фольклору рідного краю: видавали «Записки Юго-Западнаго Отдѣла Императорскаго Русскаго Географическаго Общества»; друкували перепись Київа 1873 року; розбірали карточки слів українських, виписаних з різних книжок і з уст народа для словаря української мови; міркували, як довести словарь цей до наукової вартости, розьяснивши у йому українські слова латинськими; думали завести у цьому словарі такий правопис, щоб він одповідав усім філологічним і фонетичним одрубностям української мови; друкували сістематично розроблені Антоновичем та Драгомановим історичні пісні українського народу і т. д. Молодий, живий настрій думок, разворушених реформами 60-х років, не був ще тоді приголомшений пізнійшими реформами 80-х років. Надії на те, що прогрессівний ход життя вже не зупиниться перед ретроградними актами уряду, окриляли киян на нові, тоді ще не чувані, вчинки. Не вважаючи на те, що так звана тоді «поліцейська будка Юго-Западного краю», то б то газета «Кіевлянинъ», вороже відносилася до «хлопоманського» напрямку демократів, українська інтелігенція простувала до того, як казав Шевченко,

Generated on 2015-08-12 17:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

щоб паша правда не пропала,
щоб наше слово не вмірало!

Згуртувавшися у приватну товариську громаду, ці земляки у другій газеті, що видавалася жінкою професора Гогоцького,—у «Кіевскому Телеграфі»,—почали проти бюрократично-казенних думок «Кіевлянина» виставляти демократичні погляди на прояви сучасного їм життя; крестьянина або крестьянку трактували не як хлопа, а просто—як такого ж чоловіка, що хоче так само й їсти, й пити, й говорити, й думати, як і пани і усякі другі люде. Як же мені хоч живучи й у Петербурзі, можно було не співробітничати чи в цій газеті, чи в органі наукового оффіціального Географичного Товариства, на розвій праці якого так багато покладали надій не тільки у Київі, а й у Петербурзі? Ще більш тягло мене до цього, що робиться у Київі,—тим, що там якось більше напружено було тоді життя морально-політичне, ніж у столиці. Тут, напр., тільки приймали до відомості, що у Герцеговині зьявився якийсь Пеко Павлович, а за ним і другі борці за волю, а на публічних столишних лекціях лектори теми брали собі чи з природовідства, чи з історії старої российської словесності; у Київі ж громада прямо встрявала сама у визвольничий рух південних славян—і тілом, і душею, і мислію своєю. Вона чи так чи сяк запомагала людям, охочім бігти туди, де за свободу «пушка кгаворі». Не вдержався навіть і брат мій молодший і втік без спросу у свого артіллерійського начальства у тую Герцеговину навчати братів-славян, як можна робити пушки з черешньових окоренків і як розсипатися по-за камнями та за кущами, щоб обстрелювати турецькі війська на їх переходах. Від князя Чорногорського він за це своє діло пізнійше одібрав у награду весь набір чорногорської одежи, і вбраний по-чорногорськи, ходючи по Київу, дивував тим киян. Але це було вже після доносу Юзефовича на хлопоманів, коли у Київі притихло «украінофільство». А тоді, як я жив у Петербурзі, бадьористе життя київське здавалося мені чимсь таким, з чого почнеться нова ера життя на Украіні.

Generated on 2015-08-12 17:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Відомі були мені й заміри составляти й видавати елементарні учебники і популярні книжки на українській мові, і заходи до видання творів кращих письменників українських, а між ними поперед усього «Кобзаря» Шевченкового. Я знав, що вже у братів Тараса Григоровича—Осипа та Микити—куплено було право на видання не тільки тих віршів Шевченка, що до того часу були надрюковані в Россії і за границею, але й тих, що були зібрані і лежали на схованці у вірних людей, у яких не можно було сподіватися на жандарський трус та на заарештування цього дорогого матеріалу. Про це становище діла я знав, бо раніше сам їздив у Кирилівку до братів Т. Г. Шевченка і привозив одного з їх у Київ, щоб зробити купчу. Але мене все ж таки дивувало, чого так довго забарилися з виданням «Кобзаря», і про це діло нічого не чуть.

Коли на провесні 1875 року приїздить до мене у Петербург з Київа товариш мій Ф. К. Вовк і привозить виготований до друку рукопис «Кобзаря», розділений на дві частини. Оказалося, що він ходив приватно до київського цензора Пузиревського на сеанси, щоб заздалегідь перечитати з ним весь зібраний матеріал і розпитати у його, що́ на його погляд—цензурно, а що—нецензурно? Цензор не одрікся від читання «Кобзаря» рукописного і, за який час за невелику плату (руб. 50—70) перебумавши, що́ в яких віршах висловлюється, поробив нотатки на кожному творі Шевченка—чи можна його подавати до цензури, чи й зовсім не слід, щоб не викликати й нецензурних, а другого сорта наслідків.

По тих нотатках такої компетентної особи, як цензор Пузиревський, весь текст тодішнього «Кобзаря» і був розбитий на дві частини: цензурну й нецензурну. Мені загадано було їхати за границю і там друкувати «Кобзаря» цілком, але в двох томах, бо невідомо було, що скаже трохи згодом цензура й про цензурну частину. Видавши ж за границею, здавалося легше представити цензурний том у «Главное управленіе по дѣламъ печати» і випрохати дозвіл на пропуск його у Россію. У цьому Управ-

Generated on 2015-08-12 17:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ленії служив тоді знакомий мій, поет Я. П. Полонський. Він казав мені, що дуже високо ставить поетичний геній Шевченка і дуже буде радий, коли зможе хоч що-небудь зробити для нашого діла; але він совітував мені не дуже покладатися на його слова, бо вже якась хмара, казав він, збірається над долею росспйського письменства, і йому здається, що можуть виникнути нові умови, або «временныя правила», або й настоящі закони, які дуже обкарнають в Россії волю печатного слова взагалі, а українського—особливо. Через те він раяв поспішатися з друкуванням «Кобзаря», щоб не приключилося якої перешкоди і щоб хоч перша половина його (цензурна) встигла піти у продаж у Россії.

Упоравшися з ділами своїми, у маї 1875 р. поїхав я з жінкою у Прагу. Коло самого міста у селі Бубенчі поселилися ми на літо. Звідти можна було, перейшовши Вишеградську гору, Вишеград і Карлов міст, пішки ходити у Прагу, або, сівши на залізницю, проїхати до міста тільки одну станцію. Думати довго— до якої тіпографії звернутися, не приходилося: Едвард Грегр. редактор прогресівної газети «Národni Listy», один з видатніших ораторів на міттінгах молодочеської партії, мав велику типографію, найкращу книготорговлю у Празі; мав він при типографії й словолитню (slevárnu), значить міг сам і літери для українського тексту зробити, що було б далеко труднійше у других типографіях. До його я й звернувся з проханням заготовити нові літери і визеруики до перших літер кожного віршу. Прохав я його ще й про те, щоб він це видання прозвав своїм, бо россиянинові, що, втікши од домашньої цензури, видає загряницею щось нецензурне, звісно могло б добре достатися. Грегр так і зробив. Вийшовши зо мною з контори, де ми розмовляли на другому поверсі дома, на площадку, з якої видно було усі станки й машини і усіх наборщиків, які поміщалися у великій залі першого поверху будинка, він заявив їм, що хоче видати „Кобзаря“ Шевченка, а мене представив їм яко редактора і корректора, що знає українську мову.

Generated on 2015-08-12 17:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Коли виготовили потрібний шріфт, почалися набор і правка корректури, яку засилали мені двічи: раз—u slůpach цеб-то в граиках і другий раз поверстані у пумеровані сторінки. Управитель типографії, готуючися до історічної вистави типографського майстерства, показував мені зразки корректур XVII століття і розьясняв, як теперішні корректурні значки пішли з латинських слів deletur. ligatur то-що, при чому прохав, щоб і я ставив такі ж значки, до яких звикли усі їх наборщики. Почали спочатку друкувати перший „цензурний“ том (у 5000 примірниках). Наляканий Полонським, я ще й у Празі продовжував роботу Пузиревського і деякі твори Шевченка, де здавалося мені стрінеться щось нецензурне, виключав і одкладав на другий нецензурний том. В корректурі запомогали мені жінка і земляк з Катеринославської губерпії, емігрант Шоров, про бідування якого в Парижі літератор Боборикін написав тоді гарний розсказ у „Отечественныхъ Запискахъ“.

Ще не відьїжджаючи з Петербургу, заходився я писати листи до багатьох людей, які знали Шевченка за його життя, щоб вони мені написали свої спомини про його або й свої думки про характер його поезій. З Праги я знов писав до їх, нагадуючи своє прохання: але більшість з їх давали мені одповіді, що не візьмуть на себе право критикувати твори великого поета, бо на те не здатні: дрібні ж анекдоти з його життя, які вони знали, вони казали, не варт згадувати та печатати про те, як він, напр., навчав чоловік 10—15, проходючи через Миколаївський міст у Петербурзі, зпявши шапку, казати букіністу, що стояв на мості, одну і ту ж фразу: «я иду на Васильевскій островъ!», або як наймав він дві шарманки різного строю разом грати «Боже царя храни!» щоб розсердити Костомарова і т. і. Найлюбязнійше до мого прохання одпісся Тургенев, який жив тоді під Парижем на своїому хуторі Буживаль. Він писав, що безпремінно пригадас усе, що тільки памьятас з своїх зустріч з Шевченком, але не може зараз сісти писати ці спомини, поки не викінчить тієї роботи, над якою тоді працював. Коли накінець він прислав свої спомини про Шевченка, ми дуже зраділи: Шоров разів скільки перечиту-

Generated on 2015-08-12 17:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

вав їх, бо він і в Парижі, і у Карлсбаді бачив цього майстра слова і заслухувався його читанням власних його творів. Так і Полонський, з яким я листувався частенько, надіслав теж свої спомини заздалегідь, так що й вони увійшли у I том. Костомаров та Мікешін вже тільки у 1876 році прислали свої згадки про Шевченка, і ці прийшлося помістити тільки у другий (нецензурний) том.

Коли перший том був готовий, Грегр заслав його у «Главное управленіе по дѣламъ печати», прохаючи дозволу продавати його видання у Россії. З цього приводу Полонський писав мені, що йому прийшлося вести велику баталію, поки він одвоював пропуск I тому через гряницю. Воно й справді вже нелегко мабуть було добитися цього блага, бо не далі як місяців через 3—4 після того вийшов неопублікований закон, яким трохи не зовсім заборонялося видання українських книжок. Перший том одісланий був у Київ у магазін Ільницького, який теж одібрав розрішення на роспродаж цього тома. Другого тома, коли його к весні виготовили дрюком та брошюровкою, я одважився заслати тільки один примірник Я. П. Полонському, яко чиновникові цензурного відомства, і прохав його, щоб він показав той том Мікешіну та Костомарову, бо їх спомини про Шевченка були там надрюковані. Усі ж другі примірники II тома і певелике число примірників I тома залишилися у книгарні Gregra a Dattla для продажі загрянишним читачам «Кобзаря».

А щоб ці загрянишні люде зацікавилися новим пражським виданням «Кобзаря», жінка моя поперекладала багато де-яких дрібніших творів Шевченка на французьку мову, списала коротенько зміст більших поем, по французьки ж переказала коротку біографію поета і ці всі замітки, як матеріал для статьї, передала до редакції «Revue des deux mondes». В цьому ділі реклами нового видання запоміг знов Тургенев, який найшов співробітника цього органа всесвітньої преси, що знав россійську мову, і прохав його по матеріалах, заслапих моєю жінкою, написати про Шевченка. Той так і зробив, через що й французи почали зна-

Generated on 2015-08-12 17:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

комитися з українським поетом, як німці знакомилися з їм після книжечки Боденштедта про цього Ukrainische Dichter.

Може кому чудним здається, що містом для загряничного видання нового «Кобзаря» мною обрана була Прага, а не Львів, Берлін, Париж, де вже до того часу було надрюковано чимало нецензурних поезій Шевченка. А вийшло це через те, що, з одного боку, мене тоді тягла до себе не стільки статістіка, скільки філологія, і я хотів хоч один семестр прослухати лекції звісного пражського лінгвіста словака Гаттали, який тоді й викладав свою порівняючу граматіку славянських мов, а з другого боку,—що ще важнійше, — мені доручено було у родини П. І. Шафарика розшукати кінець поеми Шевченка «Іван Гус». Коли на кватирі професора Міщенка у Київі Ф. К. Вовк перевіряв автографи Шевченка з тими рукописами, що були здобуті від петербурських земляків, він запримітив, що і в печатних і в писаних текстах цієї поеми є пропуски або де-яких слів, або й цілих фраз і стрічок, які може цензура не пропустила, або й перепищики чи редактори пізнійших видань, не розібравши слів чи з других яких причин, заміпили точками. Надія на те, що у сина П. І. Шафарика найдеться орігінал цього Шевченкового посланія до його батька, примусила мене зістатися у Празі.

Син знаменитого славяновіда, статістіка, археолога, філолога був тоді професором астрономії у Празі і з їм знакомий був Шоров. Він познайомив і нас з Шафаріком і його жінкою, нашою ж землячкою з Ананьївського повіту. Заходючи до цієї ввічливої родини на обід з українським борщем та кашою (які страви мабуть на усю Прагу бували тільки у їх), я роспитував Шафарика-сина, чи не зісталося де небудь помежи паперами його батька цілої поеми «Єретик»? Він казав, що після смерти батька він перебрав усі його книжки, рукописи, листи то-що, і справді найшов цю поему, але без кінця, бо дальший листочок посланія до Шафарика десь мабуть зовсім загинув. Те ж, що він знайшов, він передав петербурським землякам Шевченка, коли вони заходилися ще у 60 х роках видавати «Кобзаря». Так розвіялася надія, що хоч у Празі найдеться повний текст поеми «Єретик, або Гус». Але ще в старовину ка-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

зали, що habent sua fata libelli: ще 30 літ зберігалася у секретному архиві «III отдѣленія» ця поема, поки її там не винайшов д. Щоголев, якому дозволено було переглянути той архів [1]).

К весні 1876 закінчилися і корректура і друкування «Кобзаря». Передивляючись вже готові обидва томи, я догледів, що й помилок і невидержок одного якого небудь правопису в обох томах було досить. Були, правда, й такі помилки, за які й не можно було обвинувачувати корректорів. Напр., на 370 сторінці I-го тома, провіряючи з жінкою корректурний набор з рукописом, ми прогавили цілу стрічку і залишили так, як набрав наборщик: «Творили б скрізь понад землею». Ця нісенітниця зісталася і в пізнійших петербурських виданнях «Кобзаря»; дак корректура ж цього листу була в нас тоді, коли вмерла у нас дочка і приходилося її ховати на чужині: не до букв і не до слів було нам тоді! Але траплялося й таке, що теж саме слово у початку, у середині і в кінці книжки процечатано було різними буквами: стрічалося, що замість «розкувати» зісталося «розувати» (II, стор. 32), що міняло смисл віршу. Зажурився я; списав довгий список помилок на обидва томи і поніс у типографію. Але управитель типографії сказав мені, що ніколи не слід виставляти тих помилок, що пійшли не з вини наборщиків, а з licentia poëtica.

— «Поет, казав він, може навмисне робити помилки, аби б те слово, яке він вживає, згучало не так, як у других. Гляньте: і в нас Неруда зроду не схоче, щоб ми йому друкували його вірши правописом, якого держаться «Národni Listy»! А то ж не Неруда, а Шевченко: коли він бажав, щоб у одному місті було «отце», а в другому «отсе», а в третьому «оце», то вже ні ви, ані ми не сміємо його виправляти!»

[1]) Д. Щоголев, переглянувши усе „діло“ про Шевченка, каже, що слід було б усе цілком його надрукувати, як цінний оффіціальний матеріал про провини Т. Г. Шевченка перед урядом. І на мою думку, того не досить, що опубліковано д. Щоголевим у „Былому“, а треба б усе, що про Шевченка збереглося у архиві III отд., дати читачам „Кобзаря“.

Generated on 2015-08-12 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

— А й правда, думав я собі: на що дрюкувати таку силу помилок. Хоч і не знає пражський типограф, у якому хаотичному становищі ще й досі наш український правопис і хто ставив такі чи сякі літери, дак і я ж не знаю, які саме літери у автографах Шевченка. Хай вже зістається так, як оддрюковано: колись будуть же і в нас граматичні правила правопису, — тоді хтось і виправить як слід текст «Кобзаря». А тепер досить того, що й заходи киян і гроші, їми зібрані на це діло, марне не загинули, а саме главне—що всі вірши «Кобзаря», яких дошукалися земляки, надрюковані. Тепер вже не пропадуть ті перли слова українського, які і по-над Уралом, і по-над Аралом, і на Вкраїні, і в Петербурзі і по других містах виливав поет, чи одриваючися од мольберту, чи тікаючи з своїми захалявними книжечками далеко од кріпості у кучугури, ховаючи свої папірці то од Сошенка, що примушував його кидати перо та братися за пеналі, то од старших унтерів, які доглядали за Ім. Тепер вже, чи так чи сяк, ці слова, що прилітали до Шевченка з України, де б він не був,—підуть поміж люде; і цього вже досить, а правопис—діло другорядне.

Ще де-які сумніви печалили мене: чи добре я зправився з дорученим мені ділом: чи не втелющив я у «Кобзаря» чого-небудь не Шевченкового, як перед тим зробили це Львовяне, вставивши у «Кобзаря» завідомо усім нам складену Чубінським пісню «Ще не вмерла Україна». Ну, та це вже діло крітіків, а я ж-тільки корректор д. Грегра! — потішав я сам себе.

Повертаючися з Праги до дому, у Відні стрілися ми з Драгомановим, який їхав на чужину розпочинати там нову службу своїому народу. Він вже бачив пражське видання, і за його почали ми розмову.

— Правопис, кажу я, вийшов таки не добре видержаний!

— А який же може бути правопис, коли він не стоїть на грунті наукової фонетіки? одказав мені Драгоманов. Він пропо-

Generated on 2015-08-12 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

відував тоді, що настав вже час покинути традіції, які впроблені були ріжними правописами українськими—Максимовичевським, Гатцуковським, Кулішівським і особливо галицьким на основі ново-церковно-славянського; пора вже, казав він, зробити таку реформу, яку зробив В. С. Караджич для сербської мови: треба старатися, щоб прийнялася сістема Кирилла та Меодія, розроблена на основі української фонетики. Він виробив, разом з иншими, й правила такого нового правопису, і азбуку, яку через співчуття українців герцеговинському повстанню прозвали «герцеговинкою»; цією герцеговинкою Драгоманов і почав був друкувати де-які з перших своїх загрянишних видань. Через те він до правопису, який вживався у київських виданнях і який і я взяв для пражського «Кобзаря», відносився байдужісінько. «А от Ви краще скажіть мені,—повів він розмову далі з тим легеньким своїм юмором, який нам, його університетським слухачам, так подобався ще тоді, коли він у семинарі по історії, що завів був при своїй катедрі у Київському університеті, робив уваги на наші реферати,—скажіть мені: як це з «сенату» у вас вийшов Анат? [1]) або ще: як це Шевченко писав сам про себе і до себе те, що на ділі писав до його Чужбінський:

«Гарно твоя кобза грає, любий мій земляче!»

Вже як собі не хочете, а така передача віршів одного чоловіка другому вже лежатиме на Вашій совісті, як співає Вересай — «до конця віку».

[1]) Т. Г. Шевченко. Кобзарь з додатком споминок про Шевченка Костомарова і Микѣшина. У Празі 1876. Стр. 214, де надрюковано так:

Почтар нівроку був підпилий
Оддав Анатові приказ,
Щоб тільки в Віолесмі били
Малих дітей.

Generated on 2015-08-12 17:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

— Ну вже й Ви, як собі хочете, а моя совість тут ні при чому,—одказав я в тому ж тоні:—чи ж я винен, що видавець «Кобзаря» Едвард Грерг—чех і що він має право не знати, хто що кому писав: коли він побачив, що рукопис писаний власною рукою Шевченка, то чого ж йому більше? А звісно, що тільки один Бог без гріха!» Да й що справді я міг би сказати на такі замітки про помилки у Пражському «Кобзарі»?

У Львові, їдучи до дому, я бачився там між іншими з одним літератором, який показав мені корректуру своєї відозви про пражське видання «Кобзаря», яку він написав у «Правду». В цій відозві він вихваляв і старанний догляд, з яким додержана була корректура, і ті праці по зібранню матеріалу редакторів видання, через які воно стало найповнійшим, бо повнійшого, по його думці, мабуть вже й не буде. Я прохав його викинути ці два місця, бо ще хто зна, що буде колись далі? Літератор той згодився і замінив ті фрази якимись другими.

У Київі, куди я приїхав здати справоздання про закінчення дорученої мені праці, вже чекали того терористичного натиску на українське слово, який у подробицях став звісним трохи згодом. «Кіевскій Телеграфъ» став вже органом другого напрямку: «коли хто думає демократичні українські думки висловлювати, то треба тепер звертатися до П. А. Зеленого у «Одесскій Вѣстникъ»! Так казали сумуючи громадяне, з котрих де-кого скоро після того порозсилали то у Петербург, то в Псков, то що.

З того ж літа я став статістіком, спочатку у Чернигові, а потім у Херсоні, і їздючи по селах, мало міг почувати на собі заборону українського слова. Правда, і мені иноді приходилося у концертах у Чернигові замість «Мені однаково, чи буду я жить в Україні, чи ні!»—співати: «Мнѣ право все равно, умру ли я, иль буду жить в странѣ чужой»... Але проте, що приходилося терпіти скільки літ письменникам українським, писання яких цензура зовсім не пропускала у світ, я вже тільки чув од других людей. Тоді я побачив, що добре пораяв Полонський — не баритися з виданням «Кобзаря», а скорійше випускати його у

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

світ: бо як би спізнилися ще на півроку, то вже обидва томи зістались б тільки для загряниці.

От-такі згадки про видання 30 літ тому назад «Кобзаря» не у Россії, а у Празі я можу подати шановній редакції «України» на її запит. Другі земляки, що жили у 1875—76 роках у Київі, можуть тепер пригадати й про другі подробиці того часу лихоліття, яке не легко переносилося.

$19\frac{I}{4}07$. **О. Русов.**

Generated on 2015-08-12 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Автографи Шевченка в Московському Румянцевському Музеї.

Покійний О. Я. Конiський в своїй великій праці «Жизнь Украинскаго поэта Т. Г. Шевченка» (Критико-біографическая хроника), Одесса, 1898, — говорить (див. стор. 150), що він чув «будто въ Московскомъ Румянцевскомъ Музеѣ хранится рукописный оригиналъ поэмы Шевченка — «Гайдамаки», датированный 1848 годомъ». Надумавши перевірити, чи правдива ця чутка, я обернувся до Румянц. Музею, де дякуючи д. Я. Г. Кваскову та В. В. Пасхалову, розглянув автографи Шевченка, які там зберігаються. Їх там є не багато — три вірші та один лист до Г. Квітки-Основяненка.

1-й автограф — думка «На що мини чорни бровы», датована «1846 г. мая 12. Кіевъ».

Як відомо, думка ця (в автографі немає ніякого заголовка) надрюкована була ще в перш. вид. «Кобзаря» Ш. 1840 р., на стр. 85, і вдруге в вид. 1844 р. на стор. 26, без жадних одмін в тексті,—виходить, що поданої вгорі дати не можно прикласти до першої редакції «думки», коли ж порівняти дрюкований текст з автографом, то в останньому помітно велику ріжницю, — так напр.: передрюковані де-які рядки, а инших—зовсім немає. Щоб впевнитися в цьому, я подаю цю «думку» усю, як есть, додержуючи правопис оригінала.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

На що мини чорни бровы,
На [1]) що кари очи,
На що лита молодіи
Веселы дивочи!
Лита мои молодыи
Марно пропадають.
Очи плачуть, чорни бровы
Одъ витру лыняють.
Свои люде якъ чужыи,
Ни съ кымъ говорыты,
Нема кому росказаты
Чого серце хоче,
Чого воно якъ голубка
День и ничъ воркуе,
Нема кому росказаты
Чого плачуть очи.
Люде серця не спытають,
А скажуть ледащо.
Плачъ же серце, плачте очи.
Покы не заснулы,
Голоснійше, жалобнійше,
Шобъ витры почулы,
Шобъ понеслы буйнесеньки
За сынее море
Чорнявому зрадливому
На лютее горе.

Т. Шевченко.

1846
Мая 12
Кіевъ.

Як бачимо, в поданій нами копії з автографа після рядка «Одъ витру лыняють» опущено шість рядків, замість яких далі стоїть:

---

[1]) Спочатку було написано «кари», але потім закреслено і вгорі надписано «На».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Свои люде як чужыи,
Ни съ кымъ говорыты.

Потім, замість шести рядків, які стоять по друкованих «Кобзарях», в автографі є тільки чотири—зовсім перефразовані рядки «Ніхто его не питає, не знае, не чуе», а замість «Чужі люде не спитають — тай на що питати?» вписано два рядки з «Катерини»

Люде серця не спитають,
А скажуть ледащо, —

а за ними знову опущено два рядки. Останніх 8 рядків в автографі зовсім однакові з друкованою редакцією; що ж до загального числа рядків, то в автографі їх на 10 меньше,—усього 26, а в друкованому—36 рядків.

Під автографом „думки“ поставлено „12 мая 1846 г. въ Кіевѣ“. Як раз в той час Т. Г. жив разом з своїм товаришом Сажиним на вулиці, що звалася „Козье болото“, і я не помилюся, коли скажу, що „думку“ цю вписав Т. Г. на память комусь з нових знайомих в альбом; але як що в альбомі текст значно одріжняется од тексту видрюкованого шість год перед тим, то в цьому винна память Т. Г., яка йому дуже часто змиляла—про це не раз сам Тарас Григорович признається.

Зараз автограф цей не що инше, як один листочок сірого, досить товстого паперу, формату звичайного почтового паперу і написаний дуже дрібним, гострим, і при кінці слів розмазаним письмом. Підпис «Т. Шевченко» значно більшими буквами, як у тексті, а з другого боку иншою рукою написаний невеличкий вірш

Летивъ воронъ
Черезъ сыне море,

який подекуди зовсім не можно прочитати—таке дрібне і скорочене до того письмо. Під віршом дата—„1857, 20 мая“. Як самий вірш, так і письмо безперечно не Ш.

Generated on 2015-08-12 18:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Листочок цей зібгано вдвоє і зберегається він в конверті, на якому надписано таку адресу: «Въ Москву. Мѣщанской части, Набилковскій переул., собств. д. госпожѣ Екатеринѣ Степановнѣ Некрасовой». Почтовий штемпель висилки—«Зарайскъ 28 марта 1886 г.», а коли одержано—«Москва 30 марта 1886 г.» На другім боці конверта иншою рукою надписано: «жертвуется въ Музей отъ Ѳ. Н. Китаева».

Решта автографів Т. Г. така: лист його до Кв.-Основьяненка з Спб. од 8 декабря 1841 і два вірші «Н. Маркевичу» та «Утоплена» (баллада).

Все це прислано було Т. Г. разом з листом до Григорія Хведоровича Квітки-Основьяненка, який мав намір видавати якийсь збірник. Але коли видання це чомусь не справдилося, то Кв.-О. передав вірші И. Е. Бецкому, щоб видрюковав їх в «Молодику», украінському літературному збірнику, що виходив у Харькові. Вірші ці там і зьявилися (див. «Молодикъ», часть 2, 1843 г.): «Маркевичу» на 108 стор., а «Утоплена»—на 114 стор.

Під віршом «Н. Маркевичу» стоїть дата: «С.-Петербургъ 9 маія 1840 року». Досі певної дати цього вірша не було відомо, і по всіх виданнях поезій Шевченка [1]), почавши з вид. Кожанчикова 1867 г., звичайно зазначували його «до 1847 року». Тепер, маючи цю дату (9 мая 1840), можно думати, що вірш написаний був Т. Г. в день ангола Маркевича, якого звали Миколаєм Андрейовичем.

В автотрафі вірша «Н. Маркевичу» немає ніякісіньких помарок; написаний він на листочку паперу почтового формату, рівним та чітким письмом, і тілько в сьомому рядку з краю зроблено невеличку поправку рукою самого Т. Г., а власне: додано букву «О» до написаного раніш слова «така» і вийшло: «Отака

[1]) Крім вид. товариства «Просвіта», Львів, 1902, на стр. 12—13, де вірш позначено 1842 роком. Редактор цього видання Ю. Романчук мав на увазі, очевидно, те, що вірш цей вперше зьявився в «Молодику» Бецкого за 1843 р., і мав, більш-меньш, рацію на те.

Generated on 2015-08-12 17:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

хъ мова»; це, виходить, просто поправлена помилка в ряд ку який раніш читався «Така іхъ мова».

Коли порівняти автограф з редакцією, що вперше уміщена в «Молодику» Бецкого на стор. 108—109, то в ньому зауважимо два рядки, що читаються зовсім инакше, ніж ті, що видрюковано в «Молодику», так напр.:

	Автограф:	*Молодик*:
Ряд. 15	Одынокій... а украйна!	Одинокій... а Вкраина!
„ 20	Тамъ сынѣе море	Тамъ синіе море:

Очевидно, видавець і редактор «Молодика» Бецкий сам поправив в корректурі ці рядки і тим дуже кепсько прислужився Т. Г., бо вірш цей з його поправками друкують і досі. Сам-же Тарас Григорович, болюючи сердцем од того, що він «сирота» і «тут» і «там» «чужий одинокий», — пише:

Одынокій... а украйна!
А степы широки!
Тамъ повіе буйнесенькій
Якъ братъ заговорить,
Тамъ въ широкімъ поли воля
Тамъ сынѣе море
Выгравае хвалить Бога
Тугу розганяе...

Тепер перейдемо до найбільшого вірша Т. Г., який зберігся в автографі його, що зараз зберегаються в Моск. Румянц. Музеї, а власне — баллада «Утоплена». Автограф «Утопленої» писано на 4-х аркушах почтового паперу, таким саме письмом, як і вірш «Н. Маркевичу» і в деяких місцях в ньому знати поправки рукою Бецкого, але поправки дрібні, незначні — найбільш такі, що одну букву замінено другою, так як ото учитель виправляє зшиток ученика, та ще над де якими словами поставлено наголоси; але в двох випадках (про які згадую далі) поправки зроблено значно поважніщі.

Февраль 1907.

Generated on 2015-08-12 17:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Почнемо з початку. В рукописові після заголовка «Утоплена» (у Ш. написано було «Утоплына», а рукою Б. букву «ы» закреслено і над нею надписано «е») внизу в скобках означено род поезії—«Баллада». Так само надрюковано і в «Молодику», але в останньому вид. «Кобзаря» Ш., що вийшов за його життя в 1860 р., означення цього немає, — немає його і по всіх дальших вид.. Що ж до текста самої баллади, то я його тут не подаватиму цілком, бо він зовсім однаковий здебільшого з дрюкованим текстом, а обмежусь тільки виписком ріжних поправок текста, пропусків та таке инше.

В 13-му рядку автографа, спочатку, написано: «Що се, що се, спитаєте»,—так само надрюковано і в «Молодику», але в «Кобзарі», вид. 1860 р., стр. 17, читаємо «Хто се, хто се? — вже, очевидно, друга редакція, перероблена Т. Г. для нового вид. «Кобзаря».

В 15 ряд. над закресленим «Ото»—рукою Б. надписано «Отто».

В 18 рядку—«У насъ на вкраіни». Бецкий закреслив «на вкраіни» й надписав «въ Украини»; так рядок цей і надрюковано в «Молодику» а въ «Кобзарі» 1860 р., стр. 18, рядок 2, Ш. знову подав давніщу редакцію «на Вкраіні» (1-й випадок поважної поправки текста Бецьким).

54 рядок: «Матуся спивае»; так само і в «Молодику», але в «Кобзарі» 1860 р. обидва слова переставлено і вийшло: «Співає матуся»; через цю перестановку втрачено рифму до глагола «моргають».

68 — «Мене заныхаить?!» мабуть помилка, бо і у Б. і в «Кобзарі» 1860 р., стр. 19, сьомий рядок знизу надрюковано: «занехаешъ?!».

71 строка — «Отака то буває мати» — так само і у Б., а у «Кобзарі», стр. 19, 3 ряд. знизу: «була мáти!»...

82 — «Тай скажуть: *ледащо*». В рукописові, з правого боку коло підкресленого самим Ш. слóва «ледащо», рукою Б. дописано слово—«курсивно». Дійсно, в «Молодику» вúраз «ледащо» надруковано курсивом. (Див. «Молодик», стр. 117).

Generated on 2015-08-12 17:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

88 — «Байстрям нарикае». Після цих слів в рукописові є ще чотирі рядки, опущенні чомусь Б. в «Молодику»; одначе опущених рядків не означено навіть рядком крапок. Немає цих рядків і в ріжних «Кобзарях» — тому дрюком вони зьявляються вперше. Рядки ці такі:

Байстрямъ парикае;
Байстрямъ... кого, лютый кате,
Кого ты катуешъ?!
Защо, защо дытя свое
Молоде мордуешъ?

Через ці новознайдені 4 рядки тепер ми маємо цільний звязок з дальшими зараз словами «Катувала, мордувала».

95 рядок: «Як макивка на вгороди». У Бецк. і в «Кобзарі» 1860 р.: «на городі».

114 — «до ставка купаця». Так і в «Молодику», а в «Кобзарі», стр. 21, рядок 10: «Купа́тись».

120 — «Мліе по тымъ боци...» У Бецк. так само; в «Кобзарі», стр. 21, рядок 17: «на тім бо́ці».

125 — «Гне станъ гнучкій, розгинае». Однаково надрюковано цей рядок і у Б. і в «Кобзарі», але в самому рукописові рукою Б. закінченя «кій» переправлено на «ій», — через що стоїть «стан гнучій».

134 — Спочатку рукою Т. Г. написано було «За», але потім закреслено і написано далі так: «и въ косы впылася»...

Ряди 141 и 142. Спочатку було написано так:

Кинувсь въ воду, сыню филю
Плыве роздырае,

але потім «сиию филю плыве" Т. Г. закреслив і надписав вгорі „плыве, сыню филю"... Поправку цю зробив сам Т. Г., і так вона увійшла і в «Молодик» і в «Кобзарь» 1860 р.

Рядок 144: «Пирнувъ... выринае...»

Generated on 2015-08-12 17:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

В автографі переправлено рукою Б. на «пырнувъ», і так надрюковано в «Молодику» (це 2-й випадок поважнішої поправки Бецким текста Т. Г.), але в «Кобзарі» 1860 р., стр. 22, рядок 12, знову поправлено на «Пірнувъ».

— 147: «Изъ рукъ матери закляклыхъ». В «Молодику» Б. через недогляд надрюковано .. „заклятыхъ". По мойому, в автографі справедливіще, бо «заклятыми» можуть буты або душі людей, або щось в природі, а «закляклими» — тілько руки або ноги. В цім разі, руки матері «заклякли» од сильного дуже холоду.

Далі, до самого краю баллади ніякого ріжночитання не трапляється. Зауважу тільки, що Т. Г. скрізь замість «хвиля» пише «филя» — так само дрюкує і Б. в «Молодику». Щоб не вертатись більш до «Молодика» зауважу ще, що з трьох поезій Т. Г. Шевченка, уміщених в ньому і автографи яких мав у себе Бецкій, не збереглася серед них тілько одна думка,—«Тяжко—важко въ свiти жити», уміщена на 91 стр.; скільки я ни розшукував його серед масси инших усяких автографів Бецкого, які він подарував в Московський Румянцевський Музей—нічого не здобув.

Я говорив вже, що вірш «Н. Маркевичу» не мав певної дати, і ставили його з иншими віршами, між иншим і «Утопленою» під одною спільною і непевною хронологією—«до 1847 року»; тепер же в кінці автографа баллади читаємо, що вона написана в «Спб. декабря 8. 1841 року». Цим самим днем позначено і останній з автографів Т. Г., що зберегається в Музеї—а власне: лист його до Кв.-Основьяненка, опублікований уже профессором Д. И. Багаліем у «Кіевской Старинѣ» (Див. «Кіевская Старина» 1894 р., т. XLIV, февраль, стр. 323); але тому, що той лист подано там з помилками та пропуском одного слова, я дозволяю собі подати його знову увесь, додержуючи правопису оригінала.

«С:Петербургъ 8 декабря 1841.

выбачайте батычку, шо найшлося те и посылаю, а Ганнусю сегодня на швыдку скомпонувавъ та и самъ не знаю чи доладу

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чи ни. Подывиця вы на неи гарненько тай скажить щиру правду. Якъ побачите шо вона вже дуже *безецна* [1]) (бо вона мени такъ здаеця) то не давайте й дрюкувать. Нехай иде видкиль взялася. Ще посылаю вам кацапськи вирши своеи роботы. Колы доладне що то дрюкуйте, а колы ни то закурить люльку колы люльку курыте. Ще бачте письня з моеи драми, *Невъста*, шо я писавъ до васъ, трагедія Никита Гайдай. Я перемайструвавъ иі въ драму. Я ще одну драму майструю — назовеця *Слитая красавица*. Не знаю, що зъ неи буде; боюсь, шобъ не сказалы москали mauvait suget, бо вона бачте зъ Украинского простого быту. Ну та цуръ имъ москалямъ. посылаю вамъ билеты на *Гайдамаки* роздай будьте ласкавы якъ уміете. воны вже надрюковани. Та... ей богу соромъ сказать нема чимъ выкупить зъ дрюкарни. малюю вашу панну Сотникивну. Хотивъ кончить до різдва, тай не знаю, бо тутъ теперъ ни день ни ничъ—такъ чорзна. що прокинысся рано тилько шо заходыся малювать дывыся вже й ничъ. отáке то лыхо. тилько пензли мышъ билшъ ничого. Спасыби вамъ и панови Артемовскому за ласкаве слово. И спасыби всимъ тымъ хто пыше по нашому або пронаше. Покланяйтеся имъ кого знаете. и хто чувъ про мене. Оставайтеся здоровы, незабувайте. а васъ николы незабуде Т. Шевченко.»

Згадана на початку цього листа «Ганнуся» (одна із дійових особ в балладі «Утоплена») і есть та сама «Ганнуся», про яку О. Я. Конiський писав, що вона «невідома нам поезия» [2]). Нехай же тепер зрадіє тінь Олександра Яковлевича Конiського, що так багато попрацював і над біографією Т. Г., і мало не над кожним словом въ його творах, які О. Я. з такою любовью обчищав од всякого намулу та воював в печаті з тими, що накидáли генію Ш. неварті нічого вірші, бо не тілько «Ганнуся», але і кінець «Івана Гуса», що вважали усі ніби він загинув

---

[1]) Пахабна (прим. Т. Г.)

[2]) См. Шевченко—Грушевський, хроніка його життя. Написав О. Конiський, т. І. У Львові, 1898 р. стр. 106.

Generated on 2015-08-12 17:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

навіки,—тепер найшлися; найшлися і ще нікому незнані творі, опубликовані вже в «Новій Громаді», кн. 10, за 1906 р. та в «Кобзарі», що вийшов тільки що в Петербурзі. — Остається ще тільки дождатися того щасливого дня, коли буде опубліковано в поправленій редакції «Черницю Марьяну» та невідомий ще «Човен»!—

А автографа «Гайдамаків» в Румянцовському Музеї на жаль не знайшлося,—та його там і не було ніколи!—

Ів. Любов.

Generated on 2015-08-12 17:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Історія української драми.[1]

II.

Виясняючи зміст драми і її похождення, ми прийшли до пересвідчення, що її піднесла первітня релігія і що цій останній вона завжди й мала слугувати. І ця увага про цей сливе закон драматичної творчости має своє значіння для тих народів, світогляд яких характеризується перевагою релігійного елементу, не вважаючи на те, чи ця релігійність так званого поганського, чи християнського типу.

Це зьявище ми бачили у народів східних, його-ж стрівали ми і в народів античної культури, його-ж мусим ми побачити і в народів культури християнської—і перш за все в світі романо-германському. Германці та романці, що розвивали в себе культуру хрмстіанства, перейшли, звичайно, ту добу розвою, що зветься поганською і що ми бачили вже в народів старовинних. Відповідно цьому повинні були уложитися і їх обряди і зміст тих штук, що мали завданням служити при тих обрядах цілям релігійним. І коли ми звернемося до обрядів, що мали відносини до стародавньої релігії і що заховалися в романо-германському світі аж досі, то ми ясно побачимо зародок в них повної драми.

---

[1]) Див. № 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

«Народні обряди, що здержались від сивої старовини, що звязані з уклоненням стіхійним божествам — говорить Олексій Веселовський, [1])—скрізь відзначались перевагою живого драматичного початку. Вигнання зіми та привітання літа виображались та й тепер виображаються в Швеції та Баварії в особах».

«Зворіт сонця до весни святкувався в Германії особливим походом, що виображав сквапний поїзд Водана з його дикою ватагою». [2]) В старій Англії відбувався поїзд аналогічний. Крім того: «в північній Германії, Швеції і навіть Ліфляндії, настання весни святкувалось так званим майським торжеством». Італьянські «Maggi або Giostre, що вціліли в народньому італьянському житті, напів-пісень, напів-драматичні твори,... ховають часто за легкою христіянською поволокою групівний поганський привіт весні».

«З багатьох свідоцтв про маспичні грища, вкажемо—говорить Веселовський—на невеличкі народні комичні сцени, що виконуються й доси в південному, італьянському Тіролі, на урочисте спалювання уособлення масниці (il carnevale), виображене вязкою соломи». [3]) «Відгомін січневих календ старовинного світу жив багато віків під виглядом різдвяних пісень чи ноелів, здебільного виложених в формі діалогичній і супроводжених символічними обрядами пошення звізди, перебирання і т. п.» «Завивання віпків та ворожіння про них взімку, перед початком року, скрізь розповсюджені колись в Германії, булі звязани з хороводним співом, танками, змаганням загадками». [4]) Навіть «тризна,—підвисшене віддання шани вмерлому,—оберталась в бенкет, де співи й сцени перебірання на перехрестях, танці й грища гістріонів та скоморохів зміняли одні других». «Діячами всіх головніших

---

[1]) Старинный театръ въ Европѣ.—Историч. очерки Алекс. Веселовскаго М. 1870 стр. 21.

[2]) ibid. стор. 22—3.

[3]) ibid. стор. 24.

[4]) ibid. стор. 25.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

обрядів були назліченні та ріжноманітні типи гульливих співців та музиків, на ранню появу яких вказують літописі, духовні і свіцкі свідоцтва; scurrae, mimi, histriones joculatores — звуть їх латинські памьятники; spilman і навіть spilwip,—вказівка на скоморохів-жінок,—гучить їх германське паймення. Не дивно, що всі «подібні прóяви драматичного початку в народних піснях та обрядах подавали готовий сирий матерьял для сценичної обробки». Але крім цього, «один з любиміших виглядів представлень скоморохів на заході... були маріонетки»..; «перші маріонетки німців носили назвисько кобольдів, доводючи ніби свій звязок з первітнім вірованням парода». [1]) Всі паведені факти не лишають ніякого сумніва про те, що перший зарідок драми в нових европейських народів був у спільці з другими штуками і що вся та спілка, як і частина її—драма, мала тісні відносини до релігійних поглядів народу. Те саме зьявище можемо ми спостерегти і у наших найблизших родичів, народів славянських.

«Світ драматичних народних обрядів, звязаних з ушануванням сил природи, одкрива нам і в славян ряд могутних зарідків драми, якім бракувало тільки прихильних умовин для успішного виробу». [2])

«Зустріч весни і звязані з нею грища, пісні та обряди більш за все уміщали в собі готових мотивів для драматичної оживленої дії. Боротьба смертоносної зіми з світлим всегрічим сонцем, торжество весни, радісні почування, викликані в людині, що тісно зблизилась з природою, її пробудженням, грища й свята, сполучені з різними хліборобськими роботами і вчинаннями, всі ці ріжноманітні фактори сходились тут. Весна веде слідком за собою ряд плодоносних туч,—і старовинний славянин, шануючи богиню гроз, взиваючи до неї про послання на землю дощa, уособляв її в вигляді молодої дівчини, прибраної у рослини та квіти, як сімвол підбурювання всіх рослинних сил землі;

---

[1]) Старинный театръ. – стор. 26.

[2]) ibid. – стор. 195.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

як при настанні весни, так і при всякому бездожжі, він водив за собою в особливій процессії цю обраницю, що одержувала назву *додоли* або *пеперучи,* навколо своїх осель; кругом ішли жінки, що виконували ряд пісень, обернених до божества в цілі його вблагання». Коли не коли процессія спинялась і живе дійство обрядового моління, супроводженого співом і танцями, ніби само переходило в драматичну сцену» [1]).

«Західні славяне з особливою любовью розвинули святкування мая, схоронивши й доси в народних піснях і трохи одмінених уже грищах відгомін колишніх обрядів. Вони розпадались на два виділа: зустріч весни властиво і торжество перемоги її над зімою. Перший виділ містить в собі майські грища, що нагадують в багатьох расах італьянські народні maggi та німецькі майські походи (Mairitte). З 1-го мая молодь в Чехії вирубує в лісі цівки для майських дерев, що, окрашені коругвами, встромляються на важливіших місцях, не кажучи вже про ті майки, які кожен закоханий мусить поставити перед домом своєї милої. Коли декоративну частину цього свята споруджено, по селу споряжається похід молоді в убраннях, з піснями і музикою попереду. Він спиняється перед кожною майкою і викликає особливою піснею ту, на честь якої вона поставлена; межи викликаною та хором починається жартівная розмова, при чому перша мусить подарувати чим небудь прибулих. Вони дякують новою піснею, потім іде танок; ті-ж сцени повторюються при кожнім майськім дереві» [2]).

Також по весні «у сербів сходиться декілька дівчат в одягних сукнях, окрашених квітками, вибирають найвродливішу кралицею, другу королем, третю барьяктаром (хорунжим) і четверту королівською ключницею»... Похід, спиняючись, уміщається колом (хороводом) біля кралиці. Король, розмахуючи мечем і супровождений хорунжим, пильнує досягти в середину кола, що їх не пуска, одвічаючи на виклики піснями, приспів яких Лель-

---

[1]) Старинный театръ—стор. 196.

[2]) ibid. 197

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

(у словаків Дунда, руське Дідо) свідчить про звязок цього обряду з первітним віруванням народа і, по ясуванню Гануша, вдає нам все грище виображенням шлюбної спілки весняної богині Діви, цариці небес, з молодим Дівом». [1]) «Боротьба межи добром та злом (життям та смертю, зімовим одубінням і весняною теплинь) малюється в росповсюдженому в Чехії та Моравії грищі на Hźimbabu. Міфічній цій особі протиставленна Яга-баба (ježi-baba), представниця зла. В пізнішій пів-християнській формулі старого обряда слугами обох богинь являться янголи та демони. Янгола (душу), цеб-то молоду дівчину, веде Яга-баба з завязаними очима, вимагаючи од неї утримання од сміху, щоб смішного їй не довелося чути. Вона веде цього янгола в рай, в той час, як супротивниця її пильнує не допустити його туди і примусити зламати обіцянку, підбурюючи в дівчині сміх; коли їй це вдається, вона тягне за собою душу в пекло. Сцена кінчається боротьбою товпищ світлих та похмурих духів за владу. Очевидячки, не дивлючись на пізніщу переробку, ми маєм тут діло з стародавнім символічним обрядом, що виявляється й тепер в загальному туманному і загадковому характері юнацького грища». [2])

«Спільний всім славьянським племенам обряд похорону зими чи смерти, виображеної в вигляді Морани, Моржани (від «мор», умирати) і. т. д., давав також привід до походу, повного драматичного життя і навіть непозбавленного в де-якій дозі ефектних переходів. Опудало смерти чи Моржани клалось у труну, яку з плачем несли до річки, кидали в воду і, ніби на ознаку відшукання весни, вертались відтіля в протилежному настрої, повному радощів. Одна польська пісня наочно малює нам цю наївну пісенну антітезу» [3]).

«Пора, присвячена святкуванню русалок, вія і других стіхійних духів, все істнування яких звязано з добою блиску і роз-

---

[1]) Стар. театр.—стор. 197.

[2]) ibid. стор. 199.

[3]) ibid. стор. 200.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

цвіту природи, ознаймовувалось рядом веселих обрядів. Заборона, наложена на них в Чехії духовенством, осужує існуючий здавна звичай під час русальних свят обирати королів, водити таньці, одягатися в стару одіж (перебирання) і иншим чином казитись і т. д. Один сербський обряд дає де яке розуміння про те, якого роду були ці русальні грища. Три особи вбіралися в фантастичні вбрання: одна людина надягала на себе волохату одіж, обвішану звірячими хвостами, а лице ховала під маскою; другий вдавав собою вілу, вдягався в білу сукню, повиту квітками; білий намет теж увесь був у квітках. Третій вдавав собою потворну звірину з конячою головою і птичими ногами. Всі вкупі ці перебрані обходили навколо сел при гуках бубен, символічно вдаючи собою бажаний народові прихід весняних туч, багатих дощем, що по уразі білих дів, то в вигляді істот, одягнених у звірячі шкури, то в формі звірів, коров, коней» [1]).

«Моравське масничне грище виявля де яку схожість з допіру описаним сербським походом; в ній бере участь ведмідь, весь обмотаний листям гороху, парубок, одягнений в жіночу одіж, і врешті (очевидячки, нове обертання), гусарин, що вдає, ніби їде верхи, при чому в нього спереду приробленa коняча голова. В одній руці в нього шабля, в другій батіг. В такому вигляді вони ходять по домах, виконують комічні сцени та діалоги й танцюють» [2]).

«Зімові святошні грища та обряди відзначаються меншою жвавостю та драматичною вдачою. Сполучені часто з перебиранням, вони про те досягають більшого розвитку лише у східних, православних славян. Переддень Різдва (Божича) самий день свята і потім 31 грудня—суть головні моменти обрядової святошної програми Сербів та Болгар...

Всі трапези супроводжуються набожними розмовами, зиченням счастя дому; вечори проводяться молодью в хороводних спі-

---

[1]) Старинный театр.—стор. 201.

[2]) ibid. стор. 201.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вах. Нічь на Різдво гається в цілому ряді обрядів; коло вогню довго сидять всі домівники; молодь співа пісні, дівчата звичайно виконують при цьому дуети під супровід хора; врешті надходить пора складання огнища...

Останнє складання багаття викликає радісні вигуки; огнище запалюють, а під цей час присутні знов оддаються піснямъ, грищу на гуслях і т. д. Вдосвіта розговини обертаються знов у ряд молитов, промов і умовлених обрядових формул. В найбільш шанований Болгарами будні-вечер 31-го грудня дівчата й парубки збираються, виносють таз з водою, де плавають квітки, одсікають сучок з грушового дерева, кладуть його в таз, потім діляться на два боки і починають співати почерзі пісню, що складається з питань і одповідів» [1]).

«В дитячих грищах, як і в дитячих піснях, заховуються часто відгомони дитячих грищ, пісень та обрядів, що випадково стали дитячою забавкою» [2]).

«Такі були в загальних рисах прояви драматичного початка в обрядній та пісенній стіхії старовинного побуту славян. В самій вдачі славянина ніби лежить успособлення до драми: він скрізь любить наддавати драматичну форму своему оповіданню, пісні і т. д.; чеські духові пісні мають доси драматичну відтінь і по цю пору в руській роскольничій литературі виразно виявляється таке-ж поривання; не кажемо вже про південних славян, жива, огнена природа яких, зогріта благодаттю південного клімата, розвинула і в пісні і в розмові живий схвильований й сливе драматичний рух» [3]).

Український народ, звичайно, не був з цього винятком. Його перший ступінь в дрматичному розвою мусив носити вдачу, спільну в основних рисах з другими світовими народами і перш за все славянськими. Перши драматичні зарідки мусили в нього пере-

---

[1]) Старинный театръ стор. 202.
[2]) ibid. стор. 203.
[3]) ibid. стор. 213.

Generated on 2015-08-12 17:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

плітатися з другими штуками і при цьому мати релігіозні відзнаки. А як первітною релігіею українців було поганство, сполучене з антропоморфізаціею сил природи, то ця драматичність повинна була відзначатися рисами поганства.

І дійсно «в широкім крузі, — каже Ол. Веселовський, — народних обрядів старої Руси, звязаних із давнійшими віруваннями народа, хоронились багаті зарідки розвою драматичного початку.

Чи хороводна пісня, танець, чи обряд вшанування тої або іншої доби року, чи нарешті весільний обхід,—все приймало драматичні форми; всюди виника поділ ролів, більш-менше жвавий обмін промов окремих особ, солистів та хора,—скрізь з загального фона співу виділяється жива й метка дія, на якій збираються усі сили хорової масси. Первітний вигляд людської забави—передражнювання звірів та перебирання в їх шкури, вигляд, може бути, належний добі появи звіриного епосу, — це перебирання, примішуючись до де яких пісенних обрядів, наддавало їм важливу підвалину костюміровки і закінчало їх драматичну вдачу».[1]) Так малюється в загальних рисах первітний стан нашої драми.

Історичні свідоцтва впевняють нас у цьому також. Ще в «Початковій літописі» ми читаємо про наших предків, що вони: «схожахуся на игрища, на плясанье и на вся бѣсовская игрища». З других джерел ми довідуемося, що «яко труба сбираеть вої, молитва же творима сбираеть ангелы, также сопѣли и гусли събѣрають около себе безстудные бѣсы».[2])

Із листування вел. князя Ізяслава з печерськими ченцями, бачимо, як він просить їх: «а ты храмлющая о вѣрѣ научи и ноги текущихъ на игры къ церкви обрати»[3]).

---

[1]) Старинный театръ стор. 213.

[2]) П. В. Владиміровъ. Древняя русская литература кіевск. періода XI—XIII в.в. К. 1900. стор. 108.

[3]) ibid. 148.

Generated on 2015-08-12 17:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Інок зарубський XI віку Георгій теж «повстає проти свіцьких потіх того часу скоморохів, пісень та гуслів» [1]).

Побічні вказання на такі грища є також в навченнях новгородських епископів XI—XII вв., де один каже, що „москолудство вамъ братіе не лѣпо имѣти“ [2]), а в другого теж стрічаємо „вирази про гриша з перебиранням і грубими обертаннями сміхунів, жартунів: „и о турѣхъ и о лодыгахъ... и о колядницахъ, и про беззаконный бой“ [3]).

Про такі „веселі обичаї“ „при княжих дворищах в старій Русі говорить життя препод. Ѳеодосія, написане Нестором, і ще красномовніше говорять фрески на сходах Київо-Софійського собору“ „В Ізборнику XIII в. мається відоме навчення, відносне до старішого часу, де не радиться виходити на вулицю, коли „играють русалья или скомороси или цьяницы кличуть“ [4]). Всі ці данні, разом з аналізом народних обрядів сучасних, дали підставу новішому історіку літератури сказати, що „руська старовина схоронила тільки уривочні вказівки на руську народню поезію... Але безперечно народні грища, обряди та піспі старіше XII віку“ [5]).

Що ж принукало наш народ держатися всіх отих грищ і віддаватися їм, не вважаючи на всякі заборони?

Звичайно, перш за все їх естетична краса, яко основа для задовольнення, але, найголовніше, принадним був їх зміст, цілком релігійний. Наші предки в релігійному смислі були родичами всіх инших народів, як і в других смислах, і перейшли тіж самі стадії розвиту. Як і другі народи, вони обожували сили природи і їх уособляли. Таким чином ми стрічаємося з назвиськами богів Даждь-бога (нім. tag), Хорса, Перуна, Велеса і др., що мають

---

[1]) П. Владиміровъ. — Древняя русская литература стр. 151.

[2]) ibid. стор. 135.

[3]) ibid.—стор. 135

[4]) П. Владиміровъ. — Введеніе въ исторію рус. слов.—Ж. Мин-Нар. Просв. 1895, I. стор. 53.

[5]) ibid.—стор. 51.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

безпосередні відносини до обожування природи. Правда, ми не маємо в себе такої розвиненої мітольогії, як в греків, або вона до нас не дійшла, але в усякому разі природнича вдача нашої первітньої релігії цілком очевидна. „Пробудження природи від одубіння при першому промині весняного сонця, сповняючи радощами серце первітнього народа, пробуджувало йому бажання гаряче вітати живуще настання весни і в той же час виразити всю міру жаха до зімового холоду, що сковував усі сили природы ніби гвалтовно мертвив, морив життя. Два незмінних сояшних звороти, пророкуючи то розцвіт, то летаргій природи, одбивались і в настрої природи і на обрядах, в яких цей настрій виявився. Боротьба весни з зімою, що наочно уявлялась фантазії народа, дала привід до цілого ряда втілювання її в народних грищах“ [1]). І доказом цього слугує сучасна творчість народа, що заховала в собі силу останків старої культури. „Сучасні обряди, грища та пісні,—як каже П. Владиміров,—зьявляють в собі пережиток старовини, і не вважаючи на всі зміни, одбивають міфи природничі або старовинні побутові зьяви“ [2]). „Два рівнодення, два сонцестояння (зімове і літнє) і два звороти сонця—на зіму та на літо—стали підвалиною світових міфів про вмирання та оживання сонця; відсіля зьявились і два головних поганських свята, звісних у русских під назвами «коляди» та «купала». В «колядських весняних обрядах відбились представлення обожування сонця та природи; відсіля й дійства закликання весни, дощa, розцвітання дерев і трав, чекання врожаю хлібів і приховку товару, а разом з тим і всякого другого гаразду,—шлюбів у роді, сімьї, народження дітей, талану на війні і т. и. Навпаки, в «купальских осінніх обрядах одбились представлення про вмирання сонця та природи: звідси — дійства похорону, потоплення, спалювання уособлень сонця та природи, оклички мертвих, чекання несчастья та смерти» [3]). Всі ці «обряди,

[1]) Веселовскій. Старинний театръ. стор. 286.

[2]) Введеніе в истор. рус. слов. — стор. 321.

[3]) Ibid. стор. 322.

Generated on 2015-08-12 17:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

звязані з шануванням сил природи і з випливом хліборобства, подають ряд драматичних сцен, більш-менше жвавих»[1]), але ця драматичність свята є тільки однією його частиною, до якої примішувалися і другі штуки, яко спільні його частини. «Спочатку, в старовину, межи цими необхідними частками поганського свята був самий тісний звязок. Пісня ясувала обряд, входила, як конечна частина, в обряд, паддавала йому сили, як моління чи замова. Також і грище в діях мімічно ясувало і пісню, і обряд. З грищами тісно звязані були танці, хороводи, що, певно, доходять до «игрищ между селы» Початкової літописі... Грища сполучувались з перебиранням (туром, биком, козою, конем і т. д.). Хороводи справляли весною і літом: в зімку їх заміняли грища в домах зьєднані з ворожінням, загадками, що ми побачим широко-розвиненим в святошних грищах та піснях»[2]). Нині, одначе, ми бачимо і в нашій народній творчості ту діфференціацію штук, що осягла і всі другі народи. «Коли ми звернемо увагу на взаємини сучасних обрядів, грищ та пісень, то побачимо, що тільки небагато обрядів тісно звязано відповідними піснями та грищами, а більшість їх значно вже відокремилась. Досить згадати, що пісні, які співаються на масниці, не мають відносин до свята,—зразок цього свята сливе зовсім зник; весільні пісні, найбільш сполучені з відповідними обрядами, змішалися з весняними хороводними піснями; в виділ дитячих пісень та грищ увійшло багато обрядових і т. д.»[3]).

Але, мимо всії тії внішньої діфференціації, лишились головні риси первітних наших обрядів: їх релігійна підвалина поганської вдачи і разом з тим їх колоріт драматичний. Огляд цих народно-поганських свят слугує для цього яскравим доказом.

„З давніх часів у всіх европейських народів колядки-свята супроводились веселими грищами, що відзначались сценічною

---

[1]) Старинный театръ. – стор. 289.

[2]) Владиміровъ.—Введеніе, стор. 325.

[3]) ibid. стор. 325, 6.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вигадливостю, з перебиранням—переважно в звірячі образи, ворожінням про долю, врожай, шлюб і т. и., спостереженням багатьох прикмет, загадками, обрядами, направленими до приклика сил природи в їх уособленню, і звичайно, з офіруваннями" [1]).

Все це, як звісно, мається і в нас.

„Сучасні народні грища та пісні з козою приводять нас до різдвяних перебирань і до обрядів аграрних, звязаних з чарами на врожай хліба, з ворожінням про нього" [2]).

„Аграрні обряди на святках і ворожба, відносні до хліборобства та скотарства, відзначаються стародавностю та повсюдностю... Колядки славлять плуг, соху, оранку, сійбу і пророкують урожай; „плугові" та іграшні пісні супроводяться мімікою, при чому вдаються різні хліборобські роботи". Ще, як описує Саксон Грамматик, поганські Славяне в Арконі одбували обряд, що й доси справляють в Малій та Білій Россії (а також в Сібіру): господарь ховається за купу пирогів і инше їстовне, так що домівники не бачуть його, і одержавши на питання „чи бачите мене?» одповідь «не бачимо», висловлює бажання, щоб «не видко було світла за стогами, за копами, за возами, за снопами» [3]).

«Святки-Коляда єднались і з обрядами та піснями стародавними—військового, чабанського побуту—і з неодмінними товаришами всіх народних свят—піснями та обрядами, що відносяться то сватання та шлюбу» [4]).

Свій дослід про цей цікл обрядів, що мають на меті вихвалювання сонця. Владиміров закінча таким виводом: «риси стародавнього побуту і старовинні поетичні образи в колядках, у відповідних підблюдних та іграшних піснях—несумнівні» [5]), і додає потім: «визначно, що й час дії в колядках е не зіма, яка

---

[1]) Владиміровъ.—Введеніе, стор. 332.
[2]) ibid--стор. 334.
[3]) ibid—стор. 335.
[4]) ibid—стор. 335.
[5]) ibid—стор. 342.

Generated on 2015-08-12 17:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

взагалі в колядських мотивах не лишила сливе піяких слідів, а початок весни, і не ніч, а світання. Ось, може буть, де вказівка на стародавнє значіння і час святкування до-християнської Коляди-Свята». До цього ж циклу колядських обрядів треба, звичайно, застосувати і наші щедрівки.

Такими ж рисами давнини, релігійности і образо́вої форми перейняті й дальші по календарю свята—масничні.

Зводючи до купи всі відносні до цього циклу обряди, Владиміров говорить: «не можемо не віднести до глибокої давнини таких масничних обрядів, як виображення масниці в вигляді дерева, обвішаного биндами, або в образі ляльки, часто з соломи, яку потім спалюють, ...малороссійського обряда «Колодія чи Колодки» [1]) і т. д. «В деяких місцях «Колодка-Колодій» является в уособленні, в вигляді ляльки парожденьця; цей Колодій, що родився в понеділок на масниці, в суботу він умира, і жинки з плачем його ховають». З цими святами звязані бійки навкулачки, «що йдуть з старовини і дотикаються до такої уваги в Правилі митрополита Кирила XII віку: позоры бѣсовьскыя съ свистаниемь и съ кличем и въплем, съзывающе нѣкы скаредныя пьяницы, и бьющеся дрѣколѣмь до самыя смерти, и взимающе отъ убываемыхъ порты» [2]).

Але найбільше данних про стародавні свята лишилося в нас у тому народно-словесному матерьялі, що відноситься спеціально до зустрічі весни, при чому «весняні обряди, хороводи та свята обіймають собою час від марця до червня». З старих обрядів треба визначити запалювання багаття. «По Кормчій 1282 року обряд запалювання огнищ відноситься до вечера перед Благовіщенням: «передъ храмами своими или враты домовъ своихъ, пожаръ запаливше, прескакають по древнему нѣкоему обычаю» [3]). «Весняні хороводи, сполучені з знаменитими грищами, з яких де

---

[1]) Владиміровъ—Введеніе, стор. 339.

[2]) ibid—стор. 340.

[3]) ibid—стор. 342.

Generated on 2015-08-12 17:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

котрі доходять до глибокої давнини, починаються звичайно з Великоднього тижня» [1]) і тягнуться далі, групуючись біля різних свят, наприклад—красної горки, радуниці і т. д. «Назви красної горки і радуниці (неділя й понеділок провідного тижня) доходять до глибокої давнини»; «багацько місцевостів у Великій, Малій та Білій Россії носять назву красної горки»: «радуницю» Миклошич виводить од «рад» і поясня відсіля веселу вдачу поминок: ті, що поминають мертвих, пориваються розважити небіжчиків».

«Але чи не стародавніше всього назва «навьего дня»? навій день — день мертвих (вівторок провідного тижня)» [2])

Біля цих точок і обертаються народні веснянки з їх грищами. «Трохи чи не готовий зміст веснянок складають радощі та турботи про перехід од весни життя до шлюба. Звідси веснянковий антагонізм дівчат і парубків, що виявляється в широкорозповсюджених і давних грищах — «просо сіяти», «вибір молодої боярами серед княгинь і т. д. Сійба проса — одно з самих стародавних руських грищ»[3]).

Новим осередком, біля якого збираються народні весняні обряди, стає далі русальский тиждень, так званий у нас клечальний. «Згадки про русалії в староруських памятниках ідуть з XI віку і часто сполучаються з споминами про грища скоморохів». [4]) «Назва русального тижня стрівається в давних літописях. В народі істнує назва «русальних заговін». Це народне свято єднається з шануванням дерев, квіток, з перебиранням, з представленням про русалок». Иноді «ляльку носять в хороводах, співають пісні, а нарешті діляться на два ворожих табори і пильнують вирвати ляльку-русалку з ворожого табору» [5])

В старовину це свято єдналось із споминками про небіжчиків. Стоглав так описує обряд поминок у троїцьку суботу: «по

---

[1]) Владиміровъ—Введеніе, стор. 342.
[2]) ibid—стор. 343.
[3]) ibid—стор. 344.
[4]) ibid—стор. 345.
[5]) ibid—стор. 346.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

селамъ и по погостомъ сходятся мужи и жены на жальникахъ и плачутся по гробамъ съ великимъ кричаніемъ, и егда начнуть играти скоморохи, гудцы и предгудницы, они же отъ плача представше начнутъ скакати и плясати и въ долони бити и пѣсни сотонинскія пѣти; на тѣхъ же жальникахъ—обманщики и мошенники» [1]).

Дальшими і надто цікавими святами являються так звані купальські, де «сполученя християнського свята з поганським святкуванням виразилося в давньому назвиську «Івана Купала», що сягає в старовину» [2]). Про купалу ми маємо звістки уже в літописях XIII віку. В Густинський літописі ми маємо пізнійший опис того святкування: «с вечера собираються простая чадь обоего пола и соплетаютъ себѣ вѣнцы изъ ядомаго зелія или коренія и препоясавшеся быліемъ возгнѣтаютъ огнь; индѣ-же поставляютъ зеленую вѣтвь, и емшеся за руцѣ около, обращаются охрестъ огня, поюще свои пѣсни, преплетающе Купаломъ, потомъ чрезъ оный огонь прескакуютъ» [3]).

Відповідні-ж свідоцтва стріваємо ми в псковського ігумена Памфила і в Стоглаві, що дають докладний і цікавий опис таких купальских обрядів у Великій Россії, які в теперешній час сливе зовсім зникли, схоронившись добре в Малій та Білій Россії» [4]). На Україні ж ті купальські обряди складаються: «з стрибання через огнище, обрядового купання, кидання вінків у воду, обряда кумівства, з представленням уособлення купала в вигляді дівчини, називаної в деяких місцях деревом (тополею, кущем), або в вигляді соломяної ляльки, яку палють або топлять, або хоронють, зариваючи в землю. ... Иноді, поруч з лялькою, що представля жіночу істоту (Купалу, Марину-Марену), являється і чоловіча лялька Коструб онько» [5]). Ці «купальські обряди подають більше рис глибокої давнини, ніж купальські пісні». «Обряди Іванов-

---

[1]) Владиміровъ.—Введеніе, стор. 347.
[2]) ibid—стор. 348.
[3]) ibid—стор. 349.
[4]) ibid—стор. 350.
[5]) ibid—стор. 353.

Generated on 2015-08-12 17:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ського кумання — це відгуки давніх форм фіктівного припяття в рід, при замиранні родової помсти, з другого боку — це відгук гетеризму. Стародавньою рисою «Івановської обрядности являються купальські огнища, перестрибування через які, як і перегін товару, дає здоровля, збавляє від хороб» [1]). «Третьою рисою Івановської обрядности у всіх европейських народів являється двоїстість святошних уособлень (Купала та Марена-Марина) і навіть двоїстість у вдачі обрядів—з одного боку веселих, гульливих, з другого—сумних обрядів, і обплакування потоплених чи хоронених уособлень святкувань—колись поганських богів. ...Це ніби єднання весняних представлень про могутнього світлого Бога і про осінне-зімове його обмирання» [2]).

«В теперешній час сливе всі пісні про Ярила, Кострому і Коструб'юнька перейшли в число іграшно-хороводних, або навіть у виділ дитячих. Ось як грається «Коструб'юнько на Україні: дівчина в середині кола тужить за Коструб'юнька, ніби чекаючи на нього, і пита про нього в подруг, які всі одмовляють їй, що Коструб'юнько лежить у недузі,—і вона, при цьому беручись за голову, співа плачучи. Врешті їй кажуть, що Коструб'юнько помер уже і що його поховано, після чого дівчата приймають веселий вигляд, ляскають в долоні і тупотять ногами. В другому гнищі Коструб'юнько ще й ожива» [3]). «Поруч з обрядовими деревами стріваємо вображення дерев, прибраних дівчатами. Така напр., «тополя» в українців.

Літошні святкування й обряди замикаються обжиночними. «Початок і кінець жнивних робот з глибокої давнини були оточені деякими обрядами, святкуваннями». «Жнивні обряди виявляються: в завиванні вінків з колосків жита, пшениці, які несуть з піснями з поля в село і хоронять до сійби, або в дожиночному «снопі-діді», який з подібними ж піснями приносять у доми з поля і ставлять у покуті» [4]).

---

[1]) Владиміровъ—Введеніе, стор. 353.
[2]) ibid—стор. 354.
[3]) ibid—стор. 355.
[4]) ibid—стор. 358.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

До цих обрядів треба ще додати важливий і давній обряд «завивання бороди Волосу, Ілы чи Цапу». «Потебня, в згоді з Мангартом, поясня обряд завивання бороди і звязок його з цапом тим, що, по загальному віруванню сливе всіх европейських народів, «душа ниви е папо-чи козо-подібна істота, (як Фавн, Сільван), переслідувана женцями і схована в останньому невижатому жмуті колосків або останньому снопі» [1]).

Похорон,і «обряд тризни» «супроводився в старовину грищами, також відзначеними вдачею драматизма. З людською істотою по смерті відбувається ніби обертання, заміна одної форми другою,—і народ одзначив свідомість про це обертання в широкім вжитку перебирання в похоронних обрядах» ...тризна уявляється нам ніби вояцьким грищем, спорудженим на спомин упалого соратника» [2]). Крім того «грища инші, без порівняння більш мирної вдачі, хоч і вразливі широкою гульнею, супроводили похоронний обхід». Тут то й траплялося, по опису духовних писателів, «женамъ и дѣвамъ плесканіе и плясаніе, устамъ ихъ непріязненъ кличь и воиль и хребтамъ ихъ вихляніе, и ногамъ ихъ скаканіе и топтаніе» [3]). На Украіні, по увазі Владимірова, в глухих місцях і доси «заховався старовинний руський звичай ...веселитись над умерлими, співати пісні та грати на жоломійці, як в старовину на тризні»[4]). Одно слово, в усіх народних святкуваннях, сполучених з обрядами релігійної вдачи, ми завважаємо зарідки драматизму. «Хороводні грища, звязані в ранньою добою повстання хліборобського побуту, містять у собі ще більш життя та дії», а особливо, як «одступаючи від первітнього типа діалогів», вони «поволі одкривали все ширше й ширше простір їх розвою» [5]). Дитячі грища, доповнюють отой комплект народньої драматичности, але весільна

---

[1]) Владиміровъ—Введеніе, стор. 358—9.
[2]) Веселовскій—Старинный театръ, стор. 296.
[3]) ibid—стор. 297.
[4]) Владиміровъ—Введеніе, Журн. Мин. Нар. Пр., іюнь, ст. 338.
[5]) Веселовскій—Старин. театр., стор. 291.

Generated on 2015-08-12 17:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

драма, що істнує аж до наших часів, переходить всі зразки тієї драматичности і досягає надзвичайного її ступня.

Українське весілля не стоїть окремо в ряді різних розділів творчости инших славянських народностів і не тільки в нашому народі досяга найвищого ступня драматичного, звичайно, прімітівного розвою. Таке-ж значіння і ту-ж форму набуває весілля і по всій Славянщині. «Не вважаючи на більшу чи меншу примішку драматичного елементу до описаних народних обрядів, гриц і хороводних пісень (игроводам—як їх влучно зовуть у Болгарії), найголовнійше значіння в ряді їх безперечно належить весільному обряду з усіма його ріжноманітними обходами, особливий розвій якого склада характерну відзнаку славянського народнього побуту. Поділ ролів, участь хора, зміна одних драматичних ефектів другими, журного настрою—веселим і голосіння — комичною приказкою складають великий матерьял для сливе-сценичної постанови; теми розставання, горя молодої, утішання її подруг, втручання дружки, як найвищого доглядача за порядком і незайманністю обряду, поділ прибічників обох, що приймають шлюб, і часті сперечання проміж себе, врешті останки давнійших форм шлюбу, повних драматичного життя, — захоплення молодої чи куплі її та посагу, — така загальна канва весільного обряду. Головним діячем, без якого не могла-б утрімались уся послідовність обрядового чина, являється, як сказано, особа, що відповіда руському дружбі. В Чехії він звісний під назвами plampač, družba mládenec, при чому йому парою стає дружка чи дружичка. Останні гості звуться сватами чи свахами, а старша жінка, піклуванню якої доручається молода, одержує назву starosvatbi. В дружби вибирається найбільше красномовний селянин з околодка; в Чехів, як і в Галичан, він не стільки має на меті (як в Россії) своїми комічними вибриками і веселими прислівьями оживити загальний сумний тон обряду, але навпаки визначається своїми просторими квітчастими розмовами, що повні цітат з св. письма і відзначаються строгим захованням всіх умовних форм родинної звичайности і тонкої чемности». [1])

[1]) Веселовскій. Старинный театр.—стор. 208.

Generated on 2015-08-12 17:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

«Обряд запросин (просидьби) пареченої у її отця-матері була в деяких місцях сполучений з иншими формальностями. Так в Далмації братъ нареченої виводить її і пита прибулих, хто з них хоче її прийняти». [1])

«В Понеділок перед весіллям у Чехів є звичай приходити молодому й дружбі під вікна дома молодої і приводити з собою двох музик; під супровід їх гри дружба співа де-що на зразок серенади, а наречена, сидючи в своїй кімнаті, плаче, одмовляючи жалібними піснями.—Поїзд, що виправляється по молоду і складається часто-густо з цілого ряду озброєних гаківницями людей-вершників і хора дівчат, що їх супроводять, наблизившись до господи молодої, бачить двері її замкненими. Тут всюди випикає жвава сцена. Прибулі вимагають оддачі нареченої, її подруги з-середини одмовляють чи одказом чи радісною згодою; у Словаків же двічі соломою виводять замість молодої другу дівчину..... В Болгарії, навпаки, вимагають пояснення, на-що прийшли сватн. [2]) В день весілля, як попередні церемонії, так і наступний за нею бенкет, подають велику ріжноманітність у подробицях. В болгарському весіллі відзначається сцепа куплі молодої чи точніш її посагу: його купує один з родичів пареченого» [3]). «Подібний торг проводиться в Лужиці, закінчуючись питтям обох з чаші та подарунком з боку молодої тому, що купив її вінець, — вітки розмарина і рушника. ..... Коли поїзжане рушать в дорогу до церкви, з дружком—вершником на чолі..., всю дорогу провадиться почережно співання дружок із парубками і свах з дівочим хором. По вороттю, коли підьїзжають до господи молодої, в Болгарії є звичай, щоб молода спинялась на коню перед хатою; їй приносють двох хлопців, яких вона обніма, голубить, цілує, примовляючи різні слова ласкаві. З новими сімволічними обрядами зводють її з коня».[4]) «Слідкує далі шлюбний бенкет, і вказаний уже

[1]) Веселовскій.—стар. театр.—стор. 209.
[2]) ibid—стор. 210.
[3]) ibid—стор. 210—11.
[4]) ibid—стор. 212—211.

Generated on 2015-08-12 17:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

мотив оборони молодої її братом від намагань молодого повторюється, тільки не куплею розвязується змагання, а справжним герцем, спочатку словами, дотепами, глузами, потім зіткненням чоловічої й жіночої партії, що нагадує в де-яких рисах давне умикання невіст.

«У Словаків, під-час бенкету, дружба, підносючи миси, виголошує вірші, а зараз-же по скінченню обіда, починаються танці: дружба танцює з молодою, по чому зніма з неї вінець, бинди й квітки з голови; цим танцем і закінчується вся шлюбна церемонія». [1])

У руських Славян, і з-осібна в українців, повторюється той-же тіп весільного обхода з деякими подробицями і варьяціями. «Ми дозволимо собі, каже Веселовський [2]), — називати весь обряд цей весільною драмою». І сам нарід дивиться на цей обряд, хоч і для нього й надто важливий, як на грище.

«Простонародне руське весілля,—каже Владиміров, — доси обставлено багатьма обрядами, і звязаними з ними піснями, що складають весільне «грище» на протязі кількох день. Народ доси вживає вираз «грати весілля». Лемки в Галичині, по свідоцтву Головацького, не мають уже других грищ, крім весільних» [3]). «Обряди ці, говорить Ящуржинскій [4]), — коріняться в глибокій давнині і мають здебільша міфічне значіння, чим і ясується та глибока шана, яку нарід ховає доси до своїх весільних обрядів. В давнішній час їм наддавалось ще більше значіння. Ми маємо свідоцтво XI віку, що нарід вважав для себе цілком достатним шлюб по своєму славянському обходу; церковний же шлюб визнавав якимсь зайвим додатком, призначеним тільки для князів та бояр. В епоху первого руського літописця шлюб в

[1]) Веселовскій, стор. 212.

[2]) ibid—стор. 293.

[3]) Владиміровъ. Журн. Мин. Нар. Пр.—95 г. Іюнь—стор. 324.

[4]) Х. Ящуржинскій. Лирич. мал. пѣсни—Варш. 1880, стор. 25-

Generated on 2015-08-12 17:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

смислі християнському зовсім не вживався межи руськими племенами. Навіть Поляне, до яких літописець відноситься прихильніше і силкується приписати їм вищу цівілізацію, викопували шлюб по установам поганським».

«Порівняння сучасних руських простолюдних обрядів та пісень—там же говорить Владиміров, — з давними письмовними свідоцтвами вказує на пережиток в перших колись живих форм шлюбу. Давність багатьох весільних мотивів у піснях стверджується також знаменитою схожостю їх у різних славянських народностів і навіть у деяких родичів—аріо-европейських народностів». «Простолюдні сільскі весілля граються в-осени і в-зімку, по скінченню хліборобських праць. Через те весняні і літні обрядові грища та пісні містять багато натяків на шлюб. І навсправжки, в хороводах, грищах завязуються перші відносини женихів та невіст». [1])

«Треба завважити, що й тепер першими засобами до вибору нареченої слугують ігрища чи так звані хороводи, — каже і Ящуржинський [2]) В старовину з ними зливалась ідея початку кохання весняного сонця до заплодненої ним землі. «Хоровод (коло), говорить Афанасьєв, — в якому пісня зливається з драматичним представленням, безперечно взято від глибокої давнини. Хороводи одкриваються з весною, коли небо вступа в шлюбну злуку з землею, і небо кличе до такої-ж свяченої спілки й людину; власне, ця ідея любови й наступного за нею шлюбу є головний мотів, розвинений в хороводних представленнях і піснях». Ще в давній час хороводи мали значіння супроводити зародження любови межи обома полами, любови, що знаходила своє здійснення в шлюбі. Яким чином хороводи слугували попередним ступнем до шлюбу, вказує Переяславльський літописець..... На вибирання молодої під час хороводів і тепер — вказують сучасні хороводні пісні. І тепер такого роду грища, а зарівно й вечірни схо-

---

[1]) Владиміровъ—стор. 325.

[2]) Лирич. малор. пѣсни—стор. 27—28.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дини, піби на працю—для різних веселощів та забавок, звісно в Україні під назвою вечерниць та досвіток. Вони зближують молодь обох полів, і тут парубок має змогу вибирати собі подругу. Найкраще свідоцтво на користь його свободи представля саме умикання, що коїлось по вільній згоді з того й другого боку». Коли будущі молоді нагледіли один одного та покохались, коли справа йде вже до шлюбу, тоді власне й починається весільна драма. «Дієвими особами в ній являються дружко, сват, свахи, дисяцький, мати, брат і тітка молодої; з боку молодого участників без порівняння менше» [1]).

Прологом, так скажемо, до весільної драми являються сватання та заручини. В змовинах «головними посередниками суть: свати, старший сват, старости, бояре, посли, дівоснуби. Ввійшовши до господи молодої, і помолившись на святі ікони, уклоняються батькам її і на питання цих, для якої, мовляв, справи завітали, сливе у всіх місцях одмовляють натяком». [2]) З боку сватів іде оповідання, що вони ловці, натрапили на лисицю чи куницю, князь їх забажав, щоб її було піймано, а вона забігла до них, батьків молодої. От ловці й просять, щоб ту куницю було віддано. Коли акт сватання дійшов до доброго скутку, тоді починається другий — заручини.

Виносяться рушники та хустки і ними «перевьязують, як молодого, так і його сватів або старост». [3]) «Дарування рушників... на Україні є сімволом заручин, і просватана молода каже, що вона рушники подавала». [4]) І через те «заручини складають рішучий момент в долі молодої: піспі, звязані з цим обрядом вдають молоду «запорученою», піби проданою в чужий рід» [5]). По цьому слідкує новий акт благословення молодих, що в укра-

---

[1]) Веселовскій. Старинный театръ—стор. 293—4, Владиміровъ. Ж. М. Нар. Пр Іюнь, 326.

[2]) Ятцуржинскій—стор. 29.

[3]) ibid – стор. 31.

[4]) ibid—стор. 32.

[5]) Владиміровъ—стор. 328.

Generated on 2015-08-12 17:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

їнських весіллях одбувається не на заручинах, а відноситься до одного з доплюбних обрядів, що входили безперечно в склад стародавнього поганського шлюбу». [1]) «Отець-мати благословляють молодих хлібом, зложеним з двох зліплених разом, та пучком жита, чотирі пучки якого приносють з клуні і ставлють по кутках хати... По цьому молоді сідають в передньому кутку, чи на покуті, і це сідання зветься посадом, що в українських весіллях має велике значіння». [2]) «В Україні цілується молода з молодим на ознаку своєї згоди на шлюб з ним, після рукобиття» [3]). «Тако ж на заручинах молодий підносить дарунки молодій: чоботи, шитун, сорочку, пряники, яблука і т. д.». «Тут одбивається та купля й продаж молодої, слідів чого так багато в весільних обрядах та піснях». [4]) «По заручинах на Україні одбуваються ще на другий чи третій день розглядини, коли батьки молодої роздивляться господарство жениха і умовляються що-до подарунків на весіллі та посага. Тут також відгомін тих звичаїв, коли молода набувалась куплею і посаг, про який є натяк і в літописі». [5])

По цих попередних діях, що суть ніби вступом до весільної драми, починаються й обряди останньої.

«Перед весіллям, що справляється, звичайно, в неділю, на Україні бувають торочини. В пятницю під вечір молодий ходить і запрошує до себе декілька однолітків у дружби, а молода запрошує дружок. Запрошені з хлібом одправляються—чоловіки до жениха, а подруги до невісти, що дає їм *торочити рушники*, цеб-то кожній дівчині дає в руки голку й нитку, по два-три рушники і по шматку *тороків*, які вона мусить пришити до країв рушника... До цього торочення підступають після триразового

---

[1]) Ящуржинскій—стор. 34.
[2]) ibid—стор. 34.
[3]) ibid—стор. 35.
[4]) ibid—стор. 36.
[5]) ibid—стор. 36—7.

Generated on 2015-08-12 17:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

благословення у старости, на яке він одповіда: «хай Бог благословить».

«Головна сумма весільних обрядів пада тепер на вечір суботи і на неділю. В суботу була так званий дівичник, дівичвечор— по українському. Але ще до дівичника па Україні вьють вильце і вінки та печуть коровай» [1]).

«Обряд з «вильцем» міститься в цьому: «перш, ніж молода з дружками йде просити гостей на свій дівишник, в суботу ввечері починають вити вильце (гильце, ильце). «Вильце — це невеличке деревце, або вірніше, велика вітка, в-зімку завжди смолова, а в-літку—з яблуні, груши, вишні, черімхи. Вітку цю встромлюють у хліб (в деяких місцях в коровай) і кожну гилочку—«погон»— прибирають невеличкими букетами «з калини, овса, барвінку, чорнобривців», жоржин і других квіток; перевязують їх барвистими нитками, шовком, чи навіть биндами. До віток приліплюють також невеличкі запалені воскові свічки. Між гильок «вильця» кладуть жменю жита. Иноді вильце була так прибрано, що й листу навіть не видко—одні квітки; воно вміщається сливе завжди в кінці столу, протилежнім покутю, і стоїть на протязі всього весілля... Значіння «вильця» і основну думку, що лежить в цьому обряді, можна вивести з порівняння зміста пісень, що співаються при цьому обряді: вильце вдає собою коровгу, під якою збиралась дружина на чолі з своїм молодим привідцею для захоплення йому подружжа життя. Таким чином вильце, що замінило собою корогов, показує па той далекий час, коли існували ще захоплення невісти... З другого боку окрашене вильце слугує символом розвиненої дівочої вроди. . Новіше-ж значіння те, по якому дія—вити вильце-дає патяк на те, що молода збирається звити собі нове кубло — нову сімью»). За цим іде обряд звивання вінка. «Вінок вьють також у-вечері в суботу, після прибору вильця. Цей обряд одбувається таким чином: молода укло-

---

[1]) Ящуржинскій—стор. 37.

[2]) ibid—стор. 38—9.

Generated on 2015-08-12 17:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

няється тричи дружкам, а старша дружка їй; потім вона схиляється над столом, а старша дружка бере з голови її вінок і ріже на-двоє, а потім звивають по два вінки і окрашають їм як голову, так і привязують до правого боку. Перед початком цього обряду відбувається звичайне прохання благословення, спочатку в бога, потім у батьків...

Вінок, як і вильце, сімвол дівчини, дівочої вроди; от через що, коли він крається на-двоє, чим сімволічно вказується на те, що жити вона буде з цього часу вдвох і доведеться проститись з усіма вабами дівочого життя, — молода гірко плаче» [1]). Потім іде обряд з короваєм. «На українських весіллях важливе місце займає обряд печіння *коровая*. Справляється він у суботу, або взагалі за день, за два до вінчання. Печуть коровай, звичайно, молоді жінки, що й приносють для цього матерьял, а власне: борошно, яйця, сало, масло. По звичайному триразовому благословенню, переходять до печіння короваю. «Вийнявши тісто з діжи, роблють з нього коровай; потім до діжи приліплюють пять зліплених до-купи свічок і одну велику до ножа, що лежить на дні діжи. Коли вже зовсім вимісять коровай, ставлять посеред хати ослон, на ньому діжу, на діжи кладуть до-гори рубцями «віко» і на нього навхрест два невеличкі пучки соломи, посипають борошном, замішують і роблють корж, що зветься «підошвою» короваю». По окольному вигляду своєму коровай видається або звичайним великим хлібом, або його готують трошки инакше: «беруть корж, посипають його вівсом, на-горі кладуть копійку або й більше. На цей корж накладають одну на другу «7 паляниць» і на горішній роблють виображення місяця, шишки і кайма—все це робиться з того-ж самого тіста. В велику, що посередині, шишку встромляють пять зліплених свічок або навколо обтикають ними коровай, запалюють їх і разом з короваєм садовлять у пічь. Крім короваю, роблють «веръ» (дуже схожий з короваєм): шишки пшонишні, булочки, знизу обведені каймою з тіста, а з-гори до низу дві такі-ж кайми, перехрещені

---

[1]) Ящуржинскій—стор. 40.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

посередині, де приробляється шматок тіста на зразок смолової шишки. Склад короваю має для народа символічне значіння: «з середини,—говориться в пісні, — сповнюють його сиром-маслом. около — добрим счастям“ [1]). Про походження та значіння коровая ми маємо дуже стародавне свідоцтво з XIII віку, це власне „Слово деякого Христолюбця“. Тут видко, що коровай належав до числа офір, що приносили ідолам.....

Значіння коровая, як жертівного дару, більш всього й тепер просвічується в весільних піснях. Він посилається з неба. Потім, в піснях, хоч і христіанізованих, видко відносини його до божеських істот“ [2]).

Дальшою весільною дією є обряди на дівич-вечорі. «На передодні весілля в суботу буває дівишник. Це—можна сказати—прощання молодої з своїм дівоцтвом і істнує як в українських, так і в великоруських весіллях. Головна істота обрядів, що складають дівишник, та ж сама, але суть і додатки, властиві кожній з них. На своєму дівочому бенькеті, що в деяких місцях зветься дівочими запоїнами, молода сідає на самім почеснім місці, на покуті, перед богами. Це зветься посадом і виспівується у багатьох піснях. Це місце вкривається рядном або вивернутим кожухом» [3]). «Иноді молода, перш чим сісти за стіл на посад, ходить з дружками коло столу. Цей обряд чиниться таким робом: «староста бере хустку, дає кінець його молодій; вона, тримаючись лівицею за хустку старости, в правую бере свою хустку та кінець її передає старшій дружці, що, своїм чередом, передає таким же чином свою хустку молодшій дружці. Так вони обходють стіл, навмисне поставлений по-середині кімнати» [4]). «На дівишнику чиниться обдарювання женихом невісти і навпаки.

---

[1]) Ящуржинскій—стор. 43—4.

[2]) Ящуржинскій—стор. 46.—Владиміровъ Журн. Мин. Нар. Пр. іюнь, стор. 329.

[3]) ibid—стор. 47.

[4]) ibid—стор. 49.

Generated on 2015-08-12 17:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Тут особливої заслугує уваги той український звичай, по якому невіста носила своєму жениху передшлюбну сорочку»[1]).

«В неділю, перед тим як молодій їхати до вінця, чиниться розплітання коси. На Україні цей обовязок лежить на браті молодої. Коли останього нема, то місце його займа якийсь молодий парубок»[2]) «При росплітанню коси на Україні... одбувається, хоч і не скрізь однаково, такий обряд:[3]) «дружки розчісують косу своєї подруги, мажуть маслом чи медом і вплітають кілька копійок та шматок хліба і т. д. Коса заплітається вінком уже в останнє». «На старих весіллях переділяли волосся стрілою, а також піднімали стрілою намет молодої на другий день по шлюбі»[4]).

Врешті одбувається саме вінчання. «До вінця звичайно, молодий та молода виправляються з усім своїм поїздом. При цьому молодий з боярами иноді їде верхи, а молода з дружками на возах. В усьому цьому поїзді, як і в деяких обрядах по вінчанню, відбувається стародавний побутовий звичай войовничого здобуття молодої. Це вказується самими чинами поїзда. Перший такий чин, звісно, є сам князь. Цей чин вказує, що колись йому належало головне отаманування в поїздах чи наїздах, що мали на меті захоплення невісти. Назви других весильних чинів свідчать, що останні були колись чинами вояцької ієрархії. Такі назви підкнязя, бояра, тисяцький, староста, дружки, що нагадують собою дружинників. Перед рушенням поїзду до церкви для вінчання діеться обсипання молодого й молодої хмелем, хлібними зернами, сіллю». «На Україні поперед поїзду їдуть дівчата, — так звані світилки, що несуть шлюбні свічі і предківський меч, перевитий рутою, барвінком, ласковицями, васильками, калиновим цвітом і другою зеленню. А иноді попереду несуть корогву, зроб-

---

[1]) Ящуржинскій—стор. 51.
[2]) ibid—стор. 52.
[3]) ibid—стор. 53.
[4]) ibid – стор. 54.

Generated on 2015-08-12 19:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

лену з хустки, привязаної до цішка. Як меч, так і корогва, суть свідоцтва вояцького поїзду» [1]).

По вінчанню, що відбувається цілком в християнському стілі, ми знов переходимо до цілого ряда нових обрядів драматичного типу, що ведуть свій початок від далекої старовини. Перший із них це—«обводити жениха і невісту коло діжи, коли вони повернуться од вінця. Обряд цей відбувається таким чином: [2]) «дружко бере рушник за один кінець, другий подає молодому, що своїм чередом подає кінець своєї хустки молодій, і таким чином дружко, йдучи попереду, обводить тричі коло діжи, поставленій навмисне для цього коло двору. Потім тесть, обертаючись до зятя, каже: «був ти нареченний, а тепер сужений». По цьому батьки молодої здіймають в гору на руки кришку (віко од діжи), а молоді проходють в ці, так сказати, ворота, що зложились з одного боку з підняття руки батька, а з другого—матері, що підтрімують віко».

В неділю ж, по вінчанню, одбуваються обряди, що мають патяк на колишні форми народнього шлюбу, нпр., на «умикання дівчат, про яке свідчить літопись, і захопленя молодої гвалтом, сліди чого ми знаходимо в весільних обрядах та піснях».

«Так в Україні, коли жених по вінчанню в неділю виправляється з своїм поїздом до молодої, то перед ним замикають ворота, споружають зразковий бій і лише по бійці пускають його до господи молодої» [3]). «З обрядами, що вказують на захопленя молодої, істнують сливе вкупі обряди, що показують на куплю молодої. Останні, не вважаючи на свою сумісність, відстоять на цілі віки од епохи, що характеризується гвалтовним захопленням молодої. Обовязок продавати молоду в українських весільних обрядах лежить на браті останньої. Купля молодої в первітні часи відбувалась тим способом, яким огулом провадилась тоді торговля, цеб то міновим способом. На це вказує звичай українського весілля, через який брат молодої захоплює коня в жениха, коли

---

[1]) Ящуржинскій—стор. 55.
[2]) ibid—стор. 57.
[3]) ibid—стор. 59.

Generated on 2015-08-12 17:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

останній приїзджа по молоду, щоб вести її до вінця, і віддає його тільки по викупу» [1]).

«Від куплі молодої вчинився перехід у протилежний бік. Таким переходом я вважаю звичай давати за молодою придане, що по українському зветься посагом». Одвозювання посагу до молодого звязано знов з церемонією: для цього призначаються і спеціально дівчата, що «називаються дівками приданками».

«По викупу молодої чи по викупу її коси, починається розплітання коси в останнє, по якому зараз надходить вкривання її жіночим головним убранням. В деяких місцях передпокриттям голови істнує одрізування коси» [2]).

Далі, по вінчанню, молодим «подається вечеря, що має символічне значіння. На Україні в цьому випадку подають півня або курку. Инодї самим приготуванням цього півня вказується на його особливе значіння; так, в Підляссі виходять за село на яку небудь гору, привязують півня живцем до драбини і розкладають під ним вогонь, потім варють і подають молодим» [3]). Часом теж «жених і певіста разривають межи собою півня чи курку».

По різних обрядах, що мають дотик до фізіологічного змісту шлюбу, «шлюбне торжество закінчується вакхичними веселощами, що довжаться ще кілька день по весіллю. Ця гульня по українському зветься перезвою. Власне кажучи, тут не стрічаємо ніяких особливих обрядів» [4]).

Тут власне і є край весільній справі, що названо було попереду весільною драмою. Звісно, драми в сучасному смислі тут нема, тут нема якоїсь «інтриги», або послідовно запровадженої психологичної боротьби. Весільна драма швидче нагадує сучасні драматичні картини, але тим часом для давнього періоду культури, до якого цей цікл весільних обрядів відноситься, він справді

---

[1]) Ящуржинскій — стор. 61.
[2]) ibid — стор. 63.
[3]) ibid — стор. 65.
ib id — стор. 69.

Generated on 2015-08-12 19:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

має вигляд і значіння широкої драматичної картини з єдиною ідеєю—віддання молодої в чужу сімью і картини її почувань та відносин до цієї неминучої перспективи. Представляючи з вніш-нього боку безперечну діалого-драматичну форму, весільна драма разом з тим виявля себе на тому ступні, на якому взагалі стоїть первітня драма. Драма, яко дія в слові та міміці, переплутана тут з музикою, особливо з співами і врешті з танцями,—це-б то вона видається нам в формі первітній відповідно, звичайно, тому ступню культури, до якого вона відноситься.

В цьому смислі наша весільня драма з осібна, і славянська взагалі, цілком відповідає тій загально европейській драмі, що ми бачимо в похоронних сценах єгиптян, або грецьких елевзиніях. Але й по внутрішньому своєму характеру наша весільна драма має аналогічний зміст і напрям з драмою первітньої загально-людської культури. Вона має зміст цілком релігійний, звичайно, міфічно-поганський, що видко в кожному з перелічених обрядів, актів тії драми.

«Культ сонця, каже один з дослідників нашого весілля—переймає весь весільний рітуал славянських народів.

В весільних обрядах заховались риси деревового анімізма і навіть обожування предметів рослинного царства» [1]).

«Головні релігійно-міфічні риси українського весілля виявились в високо-рочистім і обрядовім приготуванні та вжитку коровая»; «величезна роля... в українському світі кораваю умовлена тим, що коровай замінив собою головну жертовну скотину арійців—корову». «Корову кололи в офіру богам і на шкурі вбитої для офірурування скотини садовили жениха та невісту». «Біднота загадала замінити корову образом її з тіста. Спочатку коровай вдавав собою подобу корови. Не дурно й тепер на весіллях — зверху кораваю наліплюють ріжки і в пісні співають: а рогат я і богат, в піч не влізу». Болгарська боговиця, що виявля заміну

---

[1]) Сумцовъ. Религіозно-миѳическое значеніе малорусской свадьбы. „Кіевская Старина“ 1885, мартъ, 425—6.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

коровая, має форму довгастої булки — вителки з ріжками на кінці. На Україні рочисте приготування короваю зветься «бгати коровай», при чому слово «бгати»... мається в найблизшому спорідженню з болгарською назвою обрядового різдвяного хліба боговицею».[1]) В «полтавській губерній печуть ще на весіллях в доповнення до короваю, рідко також на заміну його, особливий хліб: дивень—в формі великого бублика. Що дивень відноситься до сояшного культу, видно, між иншим, не тільки з його круглої форми, але й з того, що молода дивиться кріз нього на схід». Ту саму релігійну основу бачимо ми і в обряді з вильцем. «Ходня коло зеленистого дерева входило в старо-славянський весільний рітуал, і весільне вильце слугувало заміною цього звичаю в зімовий час, і ходня коло дерева, що малась у звязку з ушануванням дерев, ні трохи не виключала обрядів сояшного „культа»[2]). «Ходня коло столу, коло діжи відноситься до старої форми шлюбного обряду. Вона має схожість з хороводами на честь доброчинного впливу сонця на землю, що є овочом любосних відносин першого до останньої і взагалі має звязок з представленням сонця, як божества, що заплодняє землю,—під образом колеса. Бог сонця есть бог любови та плідности»[3]). «Від часу дівишника жениху та невісті засвоюються особливі назви, власне — жених одержує имья князя, а невіста — княгині». Афанасьев бачить у цьому відбиток вірувань про шлюб небесних світил, вважаючи, що князь, польське хіężус, означає «місяць»[4]). Ящуржинський-же в княгині бачить небесну зірку. І Сумцов стверджує, що «стародавне представлення про шлюбний связок місяця та вечірньої зорі на Україні заховались виразно, через поетичність цього представлення. «Обрядовим проявам стародавнього релігійно-міфічного представлення місяця та вечірньої зорі, яко пари по-

---

[1]) Сумцовъ – стор. 428 – 9.

[2]) ibid—стор. 430.

[3]) Ящуржинскій—стор. 50.

[4]) ibid—стор. 52.

Generated on 2015-08-12 17:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

друж, являється схоронений на Україні звичай виправляти молоду в господу чоловіка до схода зорі»[1]).

«Діжа, з якої печеться хліб, є сімвол багацтва, счастя, а разом з тим своєю круглою формою вона нагадує сонце, під яким у міфічну добу розумівся бог, що заплодпяв землю і разом з тим опікувався любовью та шлюбом» [2]).

Таким чином релігійно-поганська основа нашої весільної драми цілком очевидна. На думку Сумцова, «особливість українського весілля міститься в тому, що в ній зустріваються в більшій чи меншій мірі всі прояви релігійно-міфічного світогляду, при чому прояви найбільш рочисті та поетичні заховались у знаменитій чистоті та виразності» [3]).

Весільною драмою закінчується загальний розгляд зарідків нашої драматичної творчости, оскільки вопи виявляються в сучасній народній поезії і виражають первітний стан всії взагалі нашої виображаючої штуки.

Коли ми до цих драматичних обходів додамо ще такі речі, як різні дитячі игрища, з відбитком в них колишніх поглядів старовини, [4]) то ми вичерпаємо головний матерьял, в якому містився зарідок нашої драми.

По розгляді її зміста і головних чинників її існування, ми мусимо вияснити нове питання: хто був виконавцем всієї отієї широкої обрядовості, що й доси відбувається нашим народом на протязі цілого року? Розглядаючи драматичну творчість різних народів, поки в спільці з иншими штуками, а потім і в широко розвиненій властиво драматичній формі, як в елевзініях, ми не могли не побачити, що участь в виконанню обрядовості бере весь народ. Кожен з участників якогось хоровода або драми перш за все тішиться тим, що він своєю участю віддає відповідну шану

---

[1]) Сумцовъ—стор. 438.

[2]) Ящуржинскій—стор. 58.

[3]) Сумцовъ—стор. 434.

[4]) Moczyńska—Zbiór wiadomości—Komisyi antropologicznéj akademii nmiejętności w Krakowie. T. V.

Generated on 2015-08-12 17:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

своєму божеству. Але цей користливий інтерес не може заслонити зовсім того основного грунту, естетичного, на якому тільки й можливо це упанування богів взапомогою штуки. Участник не тільки вдовольняється одним фактом участи, і до того тільки своєї,—важливо, щоб ця участь одбувалась мистецьки, як тим самим, так і його, так сказати, співробітниками. Добре виконання останніх чи в співі, чи в танці, чи в музиці підбадьорює і його самого; він мимоволі робиться й глядачем, або слухачем, і тут уже закладається початок двом естетичним контрагентам—глядачам і публічності. Перш злиті до купи, ці два елемента театру поволі відокремлюються і набувають самостійне значіння. В первітньому навіть обряді не всі його участники відзначались однаковим хистом у всіх штуках; одні з них являлися більш відповідними для своєї ролі, і роль виконавця помалу стала переходити до них, яко спеціалістів. І це сталось неминучим, особливо тоді, коли кожна з штук виросла до великого ступня технічного розвою.

Тоді народжується цілий стан людей, обовьязком якого стає потішання народу виконуванням різних частин його обрядовості і взагалі справляння йому задовольнення. Мали вони, як ми сказали, різні назвиська, але відзначались однією спільною для всіх народів рисою—слугування народній естетиці. Коли ми, для розгляду їх функцій і становища в соціальному устрої, звернемось до пізніших одночасних з нами доб життя західно-европейських народів, то побачимо яскраві свідоцтва про них різних західних письменників. «З слів Алкуїного листа видко, що і в його час уже досить міцний був нахил в суспільстві до цього стану, проти якого потім так дуже повставало вище духовенство» [5]); «в IX-X вв. жадна, хоч трохи важлива подія, як в громадському, так і в особистому життю, не обходилась без ігор, співу й музики» [5]);... у співців-ремесників «рецітування епічних пісень,

---

[1]) Полевой. Историческіе очерки средневѣковой драмы. Спб. 1865, стор. 23.

[2]) ibid—стор. 24.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

супроводжене і сповнене жестами і мімікою, складало важливіший бік їх ремества“ [1]). Коло XI в. співці, розважателі народа, поділились на заході на народніх співців-скоморохів (joculator) і співців придворних чи домових (ministeriales). Народні співці-скоморохи «були вельми улюблені та вшановані в народі, через цю шану користувались, порівнюючи, вельми значними привілеями» [2]).

У західніх славян ми також цих „старовинних розважателів народа-скоморохів“ [3]), бачимо їх то яко співців — музик, то яко „перебраних» у різних звірів [4]).

Те саме бачимо ми і в українців на самих перших ступнях їх естетичного розвиту, насамперед, звичайно, в обрядах. „Участниками всіх важливих народніх обрядів або, вірніше, справжніми організаторами їх ми стріваємо приемних народові у всі віки скоморохів; через те і в сфері зарідків народньої драми їх діяльність виступає виразливими рисами» [5]). „Відчуваючи природному пориванню народніх масс знайти змогу до забуття дрібних турбот життя, переважити її рівну течію веселощами, що переходили міру, скоморохи завжди являються милими народу, що мав до них потайний потяг навіть і тоді, коли, при зміненій під впливом християнства вдачи народнього життя, скоморошества оффіціально набувало значіння відступницької поганської ваби; народні пісні, казки й прислівья часто виявляють цей сильний потяг народу до скоморохів. Веселе життя на-осліп, вічне тренкання гудка або трель сопілки, що мимоволі посіпувала плечі слухача й примушувала ноги його йти в танець, здаються народові предметом справедливої заздрости[6]). „Навіть у прислівьях, що ніби іронічно відносяться до скоморохів,

---

[1]) Полевой—стор. 27.
[2]) ibid—стор. 32.
[3]) Веселовскій. Старинный театръ—стор. 214.
[4]) ibid--стор. 201.
[5]) ibid—стор. 301.
[6]) ibid—стор. 303.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чути прихилля до них". „Доходючи до старших письменних і мовних памяток рідного слова, ми з ранніх часів стріваємо вказівки на особливий розвит скоморошества. Обертаючись, нпр., до творів Феодосія Печерського, в казанні його про казні божі, стріваємо згадку, в числі других спокус роду людського, і про скоморохів з гуслями, сопілками та всякими играми і «дѣлесы неподобными». В житії Феодосія, писаному Нестором, малюється ціла картина бенькета при дворі київського князя. Прийшовши раз до князя, Феодосій застав його оточеним силою співців та скоморохів; одні грали на гуслях, другі на органах, инші на голосах співали пісні. Феодосій збентежив князя на хвилину питанням, чи так буде і на тому світі, і веселощі на час спинились, щоб поновитись по відході святого, бо «таковъ былъ обычай у князя». Неперервний ряд доган, якими духовенство завжди картало любьязних народу скоморохів, доган, що не спиняються сливе вщерть до XVIII віку, свідчить про повсюдність їх і живучість скоморошества, і при цьому побічно переказує найбільше число відомостів про нього. Пересвіди ці малюють нам скоморохів головними участниками народніх обрядів; в весільній драмі вони грають одну з перших ролів і завжди йдуть з піснями, танцями й імпровізованими жартівлими сценами на чолі весільного поїзду. Чи повстає тризна по вмерлому і на гробовище зійдеться юрмами народ, мимоволі настроєний на журний лад, являються скоморохи, і настрій життя міняється, печаль поступається місцем для невтріманих веселощів, і «мужи и жены отъ плача преставше начнуть скакати и плясати и въ долони бити и пѣсна сатанинскія пѣти». Купальські й колядні обряди теж не обходились без участі скоморохів. Гра на музичних струментах, замрах чи зурнах, домрах, гудках, трубах, гуслях, жартівні пісні, раз утворені і схоронені народньою памятью, цілі сцени з поправним поділом ролів між скоморошої артілі, зодягненної в рябі вбрання, обвішанної балабончиками, перебирання в звірячі шкури чи людські убори і врешті надягання масок (харі, скурати), що здавалось через щось в очіх пуристів найбільшим і найтяжчим згрішенням «глумотворців»,—такі були заняття, такий ре-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 17:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

пертуар або, вживаючи правдивий вираз, промисел скоромохів. Беручи участь у народніх обядах, вони входили у внутрішній побут народа, досягали в сімейне життя і, славлючись дотепом та спритностью, часами ставали посередниками у розвязані важливих сімейних питань» [1]).

Таким чином, як в західній Європі та Славянстві, так і в нас були всі прикмети, всі зарідки дійсного народнього театру. Була драма чи її зарідки, були й актьори з дуже широко розвиненими кебетами,—народня драматична творчість ніби накреслила вже собі шлях; їй зоставалось тільки розвиватись і йти цим шляхом виображення народних почувань та вірувань, бути реальним одбитком життя і естетичною його окрасою. Але внішні обставини судили инакше: вони не спомагали розвиту народньої штуки в такім стані, в якім вона була, вони перечили її впливу на народ і таким чином надовго примусили її зостатись тільки зарідком.

І. Стешенко.

(Далі буде).

---

[1]) Веселовскій. Старинный театръ—стор. 302 – 3.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сьогочасна часописна мова на Україні [1]).

Що сказати за мову, теперішніх часописів, що в останній час зьявились на Україні? Їіх мова налякала не тільки публіку, але навіть наших націоналистів. Налякала і вдивила вона таки добре й мене. Як тільки зайшло визвольницьке рушення, і трохи одлигло в цензурі, можна було сподіваться, що наші демократи й радикали заходяться коло народньої просьвіти і почнуть видавать популярні часописі для народа само по собі чистою народньою українською мовою і тільки вставлятимуть подекуди слова вищого порядку, назначаючі усякові абстрактні тямки (понятія, тямок—понятіе), щоб думки були ясні для народа. А тим часом наші видавці часописів, окрім д. Шемета, занедбавши народні часописі, одразу заходились видавать часописі й журнали для широкої публіки. Усі ці газети й журнали, і альманах «З потоку життя» выйшли не на українські народні мові; декотрі навіть були писані зовсім таки галицькою книжньою мовою, неначе видавці зумисне вивчили ту мову до словечка, забувши й занедбавши свою народню українську мову.

Перший выйшов «Хлібороб» в Лубнях ще на прикінці 1905 року. Як показує заголовок, газета призначалась таки для народа. Редактор очевидячки не мав на думці сідати на високого коня політики, як колись давно казав Драгоманів, а роспочав

[1]) Див. № 1.

Generated on 2015-08-12 17:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

газету й справді задля хліборобів. Але редактор певно так вже начитався галицьких газет, так недоброхіть вже промкнувся тією галицькою мовою, що перший номер вийшов написаний галицькою мовою, змішаною з українською народньою, і с польськими предл. падіжами: в століттю і т. д. За те ж дальші номері вийшли вже багато кращі, були писані простішою українською мовою. Тільки подекуди траплялись деякі галицькі слівця ще й два польські падіжі, од котрих селяни тільки б цмакали та чухали потилицю. Але сказавши загалом, стиль в часописі був чудовий, легкий, мова жвава, народня. Було знать, що автор має здатність до цієї справи, має й хист. Часопись була видана давньою справжньою кулішівкою, а не премудрою желехівкою з рядками умовних значків і точок. На четвертому номері «Хлібороб» спинився по «незалежним од видавця обставинам». Бажалось би, щоб шановний редактор знов поновив своє видання, бо його часопись все таки видавалась простою чистою українською мовою, і редактор очевидячки призначав своє видання вийнятково для селюків-хліборобів.

Перші номері „Громадської Думки“ вийшли писані такою галицькою книжньою мовою, такою недоладньою, що ніхто з широкої публіки не міг йіі розібрать: вона видавалась галицьким «новоязичієм». Та дивовижна мова просто таки налякала й мене. Міні чомусь здалось, що я чую розмову давнього квітчанського благочинного, отця Николая Бажановського. Передо мною ніби вигулькнув звідкільсь «отче Марку, випий горілки чарку». Але ці панотці вимовляли оті стародавні слова київомогилянської мови більше по-український, по-народньому, ніж писала йіх «Гром. Думка». Тут так і посипались, як з мішка, галицькі «повідомленя, пояснення, оголошено, оголосив (украін голосив, плакав над мерцем), поступовий (не прогрессивный, а по-народні мові це буде «уступчивий» купець, що поступається въ ціні на крам). Запанували скрізь три польські падіжі. Посипались в редакцію парікання, усякі листи, що тієї мови ніхто не втямить. Редакція трохи схаменулась і почала видавать дальші номері вже кращою мовою, але не одцуралась од польських па-

Generated on 2015-08-12 17:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

діжів та од тіх галицьких: від, відзначати, відповідати, біля і т. д., котрих на селах зовсім не розуміють. Тільки згодом потім, як став редактором д. Матушевський, в газеті мова стала більше українська, чистіша: він почав пускать й українські форми: цей, од,—стало легше читать газету. А як почав видавать «Раду» д. Грінченко, мова стала сливе українською, якби тільки не заважав отой галицький *від*. Редактор повикидав польські слова й падіжі: видань, оповідань, до городу... Але як д. Грінченко покинув редакцію, знов запанувала мова с польськими падіжами, хоч все таки мова стала більше українською. Можна сподіватись, що як редакція трохи посилкується і викине польські падіжі й отой *від*, що накидає на мову ніби темний покрівець, «Рада» стане українською. Але ця газета не для народа, а для інтеллігенції. Народ йіі мало разбірає, мало разуміє, бо вона видається вищою мовою, як мало разбірає великоруський селянин будлі яку российську газету. Харківська часопись «Слобожанщина» писана такою ультра-галицькою страшною мовою, котрою можна не налякати, а просто насьмішить українських читалників, навіт націоналистів. От зразець цієі дивовижної мови: «Декорація площі (пляца, майдана) й церква (на картині «Переяславська Рада» на харківські виставці) змальовані після історичного досліду (по историчніх досьлідах) і роблять відповідний настрій(?) (направу). Шкода лише в тому, що натовп козаків, рада... скомпонована недосить живо!.. Се не може бути оправданням для майстра, се є тільки спростування. Невеличкі етюди доводять нам (доказують), що в справі историчніх убрань художнику довелось зібрати цікавий матер'ял... рада козацька навколо (навкруги) центрального сюжету (сюжета), в порівнянню (в порівнянні, польс. предл. п.), і т. д. (Слобожанщина 1906 р. № 1). «Слобожанщина» неначе зумисне запросила для редакціі якогось инструктора з Галичини, доброго знавця галицькоі книжньоі мови. Прочитавши таке курзу-верзу, недоброхіть молитимисся, як той апекдотичний піп молився, надівши вивернуті ризи: Господи! і не спосьпішай, і не пострічай, і дай, Боже, час недобрий! Несамохіть впадеш в смуток та в тугу, гадаючи про долю українськоі

Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

книжньої мови, як прочитаеш таку нісенітницю. Чи це ж не справдешні гармати на українську публіку? Недурно ж «Слобожанщина» спинилась на першому номері: йіі ніхто не міг читати.

Юмористичній «Шершень», що стосується до зміста й напрямку, до сатиричнього жала, стоіть нарівні с столичніми сатиричніми виданнями, а своім справдешнім українським юмором та сьмішками й вдатними малюнками стоіть навіть вище од йіх. Перші номері «Шершня» брали назáхват. Часопись пішла добре. Але в «Шершні» в декотрих авторів мова така галицька, ще й с польськими падіжами, с силою польських слів, що йіі читать дуже трудно. Часопись важко й сістематично заводить галицьку мову й правопис.

Полтавський «Рідний Край» видається кращою мовою, ніж «Гром. Думка», хоч в йому так само манячять польські й галицьк слова й три польські падіжі, і скрізь рябіе сістематично й очевидячки по заздалегідні змові заведяне старомодпе—від, відвічальний, біля, навколо, окремо (окроми), також (так само), лише окремий і т. д. Але між усякими пісьмениками я назначую статті, підписані Д. Д.—ко, М. Д. і Гр. Коваленко. Статті ціх пісьменників написані літературною прехорошою мовою, котра згодом потім може лягти в засновок вищої наукової української мови при дальшім розвитові авторів. Шкода тільки, що д. Коваленко вживае стародавні—сей, ся мені, і т. д., котрі вже вимерли по всі Україні і ще тільки й животіють подекуди в північні Черпиговщині, як остача старовини. Ще шкода, шо згадані добродіі дурнісінько ганжують свої статті такими словами, як—від, відвічальний (одповідальний), ріжні (усякові), розпочали (роспочали), відроджуватись (одрожуватись), недоторканість особи (незачіпання особости), воєнної здібности (здатности), французький отряд (ватага, загін війська), розвой (—польське rozwòj, розви́ток). Заважають і польські падіжі: з Петербургу, в століттю (в столітті), і т. д. Але коли «Гром. Думка» по мові затого стане українською газетою, „Рідний Край“ не робить посьпіху в мові: в 36 № «На память Котляревського» бачим от які штучки: спіткала, дотикались, при відкриттю, у порівнанню, яко, скарги, позаяк, завдань, і т. д. І «Рідний край» газета не народня.

Generated on 2015-08-12 17:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Я ще не перечитав усієї «Вольної України». Але усе, що я там вже перечитав, написано гарною плавкою мовою і легким доладнім (изящнымъ) стилем. Тільки аж жаль мене бере, що й тут мова така ж сама галицька, зганжована провинціялизмами: від, навколо, біля, мені і. т. д. Скрізь безліч галицьких і польських слів і польські падіжі: шаленство, роспука (стар. 12 Лічко), завше, в зруйнуванню і поділенню (в зруйнуванні й поділінні); се не є наслідком (наслідок), у пір'і, обійм (обіймів, по народньому—обнімочків), істота переймалась (виходе—перенималась откуда-то, заимствовалась), по́части (частками). Є тут і ймення предметні на *є* на кінці: почутте і. т. д. (Шибитько). І в усіх авторів стоїть галицька «розпука та польский розпач». На селах не кажуть: садки й квітки розвиваються, а кажуть: садки й пупянки квіток роспукуються. Селяни, сільські батюшки й дідичі, котрі усі чудово знають до дрібязків народню мову, читаючи в „Вольні Україні» за ту *розпуку*, певно подумають паздогад, що то значиться роспукування пупянків, і зрозуміють так, ніби авторі з якоісь причини все роспукуються, щоб зацьвісти, та ніяк не зацьвітуть. Письменики в «Вольні Україні» неначе закохались в ту галицьку роспуку, ніби вона якась напродиво гарна красуня! Навіть сусід, псевдонім д. Смутокъ, не підказав йім за українську тугу та смуток. Чудна тенденція!... Я страхаюсь, що незабаром і сам д. Смуток впаде в „роспуку". Польського слова—розпач—не вживають навіть галичани. Це слово взято з «Ходимо за Ним» Коніського, видапого ними ж таки в Петербурзі. Видали якесь опудало мови, та й ідуть за ним насьлідці... До цієї джумиги (муті) ще й натикано великоруських слів: заскорузлий (зашкарубілий), тусклий, недоразуміліть і. т. д.

Увся ця галицько-польська мова в часописях потрушена зверху, неначе маком над буквою *і*, обтикана значками, єриками та паериками, цією остачею церковно-славянських титл. Усе це писано ніби якимсь турецьким правописом з його точками та хвостиками, або з якимись стенографічними умовними значками. Але і в «Вольні Україні», як і в «Рідному Краї» є статті д. Не—я. Л. Бич. та д. Смутка, написані хороше: і гарним сти-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лем, і гарною мовою. А найбільше гарна мова в статті д. Не—я. написаної короткими не тягучими фразами. Вона ще не позбавляна народности в мові. Дві другі статті д. Смутка та Л. Бич., як і статті Д. Д—ко та М. Д. в Рід. Краі, написані трохи на взорець звичайних газетніх россійських статтів. Вони трохи тягучі; в йіх дуже довгі фрази, котріх нема в народні мові, і написані вони по звичайному газетньому шаблонові, ніби транскріпція россійських газет. Але мова ціх авторів теж згодом ляже в засновок вищої наукової української мови, як тільки авторі згодом потім посилкуються і обчистять свої статті од таких архаізмів та польсько-галицьких слів, як от: донедавна, доперва, дотепер, убрань, оповідань, від, біля, розпука, розпач, шкідливе, також (так-само), окремо (окроми), страйки (стачка буде краще, ніж страйк), лише, (великорус. лишь) що рясно розсипані в йіх статтях, та ще й до того коли вони не вживатимуть тієї нісеніт-ниці, що нею густо обсипана «Вольна Україна», як от: наблизько, по́часту (стор. 49), позаяк, яко (?) (стор. 48), повідомленнє, почутє, живучи *з завтром*, до тепер; це неначе в церковно-слав. книгах читаємо—до здѣ (до тут) слово св. Василія; не тямлючи (не тямлячи), оскільки (наскільки), незграбна (польське, украін.—хамулувата, зателепувата, ломовата, одоро́бало, ведмідкувата, вовкувата), перешкода (притичина—препятствіе), перешкоджає (пол. пшешкадза, украін.—заважає, перебаранчає), робітницьке порушення (порушився чоловік—по український значиться підвередився, підірвавсь, од чого й хвороба ця зветься *поруха*; тут виходе по народні мові—робітницьке підвередіння, а не—движеніе, рушення); протягом цілих столітть (в протязі цілих століттів), вдоволе́ння, невдоволе́ння (вдоволі́ння, невдоволі́ння), головнійшим чином (способом: в церковних книгах пишуть: «Чинъ св. Литургіи» це б-то: порядок діяння, одправи).

Про мову й стиль «Новоі Громади» довелось би казати те саме, що сказано й за мову в «Вольні Україні» та в «Рідному Краі. Вопа напхана сливе вщерть польськими й галицькими словами та польсько-галицькими падіжами. Польські й галицькі слова в неі вже виписані мною передніше. «Вольна Україна» й Рід-

Generated on 2015-08-12 18:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ний край» часописі вийпятково політичні; «Нова Громада» більше бельлетристичний журнал. І ця часопись таксамо потрушена стенографчнім маком сьвятого макотруса, це б то желехівкою. Але в неї не брали спілу такі талановиті письменики й стилісти, як в перше згаданих часописях. Тільки по стилю статті д. Грінченка належяться до тіх, передніше згаданих статтів, що написані вищою письменською українською мовою. Неприємно в «Нові Громаді» ріже очі і той партійний старосьвіцький *від*, та провинціяльне—біля. Окрім польщизни та стенографчніх значків, «Нову Громаду», доволі цікаву на зміст, дуже обважнює псіхологична повість д. Винниченка. Ця повість сливе без фактів, без подій: тягнуться самі за себе думки та усякові міркування с причини якогось незначного факта, якоісь випадкової стрічі, або спотички героя с своєю коханкою. Це не повість, а нібя стаття в діевих особах, або якісь стародавні «Діалоги». За цю повість можна сказать те, що в свій час колись казали критики про повість Стендаля (Бейля) «Чорне й червоне»: доки герой повісті Жульен повернеться раз або двічі, автор встигне написать два листки. І через те ця повість не мала посьпіху в громадянстві в Франції. Не мав та й досі не має поспіху в Англії і такий поет, як Брауніг, поет с таким сливе талантом, як Лермонтов. Сенкевичова відома психологична повість, «Без догмата», заснована на философських принціпах, таксамо читається з великою напругою і наводе таки добру нудьгу. Про утвори Достоєвського венгерський відомий письменик Морис Іокай писав, що їх можна читать тільки по кільки листочків водночас. В д. Винниченка й справді вийшла якась достоєвщина, нудна, пренудна. Я прочитав їїі суспіль (сплошь) тільки половину, а решту мусів тільки перебігти бігцем. Це щось схоже на «Ніобею» д. Кобилянської, написану такою галицькою «академичньою мовою», котру місцями треба просто таки перекладать на живу українську мову.

При всьому мосму спочуванні до сюжета в повісті д. Винниченка я повинен сказать, що в наш час нашим письменикам нечля писати таких нудних психологічних повісьтів і треба б їх

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

занехаять на якийсь час. Публіка позіхатиме й не читатиме їїх. А публіка, як кажуть, за все вибачить авторам, окрім нудьги. Философські та психологичні повісьті нігде не мали посьпіху в пісьменстві. В нашому пісьменстві і без того написано чимало нудних народніх оповіданнів та повісьтів, і ніби статтів в лицях.

Те саме, що я сказавъ про зміст і правопис в часописях, доведеться сказать і про партійний альман: «Зъ потоку життя», недавно виданий в Херсоні. Цей альманах, виданий ще давнішим скарбовим силуваним правописом, ще не потрушено желехівським маком с точок, і через те правопис в йому більше фонетичній. В йому одначе вже є натрус з галицьких апострофів, бо він вже партійний, що стосується до цісі справи. Його обсіло скрізь *від*, *біля*, сей, сю, як і «Нову Громаду» та часописі, неначе те гемоньське гайворонія обсіло дуба над кручею в «Сірі кобилі». Коли неномірковапий сільский дядько спровадив од нетямучести свого дуба й кобилчину в Сулу, то я теж страхаюсь (опасаюсь), що наші немірковані видавці спровадять в Лету й свое часописне пісьменство.

Я вже переднішe казав, як баламутять тяму в читальників напхані в часописях польські та галицькі, незрозумілі для українців слова. Напхано їїх доволі і в цьому альманахові, та ще й без усякої потреби, тільки через те, що такі слова вживають галичани в своїх часописях. Є в цьому альманахові позичені польські слова, котрі не ввійшли в мою переднішу перелічку: зимний—холодний (Франко), облуда—помилка (Яновська), пренінь, (польське-пшеціе, впрочемъ, Кобыл. ст. 241), прагне-жадає, потвора—(дивовище, страхіття—польське, в Черняв), се зле,—це погано, Шевченко загрубий—дуже грубый, зимньої ночі, одукована панна (Вороний); є тут і такі штучки: підле, в чоловіці люблю, пощо (ро со—польське), завіряв мене (впевняв мене), дурак, пітьма, і враз (одразу) упав, чекають ночі, з Адамом ураз, перед Єви, маляр кращий над усіх нас—(кращий од усіх нас ст. 185 Черняв.); є тут і польські предл. падіжі: в життю, з потоку (с потока), на Поділлю, оповидань, до циклю, до народу, від холоду, стовбців (стовпців), просипавсь (прокидавсь). І скрізь

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

насипано непотрібних апострофів: б'є, в'язнн, б'ючись, з'явила і т. д., по відомі вже нам сьогочасні часописні сістемі. Є тут уся та нісенітниця, що може запагубить наше письменство.... бо од його одкинеться широка публіка. Найбільше покалічили мову в своіх оповіданиях д. Ефремов, Вороний та Чернявський. Оповидання д. Єфремова «Однаково—чи живъ, чи загынувъ» вже зумисне написане зовсім галицькою мовою. За це оповідання варто поміркувать. Коли ще спілка «Викъ» видавала в Київі свій альманах «Литературный Збирныкъ»; коли вона переробила правопис в присланому з Чернігова д. Коцюбінським альманасі «Дубове листя» на «Дубове листе», тоді вже виникла в ті спілці тенденція й система заведіння книжньої галицької мови й правописа й на Україні. Альманах «Зъ потоку життя»—це вже цьвіт тієї хибної й шкодливої для України сістеми, як і всі сьогочасні наші часописі. В передніших альманахах заводили ще тільки галицькі форми слів: поколінне, листе, сей, отсе, мені, готуючи поволі українську публіку до приймання такого добра, як галицька книжня мова. Альманах «Зъ потоку життя» вийшов вже закиданий галицько-польськими словами й падіжами та дивовижною галицькою синтактикою: подавалась вже готовісінька зварена потрава на наш стіл. Усіх українських письменників в альманасі вже підвели і в знаках і в мові під галицьких письменників, котрих оповідання поміщені в альманасі, замісць того, щоб подекуди виправить чудну мову та польські слова по-українськи въ саміх галицких оповіданиях і підвести ту мову під мову наших авторів. Видавці альманаха (чи то пак по ніх—альманаху) показали себе просто по-рабському перейнятливими незгірше старої Грибоідовської Москви. Та велика українська оригінальність і самобутність в Котляревського й Гоголя, що заклала новий напрямок в двох літературах, самобутність Квітки, Куліша й Шевченка зостались вже позаду, в давніх часах, як спомин в історії. Десь зникла самостійність в видавців та й авторів, а найбільше в видавців, що силою справляли, гнули й підвертали під свою вигадану сістему утвори усіх передніших наших авторів, само по собі в йіх не питаючись... А д. Єфремов в своєму утворі:

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

«Однаково,—чи живъ, чи загинувъ» вже показав ідеальний зразець наступаючої книжньої вищої мови на Україні на будущий час.

Якби пак наші часописні автори брали з галицької мови слова вищі, наукові, то на це ще неможна було б дуже нарікать. Але вони часом беруть такі галицькі слова, а то й, знезнавки та нетямучести, й польські—просто дурнісінько, бо таких самих одповідніх слів є сила і в українські мові с таким достоту значінням: наприклад. «Вольна Україна» бере польські слова: шалено, шалений, а в українські народні мові є такі слова: безглуздо, безглуздий, скажено, скажений, навіжено, навіжений, навіспий, тороплений, оглашений, неприкайний, прицуцуватий, забісовано, забісований. Хоч приполом бери! така багата українська мова! Але чомусь отих народніх слів і не зачіпають, бо наші книжники та сьогочасні молоді, кабінетні письменики вже одбились од народа, сидять по великих містах; а є ще й такі, що кажуть, ніби то неможна брать усіх тих слів, які вживає народ, а треба робить вибірку між ними... Ми бачимо, до чого допровадила така вередлива вибірка: допровадила до переймання польсько-галицьких слів з галицьких книжок та часописів. Тим часом тих народніх вищих слів, котрі я переліч у на прикінці моєї статті, чомусь ніхто й не бере. Певно знезнавки. Добродії певно про їх не знають, бо вони народні.

Навіть перейняті письменські галицькі вищі слова, перероблені с польських, страшенно баламутять читальників на Україні, як, наприклад, слова: по́ступ, поступовий (прогресс, прогрессивний, по-польський—по́стеми, постемнови). В нас на Україні подумають, що мова мовиться про чоловіка, або купця поступового, котрий при продажі чого-небудь поступиться в ціні на гривню, чи на злотого. Та й то на селі сказали б, що такий чоловік, чи купець поступний, (уступчивый, укр. здатливий), а про слово—поступ,—подумали б, ще це значиться—«уступка». Можна уявить собі, як зрозуміють на Україні ті фрази, де натикано таких слів. На Волині слово—«поступ»—значиться те, що в нас слово—посьпіх. В альманасі. «С потока життя» вживається польське й галицьке слово по́тяг—(по́цьонкг), як залізнодорожній

Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

поїзд. Тим часом на українські народні мові слово потяг значиться:—«стремленіе, влеченіе» до чогось. На селі кажуть так: в мене один син має потяг до книжки, а другий до чарки. Автор оповідання „Пустоцвіт“ (ст. 278) оповідає, що він їхав в вагоні з якимсь паничем. Панич розгорнув і показав авторові лист од якоїсь «одукованої» панни. Це польське слово значиться—просьвіченої панни. Приїхали до станції. Панич схопився з місця і наприкінці размови ще пригадав і промовив Франкóві вірші: «Ми йдем, в одну громаду скуті (сковані) одною думкою», і зараз скочив з вагона на платформу. Далі автор оповідає по-галицький: «я лишився сам (зостався сам). Потяг рушив»... Хто знає польську мову, то ще наздогад втямить значіння слів:—скуті, лишився, потяг». Але як цю фразу зрозуміє той українець, котрий настояще знає тільки народню українську мову? Само по собі що йому слово—*скуті* здаватиметься чимсь чудним, химерним; слів:—„одукованої панниі, лишився“ він зовсім не втямить, а слово— потяг він зрозуміє, як великоруське „влеченіе“ або „стремленіе“. В голові складеться щось таке, ніби автор сидів в «стремленіи» з якимсь паничем, що питав за якусь „одуковану“ панну, а потім сказав вірші, де мова мовилась ніби про якісь кутні... Пісьля того „стремленіе двинулось“... Оттака каламутня зосталась би в голові того українця пісьля прочитання отіх фраз. Цікаво знати, чи автор їхав тоді „курьерськимъ“ стремленіемъ“, чи „пассажирськимъ влеченіемъ“? І не доведи, Боже. якби ті поїзди стикнулись! Якби трапилась така спотичка поїздів, читальники не мали б приємности читать авторового цікавого оповідання.

Видавці альманаха «Зъ потоку життя», по українському звичаю, покалічили мову і в моєму оповіданні „Гастролі“, ще й змінили подекучи правопис та наставили церковно-славянських, зовсім непотрібних апострофів, хоч я ціх значків ніколи не ставив і ставить їіх само по собі не просив. В такі, мовляв, великі справі, як заведіння загальної для України й Галичини пісьменської мови, нема чого церемониться з законом незачіпання пісьменської осóбости. Загальна, громадянська справа, мовляв,

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вища од особо́воі. Народне слово—запа́губить (запапастить) змімили міні на—запогуби́ть, і вийшла така нісенітниця, якоі нігде нема в мові на всі Украіні. Народне слово поката́в (помчался) навіщось переробили на—слово—покоти́в. В нас в Київщині й Херсонщині кажуть так: пан покатав на поле конем; хлопче, катай мерщі на тік! Це тільки на далеких кінцях, на окраінах, в Черніговщині та в Подольські губерні вживається слово—мчав, помчав, як і слова „мутний, блискавка свіркає“, (блискає, каламутний). Як на мій погляд, то краще було б не вживать отих окраінних слів, а натомісць писать: покатав, катав, блискавка блискає, вода каламутна̀, як в Котляревського Наталка Полтавка сьпіває: «Чого вода каламутна?» В осередку Украіни не кажуть—скоро, а швидко; не кажуть—темно в хаті, а—поночі в хаті, надворі поночіє (Лубенс. п., Канів. п. і т. д.). Треба сказати, що в кожному племьі тільки в осередку народ має своі найрізкіші опрічні національні прикмети в усьому, а таксамо і в мові. В місцях, далеких од центра, мова вже потроху, хоч в кількох словах нахиляється до мови межуючих инчих народів, доки не стане перехідньою до инчих сумежних чужих мов.

Замісць мого неологізма—сутно́та (сущность) в альманасі поставили міні—сумно́та, що значиться найвища міра смутку, як от кажуть на селі: мирно́та, дрібно́та, сонпота. Народне слово—сади́ба навіщось змінили на великоруське слово—усадьба. Тим часом слово садыба є в літописі XIII віка: несоша Ростислава (вбитого) до его садибы (Кіев. ст. 1906 г. „Плачи“., В Київщині слово—садиба вживається, як слово—оселя (усадьба). Два рази в двох випадках зоставили міні народне слово—одми́кував (избѣгалъ, отвиливалъ), а раз таки перекрутили його на галицько-польське слово—одникував (польське-unikal), котре вже пішло по наших часописях. За це слово вже слали міні в листах докір, що, мов, в Словарі д. Спілки моім йменням підписане слово «одникував,одникувать», а ви в повісьтях вживаєте слово инакше, пишете: одмикувать, одмикував. А діло вийшло так: я, вертаючись влітку с села, завжди читав нові, записані на ярмарках та на селах народні слова небіжчикові

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Конисському, а він зараз було записує деякі слова, котрі були йому чимсь уподобні, в свій рукописний словарець. Раз якось читаю йому записані на селах слова, а він каже: «буде краще писать—одникувать, ніж одмикувать» та навіщось і записав так. Міні за це було байдуже: я думав, що він записує задля себе. Тим часом він подавав і свої слова записані на селах, і мої в Спілчин Словарь, а я подавав свої слова, упорядчикові академичнього словаря д. Грінченкові. І вийшло так, що в Спілчиному Словарі під моїм йменням записано—одникувать, а в Грінченковому Словарі таксамо під моїм йменням записано—одмикувать. Тим часом в народні мові міні не доводилось чуть слова—одникувать. Есть слова: виникать, зникáть, ни́кать, вмикуваться, микаться (вмѣшиваться) і одмикувать (не вмѣшиваться, уклоняться, одхиляться). За усякі перекручування слів і усякові знаки в моіх утворах, зміщених по альманахах і в галицьких часописях, я не можу одповідать. Чого там в мене не знайдешь! Чого тільки там не натикано!

Одколи я почав писать, я писав прикметники, призведяні од йменнів предметних, вкупі с приставками: вдень, вночі, вгору, напиз, догори, і. т. д. В Галичині вживається в цім разі свій правопис: там і досі ставлять прийменники окроми, парізно од йменнів предметних, і само по собі і в мене в оповіданнях разураз роздерали прикметники надвоє по своєму. На Україні вже давно пишуть ці слова вкупі. Видавці «Зъ потоку життя» навіщось в «Гастроляхъ» пороздерали міні прикметники (парѣчія), поставивши прийменники окроми,—і вийшло в мене оттак: в гору, до гори, а с слова—влітку вийшло дві слові: «в літку». Вийшов якийсь *літок*, якась нісепітпиця. Не думаю, щоб видавці таки зовсім забули грамматичні частки мови: вони тільки по-рабському йдуть слідком за галицьким правописом і певно наводять і мене на добру путь, щоб і я прийняв йіх—силуваний правопис, щоб, мов, не одходить од галицького. Але ж.. і закони грамматичні, закони мови животіють таки на сьвіті. За цю непрохану послугу, за таке напутіння, я не подякую видавцям. Вони, через своє галицьке переймання, ладні вернуть і мене до россійського

Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

правописа кінця XVIII віка, що я покажу потім згодом. А за це й дякувать неварто, та ще й за те, наприклад, що наставили міні польсько-галицьких падіжів: до оркестру (до оркестра), до обіду, і. т. д. хочь (д. Грінченко й казав міні, що такі род. падіжі доволі часто трапляються в харківщині на заході. Але в харківскім повіті це переселенці с подольскої губерні, що позаносили туди й ці галицько-польські падіжі). Од такої послуги, од такого напутіння хоч поли вріж—та тікай і на Кубанські степи, або й далі.

Я вже не пишу *й* в дат. та предл. падіжах поодинчого числа йменнів прикметних, лічбових та прикметних заименників, і одкидаю це *й*, як одкинув його й народ, як от приміром: на чужі стороні, в свої хаті, в перші годині, бо цей кінчик вже вимер на Україні. Видавці попристановляли міні в «Гастролях» цей ерь № 2, це б то— *й*, таки викопали з могили того мерця й виставили в свої книжці ті реліквії певно теж задля поіднання з галицьким правописом, якимсь чудним, навіть опрічним од усяких грамматичніх правил в инчих литературах.

Ми вже бачили, як партійна мова роспукалась і зацьвіла в альманасі «Зъ потоку життя»; бачили, які овощі вийшли в часописях с того цьвіту. Ми розберемо тут ідеальний зразець тісі мови, виставляний в альманасі «Зъ потоку життя». Але перше од цього я повинен згадать за прототип цього новочасного мовного напрямку, котрий і дав направу (настроеніе) молоді партії. Це есть переклад чи переробка відомого Сенкевичового: «Ходімо за Ним», надрукований передніше в Галичині, а потім виданий опрічньою книжкою з гарненькими малюнками «Петербургскимъ благотворительнымъ Обществомъ изданія дешевихъ українськихъ книжокъ» 1905 р. № 30. В небіжчика Конисського була тенденція писати так, щоб мова була як мога далі од великоруської. В останніх оповіданнях він навіть давав селянські ймення панам та паннам, як от: Грицько, Параска, Палажка і т. д., так що, читаючи оповідання, довгенько не розбереш, чи мова мовиться про селян, чи про панів та паній, аж доки не наткнесся

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

на будлі-яку панську одежину на йіх обох. В своєму перекладі чи переробці Сенкевичового оповідання небіжчик силкувався як можна далі одхилить мову од великоруської книжньої мови. Туди галичани вже повставляли галицькі прийменники—від, і т. д. котрих до того часу він ніколи не вживав в своіх утворах, понакидали польських та галицьких слів: розпач, розпука, небавом (незабаром), на-сам-кінець і. т. д., й повставляли польські наділі: «ти шукав йіі в раюванню, а я в мізкуванню, в життю, до народу і. т. д. Є тут і галицькі стародавні, ще актові слова з чудною стародавньою синтактикою: спричипилася до того, перейняло (пройняло) його таке вчуття, йому пайдило у сій справі, перегодом, дива́чна людина,.. таким шляхом спекалися свого життя,.. він тримав меча,.. нарешті я здобувся на те,.. нас оточала темрява, страждань, отсе, сей, заким і. т. д. Ще добре, що петербурґські видавці зверху не потрусили цього дива на́трусом з ериків, паериків та желехівським маком с точок. Сам небіжчик казав міні, що його переклад, підправляний в Галичині, вийшов надто вже далекий по мові од великоруського переклада, навіть вважав, що він зганжований в мові. Сюжет цього оповідання «Ходімо за Ним» Сенкевич перейняв в старого німецького романтика Гофмана з 2 ч. «Серапіонових Братів» (пол. собр. соч. Гофмана 1873 г. бік 93). Менча дочка підполковника II* Адельгунда слабувала такою хворобою, що як тільки ввечері настає девята година, перед нею зьявляється постать білої лицарші й потім зникає В «Ходімо за Ним» Антеі так само все зьявляється опівдні мертва голова з чорними очима, аж доки вона не побачила, як роспяли Христа. Цю христіянизовану Гофманщину, написану страшною галицькою мовою, Петерб. Благот. Общество видало для *українського народа!*

Вийшло щось, правда, вже надто далеке од россійського, але разом с тим воно вийшло на стільки ж далеке й од українського. Художність та штучність (штучництво—це так як от—мальовництво, ремество, исскуство) Сенкевичового оповідання десь зникла під чудним нам'ялом мови перекладчика. Як даси якому українцеві прочитать цю книжку, то кожне з дива тільки очі

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

витріщас та каже: Господи, що ж це за чудна така мова! І справді, вийшло щось тільки схоже на українське, але українським назвать його неможна. Цей переклад, чи переробка, своєю чудною робляною мовою трохи пригадує дивовижну книжню мову епохи Петра Великого, якісь, само-по-собі, на свій спосіб: «Приклади, како пишутся компліменти разніи» або мову самого Петра В. котрий казав: «господинъ Стефан Яворскій препзрядные пре́дики сказываетъ... знаетъ изрядно елоквенцію».

Через те то я й застерегаю наших видавців часописів не дуже то квапиться зумисне одхилять мову як мога далі од російської, бо через це можна стулить таку недоладню мову, котра навіть буде якоюсь опрічньою од усіх славянських мов, якимсь «язпчієм» на зразець галицького москвофільського «язычія», але ж така мова буде далека й од української. Широка публика просто таки не втямить такої мови і підніматиме́ йіі на сьміх. Усі ці стародавні слова, натикані в часописях, як от: сей, сю, від, також, лише, зупинятися і т. д. і незрозумілі, і просто таки сьмішні, як в наш час стали сьмішні старосьвіцькі моди: оті роброни, фіжми, білі та сиві парики, білі заплетяні коси, турнюри й криноліни. Усі ці стародавні провинціяльні слова в наш час стали просто таки чудні й сьмішні. І справді, хіба ж для нас не сьмішний козелецький—хвуст, городнянський дек (дяк), ек (як), поліський—кунь, макогун, куінь, вуіл, вуил, вуел, чорнобильське—вуга́лля, річицьке—вуге́лле, роблють, ходють, убрань, весіль, карпатське—курче, гусе, поросе, відсік, і. т. д. А в нас тепер в часописях пішла поведенція закидать часописі, окрім галицько-польських слів, ще й такими, ніби старомодніми турнюрами.

«Ходімо за Ним» це був вже ніби зразець книжньої мови на Україні, за котрим були повинні йти сьлідком українські письменники. В альманасі «Зъ потоку життя,» упорядкованому щороків зо два передніше до вихода наших часописів і виданому вже пісьля того, як почали виходить нові часописі, вже пішли сьлідком за мовою в «Ходімо за Ним» деякі письменники. В цьому альманасі д. Єфремов надрукував свій невеличкий ліріко-

Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

психологичній етюд: «Однаково—чи жив, чи загинув»... з хвилевих настроїв (направи). По мові знать, що в автора було на думці написати свій етюд галицькою книжньою мовою, бо ця, безсуперечно зумисна галицька мова не має нічого спільного с тією чистою українською мовою, котрою автор колись передніше писав свої оповідання й статті задля Галичини. Автор зумисне минає деякі українські слова й форми, котрі перше вживав, а натомість скрізь понаставляв галицьких. Цей невеличкий етюд ввесь засипаний густо та рясно галицькими та й польськими словами, куди не кинь оком. Автор вже не пише—панич Юрко, або парубок (як писав Конисський), а каже—юнак Юрко, може й для високого стиля. А далі бачимо й польські, і галицькі, і навіть подекуди й Кулішівські черниговські архаїчні слова: прагнуло (польське, украін.—жадало), зъ—окрема (окроми,—нарізно), надолужити (вознаградить), озивалось (обзывалось), відъ світу (од сьвіта), кому-будь (кому-небудь, будлі-кому), поузъ його (проз його), писню юнацьку, потóму (потім), до свитла вертати (до світла вертаться), затримала (задержала), засвитывъ на нимъ (на йому, на ньому), мійський (це польське, українск.—міський), млость, въ своїй владі (władza—міць, сила, а не власть), рухливий, (ворушливий) і враз (одразу, в одну міть), зъ розпукою, одволодыть уста (одвологнуть—отсырѣть, це середній дієслов, як от — ходить, і не ставиться з вин. над.), ступни (ступіні — польське), однако (однаково), навколо (навкругы), хтів (хотів), тебе лышь (великорус. тебя лишь), скоро ты руку простягнешъ (лишь только ти руку протянешь, «скоро» тут—по-українському—незабаром), тыхше (тихіше), скарга, згирдливо, розпачливо, завмірало (з одчаю вмірало, замірало), зоколу, з'осибна, навколо, всевладною ласкою. И скрізь—ступні ступнями, неначе автор одразу забувсь про українські ступіні! і скрізь галицьке — сей, сю, від, отсе, неначе українського — цей, цю, од—вже й на сьвіті не животіє! Про їх животіння він неначе вже й забувсь!

Оттака хмара галицьких та польських слів облягла три листочки, чи шість боків етюда! Багато українських слів чи зумисне, чи несьвідомо, автор покинув й змінив їх на польські

Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

та галицькі. Можна сказать не вагаючись, що й сама занедбана й покинута українська мова в оповіданні дійшла до такої «розпуки та розпачу» (одчаю), до такого смутку та одчаю, до якого дійшов і сам юнак Юрко. Є тут і россійська—стужа, і зашлий, Кулішеві слова—несвітський холод, юнак, днедавніи літа, лівиця, правиця, і т. д.

В цьому невеличкому лірико-психологичньому етюдові дієвих пригод, дієвих фактів сливе нема ніяких. Молодий юнак Юрко, нагулявшись та находившись одного пишного весняного вечора, входе вобляги в свою тісну кімнатку, сьвіте сьвітло. В нічні тиші, в самотині на його несподівано находять сумні думки, що він живе один в самотині, що йому нема до кого й слова промовить. Глянув він на книжки, хотів сісти за роботу, але потяг до праці чомусь зник в його, так що він не міг навіть присилувати себе до роботи. Книжки стали йому неприемні. Чудовий весняний вечір, пахощі бузку, недавне прогуляння—все це не дуже то сприяло кабінетні книжні роботі. Він почав никать по кімнатці, ступив кільки ступінів, (в його ступнів), але ходá в тісні кімнатці, ті кільки ступінів взрушили його душу і ніби злякали. Він простує до вікна, одчиняє його: „скрізь надворі тихо й мертво. Нігде ні живої душі. Він впадає в смуток та задуму. що він один на сьвіті, що ніхто не пригорне його. Він не сподівається ні од кого ласки, не жде, щоб його погладила будячия мяка рука. На його находе одчай і туга, чи то пак він впадас в польський «розпач», і каже: «однаково—чи жив, чи загинув». Оце й увесь дієвий зміст, уся фактична основа оповідання. Яке ж піткання лягло на ту основу?

Лягло на ту оспову щось дивовижне, щось таки просто декадентське; непаче поезії в празі, неначе вірші, розібгані й розгорнуті, та ще й вірші, безперечно складяні классичнім гекзаметром, і до ціх віршів ніби додані прозаічна прелюдія та деякі місця в оповіданні, вже таксамо написані прозою. В тоні оповідання примітний потяг до величности стиля: стиль тягучий, ростягнутий, мов стародавні классичні гекзаментри. Д. Єфремов, прихильник кулішевого поважного, величнього стиля, котрий в

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Куліша часом переходе в робляпість, а то і в маперпість. Але в Куліша такий стиль трапляється часом вряди-годи, місцями, і тільки в своєму «Богдані Хмельницькому», історичпьому етюді, Куліш силкувався підробитись під мову козацьких дум; робив такий самий росклад слів в періодах, ставив дієслови на кінці мислі, а йменпя прикметні ставив позад йменпів предметних та ще й с стародавнім черниговським повним закінченням: на стороні чужіі, в дорогу далекую, на води тихіі, на зорі ясніі, і т. д. Таку переставку йменпів зробив небіжчик Куліш і в моєму рукописові «Причепи» і подав в Львів до друку. Питався я в його, на віщо ви попереставляли так йменпя? А він каже міні: для поважности й величности мови. Я мусів знов переставлять ці слова на свої природні місця, видаючи в Київі «Причепу», та й то де-не-де таки позостававсь цей, тепер чудний росклад слів в «Причині». Д. Єфремов взяв собі за зразець цей буцім-то величній, але й справді надто старомодній і маперний Куліпів стиль, і... вийшов в його просто таки стиль псевдоклассичній, та ще й з гекзаметрами подекуди навіть в прозі, до чого вони зовсім не стосуються, і де вони не придатні.

Як я почав читати це оповідання д. Єфремова, то довгенько не міг втямить, що воно таке? Міні спочатку все здавалось, що це якийсь переклад з грецького, щось схоже на Гнідичів переклад «Іліяди», або що. Росклад слів якийсь чудний. Слова скрізь не на своєму природньому місці, ніби перетасовані і в безладді роскидані, де трапилось. Дієслови часто стремлять аж на кінці довжелезних фраз; йменпя й падіжі поставляні по-латинському, як от, приміром: «один тільки *скрегіт сердитий ключа* привітав мене... того *глибокого стін пімування*... Я опинився в комірчині тісненькій... І знов круг одиниця *убійчая* темрява і *тиша могильная* пануе». Часом трапляються фрази, неначе вивернуті навиворіт, або навпаки: «болюче й гірко йому на душі стало. Наче сполохані пташки, трівожно думки наверталпсь..... і міцно держав в своїй владі все тут.

Це такий кінець фрази. Я пробував місцями читать такі місця навпаки, од кінця, а потім од середини фраз, і тільки, пе-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

реномерувши слова зверху, постеріг і вніймав тяму в тіх дивовижних періодах.

Цю прозу в оповіданні можна подекуди навіть скандувать, неначе якісь грецькі або латинські вірші: «Помáлу, повóлі смеркáло, немов потихéньку земля зáпадáлась в безóдню глибóку; все далі та далі і т. д. Як бачє читалник, в оповіданні вийшла не Кулішева величність мови, не величність мови в козацьких думах, а вийшла просто таки стародавня мова старого классицизма, вийшло щось с такими довгелецькими риторичніми періодами, що на превелику силу можна дочитать до кінця. Стиль його скинувся на псевдоклассичні передніші утвори XVIII віку в Феофана Прокоповича та в Ломоносова, або в Тредьяковського.

Опріч того, в оповіданні скрізь роскидані слова вкупі с синонімами, чи що, по двоє вкупі, злучені сподобною для галичан приповічкою, чи тіре:—пустун—вітрець, мачуха—доля, неслися—котились, затремтіло — забилось серце, просило—благало, не ласка—тепло, зігнувсь—похилився, иронично—глумливо, потиху—помалу. Неможна назвать цю форму двойчастих, ніби складових слів не народньою. В казках часом трапляються такі слова: «Помалу—малу, братіку, грай! Я коза-дереза, Лисичка-сестричка, курзу-верзу і т. д. Д. Мирний часом вживає такі ніби синоніми чи омóніми по двоє слів вкупі, хоч їх доконечне треба б ставіть окроми, нарізно одно од одного, і не злучать докупи через тіре. Д. Єфремов певно вважав на таку форму, як на прикмету поважности й величности стиля, і накидав цієї величности цілий оберемок, так що од такої величности читалника бере сьміх. Є в оповіданні деякі форми, перейняті з дум: «не мов би на вольную волю, на тихії води, на ясніі зорі дверей в них (в стінах) шукають»... Але й ці слова в думах, де мова мовиться про дуже далекий вольний рідний край, і справді придатні там і стоять ніби на своєму місці. А в оповіданні вони ніякої величности не додають, бо стосуються до звичайного, вузенького життевóго сюжета в оповіданні. В д. Грінченка, правда, часом трапляються Кулішівські церковні слова, як от: пішли бо вони (бо вони пішли), яко—замість як, але це в його

Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

трапляється дуже рідко і не дуже ганжує його народню чисту мову.

Як бачимо, пупянок новомодньої мові в «Ходімо за Ним», так дбайливо виданому в Петерлурзі, вже роспукався й зацьвів в альманасі «З потоку життя» в утворі д. Єфремова дивовижною квіткою. Цей ўтвір д Єфремова дуже скидається на такі поезії в прозі, які пишуть декаденти. В цьому оповіданні така сама, ніби віршова форма, такий самий потяг до стародавньої мови, як і в французьких декадентів, такі ж сливе самі думки й почування при незначні скількости фактів. Тон оповідання субьективний, пессимістичній без поважних причин, або особових, житте́вих, або соціяльних чи національних, як у нас часто поводиться. Смутні почування вилились неначе віршовою прозою; подекуди навіть трапляються нібі випадкові рифми. Колись автор нападався на декадентських пісьмакі́в, а найбільше на декадента д. Хоткевича, а це й сам він, чи зумисне чи незумисне, несподівано став декадентом, та ще й дуже смутним. Але горе почутливого Юрка, та й «юнаків» сум так заплутавсь з головою в довгелецьких старомодніх періодах та в польських і галицьких чудних словах, що й не взрушує серця, не збуджує в душі спочування й спобоління (сострадання) до юнака Юрка. Усе тут дуте, мертве, бо робляне й тенденційне. А в пісьменстві, як і в инчому штўчництві (искусствѣ), усе робляне й підробляне, усе вигадане не може буть художнім, і через те не може буть і сподобним для читальників.

По мові цей утвір д. Єфремова скинувся на мову відомих риторичніх, буцім то величніх, промов Ломоносова й Тредьяковського з йіх латинським роскладом слів, з латинською відомою синтактикою, з дієсловами на самому кінці довгих періодів. Було б краще, якби автор покинув оту нову поведенцію (моду) на все галицьке, та ще й оті ніби-то величні—долі-мачухи, оте — навколо, з'окрема, тихше, згірдливо (гордовито), оте сьмішне—від, біля, позаяк, зокрема, що тхне чимсь чужомовним, ніби словацьким, та старомодне, вже вимерше сливе скрізь на Україні—сей, ся, сю, отсе,—та не «вернув» (як пише автор по-галицький), а

Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

вернувся до народньої своєї звенигородської мови, котрою він ще недавнечко писав і вже написав чимало для Галичини статтів і для України гарненьких оповіданнів народньою мовою.

Нехай автор, (та й инчі сьогочасні часописні письменики), не подивує, що навіть мова утворів таких галицьких письменників селюків, як от д. Бордуляк та д. Кобринська, це ж буде мова багато більше українська, навіть чисто українська в прирівнянні до неї мови д. Єфремова в його згаданому утворі, та й мови декотрих инчих українських утворів, зміщених в альманасі «С потока життя». Читальники вже уявки бачять, які овощі вродили з цього цьвіту в альманасі, складяному ще колись передпіше, ще до видавання часописів, і тільки запізняному виданням певно через цензурну тяганину, або з якоісь инчої невідомої видавницької причини.

При ці нагоді я мушу додать, що саме підроблювання під такий буцім-то високий стиль козацьких дум було помилкою і в небіжчика Куліша, і в його пасьлідувачів. Високий, чи якийсь там опрічній стиль в козацьких думах зовсім не стосується вийнятково до дум, бо і в думах той стиль не свій власний, не самостійний, а таксамо перейнятий, позичений. Д. Житецький, як вчений і досьвідний кміта (наблюдатель) над давною українською письменською мовою XVII й XVIII віку, докладно вияснив і доказав, що думи складав не народ, а складали їіх певно якісь спудеі або книжники с Київо-Могилянськоі академіі [1]). І справді, навіть недуже кмітлива людина одразу може прикмітить, що в думах не такий росклад слів, не така й синтактика, як в звичайних народніх піснях, що в думах стиль не народній, а більше книжній, вірші надто довгі с книжнім тогочасним псевдо-классичнім роскладом слів. Виходе, що й Куліш, підроблюючись в своему потягові до величности стиля під стиль дум, замісць того...

[1]) В думі: «Гей не дивуйте добріі люде!» є вірш, де вживається слово —жизности, замісць—до життя: „доки нашої жизности". Це слово й тепер вживається коло Білоі-Церкви. Певно автор цієі думи був книжник білоцерківець.

Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

недорохіть потрапив на давній книжній, псевдоклассичній стиль. А прихильники Кулішевого, ніби — то величнього стиля вже зовсім збились на стежку псевдоклассичнього стиля в Феофана Прокоповича, Ломоносова та Тредьяковського, добре відомого їм по школі. І вийшло в їх щось і справді навіть «днедавнє» (ветхе деньми), багато давніше од козацьких дум, що подихає ще давнішим староттям (древностью).

Коли ще в тридцятих роках в Максимовича зьявилась думка, щоб трохи наближить українську книжню мову до россійської, так щоб і великоросси змогли розуміть українську мову, він тоді ото й завів свій правопись: *о* з дашком та *ъ* — кôнь, вôлъ, хлѣбъ, снѣгъ, огӱрки і т. д. і через це наробив багато шкоди для української книжньої мови. В наш час ті добродії, що силкуються як мога далі одхилить українську книжню мову од россійської, ще гірше їй пошкодили, бо напхали в книжню мову багато стародавніх галицьких та велику силу польських слів, ще й до того завели галицький правопис з церковно-славянськими ериками, паериками та умовними точками, перейнятими таксамо з церковної мови. Вони виробили якусь пáртійну часописну мову, мову свого власного кружка, чи, як теперички кажуть, свого клуба. Цю часописну сьогочасну мову можна назвать українською тільки в широкому розумінні пісьменства, як от до українського пісьменства треба ж прилучувать і «Литовський статутъ XVI віку, і волинські літописі, і пісьменство XVII та XVIII віку, і акти козацького періода української історії, й утвори Григорія Саввича Сковороди і т. д. Часописна теперішня мова галицька, але не українська. І самі видавці часописів неначе пишуть не для українського громадянства, а самі для себе. Самі пишуть і... самі себе й читають, бо такої недоладньої й чудної мови публіка не перетравить. Що часописна мова партійна й зумисна, що не всі польські й галицькі слова беруться тільки знезнавки та з нетямучести, це видно по тому, що, наприклад, усі часописі похопили слова: від, відповідав, або й польські слова: мешкання, помешканнє, («Гром.-Д.» «Вольн. Укр.») він мешкає, мешкав («Рід. Кр.» «Слобожанщ.»). Я певний в тому, що кожний с тіх пісь-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

меників добре знає хоч це, що таких слів нема в українські мові, а є слова: квартира, житло, комірне, (жилище, хата), квартирує, живе на квартирі. Одначе усі вони вживають ці слова. буцім-то галицькі, само-по собі зумисне... Їм байдужісінько про те, що публіка не втяме того—мешканне, помешканнє, мешкав, і т. д. Нашим письменикам треба таки зараз покинуть оту галицьку мову й писати народньою українською мовою, котрою в наш час говоре народ на Україні. З далеких окраін та говірок можна брать тільки поодинчі слова, а не падіжі та усякі перехідні до сусідніх мов форми слів. Перше за все їим треба змінить галицьке—від на українське—од, через що стане легше читать часописі й книжки, бо цей *від* в приставках заважає розбірать тяму слів і неначе надіває на слова машкару, котру передніше треба скинуть с слів, щоб вишукать (видшукати) справдешнє українське слово. А це ж загайка в читанні часописів.

А коли держаться живої сьогочасньої народньої мови, то треба доконешне повикидать з нашої часописної мови чимало померших форм, як от: мені, сей, отсе, від, відгукнутись, відсікти. галицьке—відшукать, відчувати (почувать), також, лише та й саме, *й* в дат. та предл. падіжах йменнів прикметних та лічбових і писати, як говорять, та як сьпівають в пісьнях: «На *ті* калиноньці сивая зозуля» (Каменец. — „Кіев. Стар." 1905 р.). «Гей ходыть мыленькый, та й голуб сивенькый та по *круті* горі».— («Матеріалы по этнографіи бессар. русиновъ». Нестеровського. «Кіев. Ст.» 1905 г. окт. бік 92). «Парубкам по гарні дівонці» («Кіев. Ст.» 1906 р. мар.). Міні вже давно казали усякі читальники, на що то в моіх писаннях на кінцях показаних передніше падіжів теліпається оте—*й*, що дуже заважає в читанні, як щось зайве. А наші деякі письменики кажуть міні зовсім инче: що читати ті слова без букви—й на кінці дуже трудно: все недоброхіть спиняєсся та шукаєш того *й*. ³На це треба сказать, що незвикших до цього письменіков — жменя, а читальників, хвалить Бога, вже маємо може й миллійон, а може й більше, та ще й між селюками, котрім це непотрібне—*й* і справді дуже перебаранчає в читанні, як щось зовсім зайве. Шкодитиме воно й шко-

Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

лярам в школах. Кому ж треба годить? чи жмені, чи мілліонам, котрим і справді найуподобніше читати так, як вони самі говорять? Наші письменики все забувають, що книжки животіють для читальників, а не для саміх письменників, для їх невеличкого гурточка, таксамо як усякі правлéники та урядовці животіють для громодянства, для суспільства, а не громадянство—для їх і ради їх, неначе якась інертна кучугура. Це треба нам завсегда мати на увазі. В давнє староття (древность, народ. слово) кружок письменників—це була теж каста на зразець касти жерців, котрі таксамо мали свою кастову літературу, переважно духовну сьвященну, і в усі часи завжди держались непохитно й уперто своєї давньої першої книжньої мови, тієї, на котрі зьявились перші книги їх письменства. І ця мова с плином часу ставала навіть сьвятою. Римські папи й тепер тільки вісім стародавніх мов вважають за сьвячені мови, на котрих тільки й дозволяно одправляти службу божу... Це нам треба завжди мати на увазі... щоб часом с плином віків такі провинціялизми, як от, прикладом, отой галицький *від*, подольське *біля*, (попсоване — підля, подлѣ), задеснянський *сей*, галицьке—*також*, *лише*, листе, естнованне (Зап. Наук. Т. к. Ш, бік 44. 1906 р.) *оголошенне* (оповіщення, оповістка) і т. д. не присьвятились в книжках, коли вже не тільки молоді письменики, але й немолодий д. Руссов в 134 № «Громадської Думки» перейшов на такі стародавні галицизми, як: «що *мені* у *сьому* дописові... Не казав я *також*... українського клубу (клуба, польськ. род. п.)... прошу *від* мене заявити... що я *обстоюю* (окружаю—буде по-українскому) аграріів (встоюю за аграріів). Аж чудно міні читать усе це при таких метаморфозах в старого, досьвідного в мовних справах письменика, коли замісць того, щоб встоювать, він «окружаетъ аграріевъ».

В одповідь на претензіі галичан, щоб ми на Україні в українському письменстві заводили їх буцім—то вже виробляну книжню мову з йіі желехівським правописом, це б то з ериками, пáериками та з церковним иже — ї, на котрому вони й самі скрізь плутаються (в праці чоловіка... цінять в музиці,—і тут таки

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

зараз написано: в людській *натурі* (Зап. Наук. Товар. кн. Ш. 1906 р. бік. 45). Треба сказать, що українцям варто переймать з їх письменства тільки усякі складяні вдатно й виробляні з коріння народньої мови неологізми, нові слова вищого порядка, але, таких там дуже, дуже мало. Не переймати ж нам їх чудної стародавньої синтактики, польських падіжів, як от: при ходженю, (при ходінні), *бі*ганю й *лі*таню (біганні й літанні), при рубаню, молотінню, кованю (при рубанні, молотінні, кованні), до народу, питань, речень, (Зап. Н. Тов. 1906 р. Ш кн. бік. 45), та польських слів, нам зовсім непотрібних, бо в нас є свої народні слова, їм одповідні. Не будемо ми переймати слів, виробляних з церковно-славянської мови, як, наприклад: переймленє, предпріємство (заповзяття, дивісь у Рильського) подвигненє, виємок, ходжене і т. д. Я радив би самим галичанам, не гаячи часу, зараз таки вимкнуть с свосі книжньої мови[1]) безліч польських слів і замінити їх українськими бо в їх книжках є польських слів вдвос більше од тіх, що я перелічив в наших часописях, як от: покавалкував, розпарцелювати (пошматував, разшматувать і т. д. Тоді їх книжня мова принаймні була б приступніша для українців і не здавалась би такою чудною. Та й наші часописні письменики не хапали б з галицьких книжок та газет польських слів, галицьких форм мови та польських падіжів, і не збавляли б своєі народньої мови, як би в Галичині ссякло те джерело, звідкіль черпають усяку непо́тріб наші надто вже перейнятливі письменики.

Я не мав на думці в ці роботі сістематично й поодиницю перелічувать і писати поодинчі граматичні правила. Але я мушу згадать про одно правило,—про род. падіж множ. числа тіх йменнів предметних середнього рода, котрі кінчаються на *я* найчастіше з двома однаковими попередніми (предыдущими) півзгуч-

[1]) Вимкнуть—выключить, умкнуть – включить. „Чого ж ти, голубко, гудеш? Як же міні не гудіти: — Вимкнули пірця с правого крильця еще вчера звечора. (Київ. Ст. 1906 р. бік 75. Пісні хотинс. повіта бесараб г. П. Нестеровського)

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:05 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ними буквами, та за род. пад. йменнів предметних на *ь*; як от: весілля, убрання, провалля, прислівья, йменя, скатерть, оброть, відомость, подать, печать, піч і т. д. За цей падіж згаданих мною йменнів в мене часто питають, бо ці слова і в розмові, і в книжках трапляються дуже рідко, та й таких слів в мові загалом небагацько. Слова на *я* в поодинчому числі серед. р. с попередніми двома однаковими буквами, по народні мові, кінчаються в родіт. пад. многого (або помногого) число так: весіллі́в, прова́ллів, убра́нів, прислі́вьів, йменнів. В Галичині цей падіж в народні мові вживається вкорочепим, сукупно с польським: весіль (Зап. Н. Т. 1906 р. кн. І) убрань, змагань і т. д. На Україні якби хтось спитав в селян: чи в вас в селі багато весіль? то вони й не розібрали б, про що йдеться мова, і подумали б, що питають про те, чи в їх в селі багато ве́сел, або таки й зовсім не втямили б, за що їх питають. І я таксамо не зрозумів, як вперше почув галицьке слово—піль, та чернобильське (радомисл. пов.) — пуль (полів). Селяни кажуть так: ходив коло прова́ллів, було багацько весіллі́в, в нас багато поліе́в. Я ходив коло людських житів, пшениці́в, вівсі́в, просі́в, ячмінів; накупив багато сити́в; в нас повна жертка убраннів; є багацько усякових (різні́чних) йменпіа. Слово—сімьів—записане мною ще й од прочан ольгопольського й липовецького повіта. С таким закі́нченням в род. падіжі многого числа треба писать і решту книжніх слів такого порядка, як от—виданнів, оповіданнів, сподіваннів, як в наш час пише вийнятково тільки д Грінченко та д. Крпмський. А в «Рідному Краї» вже підвели під такий род. пад. і слово—злидні: «намагаються позбутись *злидень*» (число 36) замісць українського — *злиднів*; *злидень* — це ж имен. пад. поодинчого числа. В йменпях предметних женс. рода, що скінчуються на *ь*, або колись скінчувались на *ъ*, а теперь втратили його, род. пад. помногого числа в сьогочасні народні мові кінчається на *ів*, рідко на *ей*: скатерть—скатерті́в, печать—печатів, оброть — обротів (канів. пов.), обро́тей і обротів (васильк. пов.), оброте́й (остерс. пов.), вісь—о́сів, піч—но́чів і поче́й (це—поче́й—я чув па віку тільки раз), піч — пе́чів; (муляр казав міні

Generated on 2015-08-12 19:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

так: цього року я в хатах поставив багацько пе́чів), пядь — пядів, тінь—тінів, подать—податів. Такі слова на ъ, як міль, сить, (жиръ), сіль, дерть, брость, за́брость (почки на деревѣ), по́терть (потеру́ха), шерсть і всі слова, назначуючі абстракті тя́мки (понятія): печаль, ненави́сність, зави́сність (заздрість, зависть), ці всі не мають мног. числа. Ще в дитячих літах я чув од старих людей слово — скатертей. Теперички міні такий кінець став чудний, як чудним здається слово — відомостей, що часом трапляється в наших часописях. Треба писать відомості́в (знаній): це буде по—народньому.

Слова: йменння, сімя́, тімя, вімя, поле, весілля, провалля, прислівья, подвірья, вірья і т. д. в народні українські мові в род. п. мног. числа вживаються ось як: йменнів, сімьів, тімьів вімьів, полі́в, весіллів, проваллів, прислівьів, подвірьів, вірьів і т. д. По часопісні мові та по граматиці галицькоі говірки д. Залозного род. п. мн. числа ціх слів буде инче: йменъ, сімей, тімен, вімен, поль, (піль), весіль, проваль, прислів, подвірь, вірь і т. д.

На українському часописному «новоязиччі» та по псевдо-українські граматиці д. Залозного вийде, приміром, така конструкція при вживанні ціх слів в фразах, само по собі часописних: зустрічаючися та зупиняючися с своею милою аж за селом, біля останніх подвірь, біля самих вірь, над окопом, він відходив від неі аж світом. Якось раз, розпрощавшися, він зупинився далеченько за селом аж біля останніх вірь на окопах, та біля поль (або піля, підля піль). Саме тоді на селі справляли багато весіль. В перекладі з цього часописного жаргона по псевдо-українські, це б то по галицькі граматиці, написані в Полтаві д. Залозним, на українську народню мову це все вийде так: стрічаючись та спиняючись с своею милою аж за селом, коло останніх подвірьів, коло вірьів на окопах, він одходив од неі аж сьвітом. Якось раз, роспрощавшись, він спинився далеченько за селом, аж коло останніх вірьів на окопах та коло полів. Саме тоді на селі справляли багато весіллів.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Само по собі вийде, що ні широка публіка на Україні, ні наші селяни не втямлять такого новоязиччя, що то за «біля, поль, подвірь, весіль» і т. д. Коли небіжчик Пипін в свої статті про мову галицьких москвофилів: «Особий русскій язык» назвав те москвофільське *язычіе*, якимсь опрічнім, «четвертим» русским язиком», то ми маємо право так назвать й оттаке українське новоязиччя.

Це вже не кульокиди на широку публіку, а щось багато більше й дужче. В Берлині в час революції 1848 року після того, як король звелів стрелять з гармат на стовпище людей на майдані, одна куля загрузла в сьтіні на самому вуглі одного дома. Якийсь штукарь вночі прилінив на ті кулі листок паперу з написом: «моему коханому народові». Такий достоту напис можна б притулить і до нашого українського новоязыччя: «нашому коханому українському народові», а я ще додав би:—і нашим коханим українським школярам. Бо цю ж мову й галицький дивовижний правопис вже заводять в школьні книжки для народа. Недурно ж широка публіка схарапудилась і стала гопки од таких гостинців—«нашому коханому народові».

І чудне діло скоілося в нас. Усі пісьменики ніби закохались в деякі галицькі слова «Вільна Україна» закохалась в «роспуку» та в польський «rozpacz», д. Чернявський закохався в польські «кроки», в «оповідань» та в якусь—«вільну лаву». Инчий закохавсь у якісь «ступні» (ступіні). А всі часописі загалом закохані в «біля» та в «від—а», та ще так, що його вставляють «заднім числом» і небіжчикові Старіцькому (Зоря) і Кропивницькому і т. д.

Ми й справді народ якийсь опрічній од инчих народів. з особовими потягами та симпатіями до якихсь одніх слів, з неприхильністю до инчих, та ще й своіх рідних. Ми трохи скинулись вдачею на талмудського бога, про котрого пишеться в Талмуді, що він зранку до обідпього часу оглядає сьвіти, а в пообідній час одпочиває—й бавиться буквами еврейськоі азбуки. Але йому найсподобніші дві букві: велике *мем* та мале *нун*. І він садовіть йіх собі на коліна, а вони сьпівають йому дивні

Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

пісьні. Щось і в нас є схоже... Чи це не якесь декаденство нової моди? Чи це не манерничання?

В псевдо-українські граматиці П. Залозного (це вкорочена граматика галицької підмови, або говірки) поставляно, як зразець, для склоніння йменнів предметних з паростками, на *мя*— слово ім'я (имя) с творительним падіжем—ім'ям, іменем, предл. (в ім'ю) (имью). з іменіт. і родит. мног. числа—ім'я, імен, ще й приписана примітка: «по цьому взірцеві відміняються (зміняються) іменники середнього роду (рода): тім'я, вим'я (вімя), плем'я і т. д. Це виходе, що такі й схожі на йіх українські слова повинні склоняться оттак: предлож. пад.—на тімью. на вимью, в племью і в племені, а за ними й такі слова: на вірью, на подвірью, в конопляним сімью; імен. падіж. мног. числа, буде так: тімя і тімена, вімя і вімена, племя і племена, а родіт. пад. мн. числа—буде—вімен, тімен. племен і т. д.

Д. Залозному зовсім нетреба було ставить самого слова—імя, як зразець для склоніння слів з паростками. На Україні старе це слово вимовляють: ймя, а не імя, воно певно вже й вивелось з народньої мови. В колядках воно ще трапляється. В колядці: «На Сіянські горі церковця стоіть» сьпівають: «Дали йому ймя сьвятого Петра». Але про народні пісьні треба загалом сказати, що в йіх держиться багацько стародавніх слів. В народні живі мові замісьць його вживається в наш час слово—ймення. Ще в сорокових роках, як я був хлопцем, міні доводилось чуть од старих бабів питання: «як тебе на ймя»? а теперічки я вже цього слова не чую на селах, хоч воно може ще й животіє десь в Галичині. Через це то по цьому зразцеві, поставляному д. Залозним для склоніння слів з паростком і вийдуть такі чудні падіжі, як от: на вімью, на тімью. в полумью, вімен. тімен й инча нісенітниця. Предлож. пад. поодинчого числа він поставив навіщось не український, а галицько-польський. По-український цей падіж буде так: в имьі (в йменні), на тімьі, на вімьі, в конопляному сімьі (не має множ. числа) і т. д., а в мног. числі такі й инчі підхожі слова склонятимуться так: тімя, вімя, ймення, племя, тімьів. вімьів; йменнів, племьів, а слова—сімя матиме так

Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ці падіжів мног. числі: сімьі, сімьі́в, як і такі от слова: подвірья—подвірьів, весілля́ — весіллів, провалля—проваллів, прислівья—прислівьів, а не—подвірь, прислівь, проваль, весіль і т. д. Слово—*сімьів* в родіт. над. мног. ч. записане мною в канівс. повіті і од прочан. липовецького повіта київ г. та ольгопольського повіта камянецькоі губерні.

Такі склоніння в падіжах, як от: піль, пітань, в ім'ю (в имьі), на тімью (на тімьі), дрючча (дрюччя), дрюччу, річчу (дрюччю, річчю), на обличчу (на обличчі), закінчень (закінченнів,) піччу (піччю) і т. д. (дивись боки 25, 27). Такі слова і, загалом, скрізь с приставками замість—од галицького від: відділ, відміна і т. д. чудна галицька мова, котрою написана для українців грамматика д. Залозного —це ж і справді круповська рушниця, або й гармата на українську публіку й школу, що налякає й роспудить українську публіку і, загалом, багато пошкодить українські письменські справі. Од такого лиха нам теж треба б напи́тувать визволеників (освободителей), та роспочинать свое письменське визво́льницьке ру́шення.

Цей провинціяльний прийменник від, та ще *біля*, котрі чомусь претендують в наших часописях стать всеукраїнськими і зовсім знищити наші—од, коло, займають невеличкий район. Часом питаю в якого-небудь письменника, на що він пише оте—від та біля? Він одказує мині, само по собі «знезнавки та з нетямучести», що так кажуть скрізь на Україні.

А тимчасом слово—від ще животіє в Галичині та переходе в сумежні з нею повіти подольськоі губерні і в староконстантинівський п. волинськоі. В Київські губ. його зовсім нема. Я роспитував в прочан з Шабастівки, Іллінець, Манастирища (липовец. пов.) й з инчих, що знаходяться на самісінькі гряниці Подолі: вони казали, що в їіх нема в мові ні-від, ні біля, та вони не чули ціх слів і в подольських селах, близьких од їіх. Слово—від я чув од прочан ольгопольського повіта подольськ. г. за 60 верстов за Балтою. На Правобережні Україні додержалось воно ще на далекому Поліссі в гродн. губ. в північні частці кобринського повіта, як подає мині Алек. Амвр. Левіцький.

Generated on 2015-08-12 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

В Карпатах я теж щось не чув його. Слів—біля, підля, піля—нема в Галичині, а вони є в чималі частці подольськоі губерні та на сумежні Волині в староконстант. а трохи далі трапляються спорадично; район йіх дуже малий, як бачить читальник. В дубенському повіті Вяч. Камінський записує в піснях (Кіев. Стар. 1906 р. март) «Ми хвартушка одберемо: хвартушок од слизок мокренький... Оддала мене матуся заміж (ст. 315); одвідати сядеш коля (коло) мене. В Кременці й під Острогом (с. Гульча), кажуть таксамо—од.

За Дніпром ще животіють від і біля коло Харкова, бо Квітка-Основьяненко вживає ці слова, та й за ним ще харківці — д. Грінченко і д. Загірня. Зостались ці слова в полтав. губ. коло Кобеляк (Орес. И. Левіцьк.) Там вживають ці слова давні переселенці с подольськоі губерні. Бувши в Полтаві на службі, проіхавши полтав. губерню с півночі де Кременчуга, я нігде ні разу не чув ціх слів в Полтавщині, не чув йіх і од прочан харківців... В киівські губерні міні трапилось чути слово — *підля* од селян с сіл коло самого Василькова: Гатне та Вільшанка. Там кажуть так: «наша хата підля́ (подлѣ) церкви, підля́ ставка». З цього стародавнього слова мабуть і вийшли вже попсовані слова: біля й піля. В Галичині ні підля, ні біля та піля нема в народні мові, як казав міні галицький пісьменик Ів. Джиджора (с. Підгаєцьке, Галичина); замісць ціх слов скрізь вживається українське слово—коло.

Як казав міні д. Джиджора, слово—біля галицькі пісьменики переймають з нових українських часописів, с тією гадкою, що це слово вживається скрізь по всі Україні, а воно в наших часописях чомусь стало моднім. В цім разі вже наші українці пошкодили галицькому пісьменству. Та й я нігде не стрічав в галицьких пісьменіків [1]) цього слова. Це просто таки пішла якась пове-

---

[1]) Галичани пишуть не-пісьменик, пісьменство, а письменник, писменство. Тим часом на Україні кажуть:—пісьменний, а не—письменний (канів. василь. повіти, сквирськ. п. записано мною од Спиридона Жили, село Осокирки, остерс. пов. черн. г. село Пізняки, од

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 19:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

денція на ці слова в українських письменників. Тим часом народ зовсім не розуміє слів—біля, піля, ні дієсловів с приставкою—від: відкрив, відсік, відвертать, відхилився і т. д. А закидать народні книжки оттакими незрозумілими й чудними для народа словами, як вже й роблять декотрі наші письменики, це ж зовсім не педагогічно, та ще й тоді, коли в українського народа є свої одповідні слова й свої приставки до таких слів. Звідкільсь несподівано виникла в нас ніби письменська «династія ціх Від—ів! Мене бере острах (опасеніе), щоб часом ця династія не занапастила українського письменства. Я щиро жадаю, щоб ця династія мерщі перетялась, як бувало с багатьома некористними династіями. Як настане перетяток (пресѣченіе) цієї династії, тоді може знов запануе в нашому письменстві народня, истино українська мова.

Чудні для нас і декотрі дієслови с таким написанням, як от, прикладом: б'є, в'е і т. д. Академик Шахматов в своі рецензіі на український академичній словарь д. Грінченка радить повикидати оті непотрібні апострофи перед буквою я і т. д. і це він дае добру пораду. Видавцям украін. словаря доконешне треба повикидать оті, совсім зайві апострофи та дві точки над І, що тільки ганжують книжки. Але кн. Шахматов радить писати дієслови оттак: бє, ве. Але—бе, ве це ж будуть дитячі викрики (междометія), а не дієслові. Дітям кажуть на селі: бе! кака! ве! не бери в рот! Згадані дієслови й инчі підхожі слова найкраще писать з мяким знаком: бье, вье, бью, вью і т. д. як і в инчих словах, бо в таких випадках в словах і справді в нас в вимові не буває зовсім тверда півзгучна буква, а середня, як от в словах: більше, менче, мелник, і т. д. (окрім Полісся та Галичини).

Федора Назарчука). Од слова—письменний і виводяться слова — письменик, письменство, а не од слова—писать. В галичан, а ще більше в буковинців примітна велика нахильність до—ы та ще й широкого, сливе великоруського: Петровы Ивановы, ны хочу і т. д. Усі такі слова, як — Петрови, Іванови, письменик—будуть чудні для українців.

Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Ще мушу додать, що в Галичині в народні мові зовсім нема слів: зустрічатися, зупинятися, супокій, як теперички пишуть всі українські часописі без вийнятку. Д. Джиджора і проф. Пачовський казали міні, що в Галичині кажуть: стрічатися, спинятися, спокій, як і в нас на Україні народ каже: стрічається, спиняється, спокій, або часом кажуть: зострівся з чоловіком. На цей раз міні доведеться знов кинуть докір нашим часописам, що й вони шкодять галицькому письменству. Мабуть наші часописі вхопили ці слова: зустрівся, зупинився, супокій з буковинських часописів та книжок, бо там певно такі форми слів животіють в народні мові, коли я натикався на їх в буковинських книжках та в хотинських народніх піснях, бо хотинський повіт межується з Буковиною. При цьому треба додать, що деякі галицькі слова, спеціяльно місцеві, для нашої публіки здаватимуться ніби чужомовні і, само по собі, незрозумілі, як от приміром: позаяк, майже, небавом, вказівка, пересічно і т. д., та й подольське—біля або піля, та ще й тоді, як вони натикані сусліль в рядках, як от в одного перекладчика стоїть: «усі вони були майже біля нас... Це все так ясно, якби хтось написав ці дві слові по-німецький: усі вони були *небен бей* нас. Чи може ж читалник догадається, або витовмачить собі, що то за штука написана? А такі галицькі слівця часом трапляються таки густенько. І на що вони здались? Хіба в наші народні мові нема слів с таким достоту значінням?

Недоладу скрізь вживається в наших часописях і слово: надавать, надас в таких місцях: «це надас слову зовсім инче значіння». На селах кажуть: надало міні, або—чорт міні надав потьопаться на ярмарок в таку не́гідь та сльоту; або в пісні: «усім хлопцям по дівчині,— міні бабу чорт надав». Ще кажуть і так: була я в гостях в сусіда, та в його садку надавали міні й груш, і яблук, і слів повну пазуху: дали й наддали! це б то дали надто багато, аж над міру, через міру щедро. Через те то в показаних мною місцях треба б писать так: в цім разі такому слову наддають ще инче значіння, це б то: окрім простого звичайного значіння, цьому слову дають ще значіння більше його міри,

Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

над його міру, як от, прикладом, пишуть; звичайний випадок, надзвичайний випадок, наднатуральне зьявище. Хоч, само по собі, добре писать і так: цьому слову дають ще багато й инчих значіннів, окрім звичайного.

Слова: розуміється, зрозуміло--замісць россійського «понятно» зовсім зайві в українські мові. Та через його вживання часом баламутиться й сама тяма фраз, як от, наприклад: «це зрозуміло, що в дальші часи так не може бути». Тут замісць россійського «понятно» поставляно—прикметник (нарѣчіе) зрозуміло, неначе минувший час дієслова—розуміть, і через це несамохіть виходе оттака нісенітниця: «это поняло, что на будущее время так не можеть быть»... В нас в часописях часом бувають такі писання, ніби це просто таки зробляний переклад з россійського—до словечка, як стоять слова по-россійський. От і треба було навіщось замістить слово — понятно, котре великоросси звичайно люблять вживать дуже часто, навіть замісць: еге! да! Тим часом в инчих мовах цього слова не вживають. Німці в цім разі кажуть: gewiss, es ist gewiss, це б то: вірно, правдиво, вѣрно. До нашої мови це слово—понятно не підхоже й навіть чудне в уживанні. По-український треба сказать; само-по-собі, що в даліші часи так не може буть.

Декотрі галичани ще ремствують на те, що в нас винують галицьких письменників, буцім то через їх пішов в наші часописі та в популярні книжки польський род. падіж, муж. род. поодинчого числа, як от: до обіду, до народу, до Риму і т. д. Ці добродії казали міні, що в їх в Галичині в народні мові може тільки трохи більше таких род. падіжів, ніж на Україні. В Галичині, прикладом, не кажуть: до городу Львову, пішов до містечку, до баркану, поіхав до Парижу, а кажуть; поіхав до Парижа, до города Львова і т. д. і тільки дехто вживає в письменстві через помилку та звичку більше таких польських падіжів. І справді, галицькі письменики таки мають право обвинувачувать вже наших письменників на цей раз.

Я міг би поцітувать кільки статтів в «Рідному Краі», та в «Громадські Думці», де сливе суспіль усі такі родіт. падіжі по-

Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ставляні з буквою *у* на кінці замісць букви *а*; до городу Одесу, з маніфесту, до обіду, с классу, 17 подолисту, до вигопу, з базару і т. д. Ці письменики і справді стали—plus roi que roi, перейшли через своє переймання та підроблювання усяку міру і по механичні звичці підводять під одну форму сливе усі падіжі в цьому рядку слів. Д. Грінченко казав міні, що на східні межі харківщини та катеринославщини трапляються ці падіжі таки густенько. Але з цього не виходе, що такі падіжі треба пускать в письменство. На ті східні окраіни, як видно по мові, багацько перейшло людей с подольськоі губерні ще в XVII віку. В йіх мова зосталась стародавня, задубла й закоціліла на далекі од центра краіні і не порушилась вперед в своєму розвиткові. Пишуть же, що на острові Джерсеі в французів зосталась і досі мова XVI віку вкупі с тодішніми громадянськими звичаями й громадянським укладом в Франціи, а в Канаді в французьких переселенців XVIII віку ще й досі навіть будують доми на зразець стародавніх, з високими здоровецькими камінами аж під стелю, з стародавньою обставою XVIII віку, з нутрішнім убранням в горницях, з добрящою, але завальною старосьвіцькою мебіллю з віковічнього закатного дерева. Така там і тепер велика різнація у всьому ціх краів од сьогочасноі Франціі! Усяка народня мова розвивається й росте органично по біологичніх законах в самому осередку нації й росповсюднюється потроху до окраін, де ще довго животіють і зостаються цілі віки старі форми мови. А в колоністів, одірваних од центрів нації, цей розвиток мови ніби спиняється, й мова атрофірується. Це треба сказати й про наші окраінні слободи в Слобожанщині.

Там на окраінах і в черниговщині ще й досі трапляються такі 3 лиця дієсловів 2 спряжіння: ходють, роблють, мочуть, курють, жалють і т. д. Я стрів черніговського чоловіка, котрий навіть казав: терплють, сплють, і т. д. Усі ці форми, і показані передніше падіжі---все це схоже на допотопні животини й рослині в Австралії та на острові сьв. Єлени. Оці всі—сплють, жалють, до городу Одессу і т. д. це просто таки щось схоже на допотопні папоротники, на утконосів та кенгуру з ногами довгелецькими, як

Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

коцюба, і через те то ці форми сьмішні, і неможна ж таки й справді засьмічувать ними письменську мову.

Ще треба додати, що в наших передніших письменників, в Котляревського, Куліша, Глібова скрізь стоїть слово *филя* (волна), а молоді письменики сливе усі вже пишуть *хвиля*. Буковинці теж пишуть—*филя*, На Волині на селах вже кажуть *фаля*, по-польський. Треба писать *филя*, а не хвиля, бо українська филя мабуть сестра—впервих польські *фалі*, і обидві виникли з одного давнього коріння. Подаючи свої писання в Галичину, я вживав слово *втямок* (понятіе). О. Огоновський змінив це слово на тямок, тямки (понятія) в свої «Історіі рус. літератури» В. Марка Вовчка (в оповіданнях, виданих киівським «Обществомъ грамотности») трапляється слово—стота (существо), а в Дмитренковому «Кумі мірошникові» є слово—стодьній. Це безсуперечно—стотній (существенный). Обидва авторі десь то чули в народні мові ці слова—стота, стотній, хоч міні й досі не доводилось його чуть. На мій погляд ці слова треба б зоставить в книжні мови, так як вони писали, а не по галицько-польському — істота, істотній. Позичені галицькі слова — істнувати, естнувати, істнування доконче треба змінить на українське народне слово животіть, животіння. Слова—добробит (польське), добробут краще б змінити на серед. рід: добробуття, схоже на слово — життя, хоч і неологізм — доброжиття був би ясніший і зрозуміліший для народа. Замісць слова — *суття* діла — краще було б вживать — *сутнóта* діла (сущность дѣла, существо). В часописах пишуть: міні належить, це залежить не од мене, а на селах кажуть так: огород належиться до мене; це од мене не залежиться. В часописах пишуть: *володів* полем, а народ каже: ми *облáдуемо* батькове поле (владѣемъ); дитина вже волóдає ручками, стара баба нé володає вже ногами.

Ще додам кільки слів про значковий чи стенографичній правопис в наших нових часописях, бо фонетичнього правописа щось невидко... хоч кожний письменик нащось уявляє собі, що він пише чистою фонетикою. В наш час на Україні що не часопись, то й инчий правопис. Навіть в одні ті самі часописі в кожного

Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

пісьменика знайдеться щось своє, особове, свій опрічній правопис в значках с причини його особового погляду на ті значки. Усе це схоже трохи на середньовікову схоластику, котра в ті давні часи морочила голови вчених, коли ніби то вчені й тямущі в науках мужі поважно обмірковували таке питання: скільки може зміститься янголів на лезі ножа? Желехівський в Галичині завів того «сьвятого макотруса» (так звуть на селах сьвято Маккавеів), взявши його з «ветхого завіта», з церковно-славянських книг. Де ж шукать того поіднання книжньоі мови й правописа в наших часописях! Теперички в нас хоч пиши диссертацію, скільки треба ставити точок над займенником її, чи дві, чи три, чи чотирі. Хіба ж це не тхне схоластикою? Де ж те йіднання, через котре теперички збили бучу? Не дурно ж один пісьменик, збитий с пуття отіми морочливими точками та ериками, казав міні, що вже наважився видати в недалекому часі книжку біз ніяких точок.... Так вони йому осточортіли! Само по собі, що це була б оппозиція проти правописного безглуздя, що в наш час опанувало усі сливе часописі... Що стосується до мене, то я бачу одні ліки проти цієі значковоі хвороби: вернуться до давньоі кулішівки, як вернулись до неі д. Шемет, Міхновський, білше самостійні люде, в «Хліборобі» та в «Слобожанщині», та д. Немоловський в своі «Хаті», занехаявши оту значкову нісенітницю. Треба б нам буть білше самостійними, не вмикуватись в галицькі правописні справи і занедбать механичне переймання. За таких переймачів в нас в канівщині на селах кажуть так: «якби будлі хто одрізав собі пальця, то й ти б одрізав».

Якби в нас довелось завести докладну й чисту фонетику, як от в німецькому або сербському пісьменстві, то нам треба б писати так, як писав Драгоманів: ја прийшов, моја рада, з мојеју радоју,... (як в сербів), або так: с тъійейі причини, с твойейі хати, він читайе, йійі, нъіс, постав стъіл, мойі, рудъі та білъі. Ця фонетика в деяких виданнях траплялась. Але це все буде для громадянства дивовижне і, загалом сказавши,—буде зайве. Це були б такі круповські гармати, котрі прогнали б і одхилили б навіки

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

од нас усяку публіку, не тільки широку. Та й навіщо роспложувать таку силу букв і збавлять надаремно папір?

До якого періода розвитку россійськоі книжньоі мови можна прирівнять книжню галицьку і нащадок йіі—сьогочасну часописну мову на Україні? (Літературна книжня українська мова не могла до цього часу обьявитись в Россіі—через цензуру).

За для цікавости я зроблю деякі виписи з зробляного Ніколаєм Осиповим переклада німецькоі книжки: «Алкивіадъ, твореніе Мейснера, изданное в чотирёх томахъ). «Во градѣ святаго Петра 1798—і 1802 года. Це було в той час, коли 1798 року вже зьявилась на сьвіт перша частка «Перелицьованоі Енеіди» Ів. Котляревського. Книжню мову Фон-Візіна, Новікова, Богдановича, та й загалóм мову того періода ще неможна назвать вченою, вищою мовою. В Фон-Візіна й Новікова в другі половині XVIII в. була гарна розмовна, міська мова, але ще не наукова, не вища. Осипову довелось зробити на тогочасну, перейняту с Киіва, ще Ломоносівську, білш риторичну, ніж наукову мову переклад з німецькоі, вже дійшлоі, навіть трохи наукової мови, до котроі тоді ще не доросла книжня россійська мова. Окрім того в той час ще не було россійськоі чи «русскоі» грамматики, а була тільки церковно-славянська грамматика Ломоносова, переробляна с киівськоі грамматики Мелетія Смотрицького, та дві коротенькі россійські грамматики, видані в Харкові українцями для українців, для полегкости вивчення россійськоі мови. Через це то Осипов в звичайну тодішню, не дуже то розвиту россійську мову понатикав доволі густо дивовижних в наш час заплішок з чудних слів та й фраз. Ми виписуємо деякі чудасіі: «Когда человѣкъ бываетъ обладаемъ безпредѣльнымъ любочестіемъ»... Сіи дѣянія въ сосѣдственныхъ земляхъ... Сей богатый и плодоносной островъ (Сицілія)... тогда были знатные флоты (значительные, большіе)... Островъ утопалъ въ роскошах... Посольство рѣдко возвращалось изъ Афинъ безъ удовольствія (безъ удовлетворенія)... Они пріуготовляли для себя щиты,... чтобы простерть свои по-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

бѣды до геркулесовыхъ столбовъ... Когда спрашивали Алкивіада тому о причинѣ (це щось схоже з галицьким)... до сего времяни... сіи времяна... сѣмяна, наимяновaный, завтре, посылаемыя войски, сумнѣнія, щитать, изъ коликаго числа... еще жесточае... Онъ отказался отъ препоручаемаго ему звапія (назпаченія), уповательно... Онъ произвелъ в дѣйствіе (привелъ въ дѣйствіе). Вся площадь раздавалася произрѣкаемыми ему похвалами. Предпріемлется наружная война неизбѣжна (щось схоже па галицьке переймленє). Въ надѣяніи получить... Были особливые знаки означенія (в ворожбі)... Тогда были явленія предвозвѣщающія... письма *раз*печаталъ. *из*требивъ (це зевсім так як в наших часописах: *ро*лтав сніг—ростав, *роз*кіш—роскіш, *роз*крыешся—роскриєсся (Вільн. Ук. бік 98)... Едва вѣрили всему пространству своего щастія. (Киига 4. бік I. кн. 5 боки 85—91. Не уловитъ меня въ Лакедемоніи никакая прелесть кромѣ только люблепія слави». В ціх книжках Осипова скрізь вживаются чудні форми прикметників (нарѣчій) та злучників (союзів), прийменники стоять окроми, нарізно од прикметників: по томъ (потомъ), не ужели, изъ лавпа, съ лишком (слишкомъ), не льзя (нельзя), при томъ (притомъ), въ прочемъ (впрочемъ), естьли (если), по тому что (потому что). Це вже достоту так, як і досі пишуть прикметники в галицьких книжках, а в нас на Украіні такі форми поставили усім пісьменикам і навіть міні видавці альманаха «Зъ потоку життя» в Херсоні. І галичани, і видавці того альманаха так пишуть прикметники: в гору (вгору), до гори ногами (догори ногами), в день, в ночі, на піч (вдень, вночі наніч) опів ночі (опівночі), в низ, на низу (вниз, панизу) і т. д. Видавці альманаха в моему оповіданні «Гастролі» навіть роздерли слово: влітку (лѣтомъ) і поставили дві половині слова нарізно: в літку, і вийшло таке йменпя предметне—літок, літку, якого нігде й на сьвіті не животіє. Але... так пишуть в Галичині, то так і вони попаставляли усім пісьменикам таких форм без усякого самостійного міркування, само по собі не спитавшись в авторів, чи згодяться вони па таке псування їх утворів. Видавці «Зъ потоку життя» поодрізували собі пальці... на галицький зразець.

Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Як бачять читалники, галицька книжня мова, та й наша часописна в наш час вже багато краща і вдатніша за российську письменську вищу мову кінця XVIII в. і початку XIX в. Вона навіть краща й більше виробляна, ніж мова в „Вѣстникѣ Европы“ Каченовського в двадцятих роках XIX віку. Але і в галицькі і в українські часописні мові ще й досі часом трапляються форми слів і навіть фразі, котрі скинулись на показану нами вище российську мову Осипова. Є чимало слів в наших часописях, що скинулись на Осипові „времяна, бѣляе, тяжчае, бываетъ обладаемъ любочестіемъ“, як, приміром, старі провинціяльні форми слів: отсе, осе, осей, від, біля та мова в „Шерні“, як от: „зелених поль і степів, чекати на весну, (чекать, ждать весни), осе погано... осей слободський оселедець захтів, між дикарів... не ширила казна—яких видань, надзвичайну охорону (за́хисть), охороняти (захищать), чи приступна ж ося хороба для курування?“ (для излеченія, для ліків—польське слово. Шершень 1906 р. № 22—23). Як бачимо, в нас з часописів тільки мову одного „Шершня“ можна поставить нарівні з мовою Осипового переклада „Алкивіада“. Але „Шершень“ заповзявся систематично й на́зря проводить на Україні ультра-галицьку книжню мову. Мова в инчих наших часописях багато краща од препоганої, якоісь вийняткової мови в „Шершні“. Хіба ж такі слова, як: біля, від сього, осе, осей, (отсей, оцей) чекати *на весну* (польська синтактика—ждать весни), видань (виданнів), трое день, не ті ж Осипові—войски, времяна, жесточае, бѣляе і. т. д.? Це так пише в „Шершні“ Чміль (Джміль). Певно він родом з якогось закутка, де говорять якоюсь стародавньою мовою, як от говорять на півночі черниговської губерні в новозибковщині та в стародубщині, або в чорнобільщині. Але ж д. Чміль повинен мать на увазі, що „Шершень“ видається для усієї України. Для читалників усі ці стародавні закуткові говірки здаються чудні й сьмішні. Сподіваємось, що „Шершень“ змінить свою стародавню провинціяльну (а може й тенденційно-галицьку) мову на щиро українську.

Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

За те ж в декотрих галицьких пісьмеників, котрі вже давно зробили силкування (усилія) писати чистою українською мовою, та в статтях Конисського, Грінченка, Лотоцького та Єфремова, колись передніше надрукованих в Галичині, пісьменську українську мову вже можна поставить врівні з россійською книжньою мовою 50-х, навіть 60-х років XIX в. Пипін в свої „Исторіи рус. літератури“ згадує, шо ще в тридцятих роках в россійських пісьмеників були деяки змагання, хоч і незначні, як писати деяки форми слів і самі слова. А як Гоголь почав друкувать свої утвори, то його мова с простими й простацькими словами так не припала до вподоби старим критикам карамзинівцям, що вони ославили його мову „лакейською“, „мовою лакейської кімнати“, й негоденною й не вартою салонів порядних панів. В самого Гоголя (в сорокових роках) ще трапляється подекуда мова, не гаразд виробляна, трапляються трохи чудні слова. А сам Гоголь в 40-вих роках писав в Петербург до своіх знайомих, що вони не так пишуть деякі слова, як пише він.

В наш час українська пісьменська й наукова мова і в Галичині, і на Україні в декотрих пісьмеників, як от проф. Пулюй, Олександер Барвінський, проф. Студінський, д. Грінченко, Конисський, Маковей, профес. Кримський дійшла вже до такоі міри развйтку, до якоі дійшла россійська мова в 60-х роках. Через це то ми думаємо, що вона варта університецьких кафедр, варта й кафедр церковних, і то не тільки сільських церков. Наукова стаття проф. Кримського: „Деяки непевни критеріі для діялект. старо-русских рукописів“, видана в Галичині 1906 р. написани вищою, академичньою українською мовою, вартою університецькоі кафедри. В ці статті проф. Кримській пише по український: це, цей, од, одступити, і т. д. а не по-галицький. Такою ж вже виробляною вищою літературною мовою написана й його повість „Андрій Лаговський“, видана в Галичині позаторік. Пісьменська українська мова згаданих авторів вже виробляна зовсім добре, та ще й на грунті чисто народньоі українськоі живоі мови, переважно в проф.

Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Кримського, д. Грінченка і проф. Студінського. Йіх книжня наукова мова сливе завершена, і нею можна орудувать для вищої науки, навіть можна вже обійтись нею при перекладах наукових европейських утворів. Форми мови в йіх вже встоялись і вставились міцно й правдиво. В неї згодом потім доведеться тільки вставлять вищу терминологію деяких наук, вибіраючи вдатніші терміни, виробляні галичанами. Вже маємо зраці вищої мови, котрі встоять непорушно на довгі часи, і котрих не доведеться змінювать на инчі.

До такої ж міри розвитку мова дійшла в згаданих мною передніше пяти-шісти молодих сьогочасних наших часописних письменників, але в йіх мова поплямована польськими словами. Само-по-собі, йім доконешне треба обчистить свою мову од польських, перейнятих од галичан слів та од невдатних галицьких, котрі так лякають українців й одхиляють в нас од українського письменства широке громадянство. За правопис я вже й не згадую: цей значковий, просто таки сьмішний правопис треба знищить і зьмінить його на простішу фонетичню давнішу Кулішівку, не попсовану примішкою желехівки. Ті польські слова та желехівські правописні значки тільки ганжують (безобразять) в письменників в часописях чудову йіх письменську мову.

Вже на прикінці писання цієї рóзвідки, міні с Полтави прислали, як додаток до 13 номера „Рідного Краю“, оповістку „Від (од) полтавськоі громади українськоі радикально-демократичньоі партіі“. В ці оповістці вживаються такі польсько-галицькі слова і с польським значінням, котрі перевертають догори ногами тяму оповістки, бо виходе зовсім не те, чого домагаються спілники тієї партіі, а щось зовсім противне тим вимаганням. В оповістці при кожному пункті вимаганнів поставляні галицько-польські слова: мусить бути, мусять бути (musi być) замісць українських—повинно буть, повинні буть. Слово *мушу* в українські мові має значіння таке: „я принуждёнъ что ни-

Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

будь сдѣлать, я вынужденъ сдѣлать въ крайнемъ случаѣ". Кажуть такъ: я й не хотів би, але мушу позиваться з лихим сусідом; я плакати мушу (народ. пісьня); я мусів спродать воли й худобу, бо не було грошей на оплать податів. Тільки в таких випадках і в такому значінні і вживається слово мушу. Але автор програмної оповістки пише слова: „мусить бути, мусять бути" и там, де по-украінський треба б сказать: повинно буть, повинні буть (должно быть, должны быть), І вийшли вимагання партіі ось які: „усі арештовані... мусять бути випущені на волю". Це виходе таке вимагання, щоб арештовані були присилувані до того, щоб їм визволиться с тюрем. Далі в оповистці говориться: „члени Державної Думи „мусять мати" право рішати всі діла... Мова украінська мусить бути заведяна в судах та урядах". Це по-украінський виходе от що: спілники (або спільці) Державної Думи силуються до права (принуждены) рішать усі діла. Мова украінська присилувана до того, щоб йіі було заведяно в судах та в урядах; це б то, мову украінську треба присилувать до того, щоб вона зайняла мисце в судах та урядах. Далі в оповістці виходе так, що треба силувать сільські й городянські уряди складаться з виборних, що Украіну треба присилувать до автономіі; неначе вона цього не хоче, а йіі треба силувать до автономіі. В усіх ціх пунктах треба було поставить замісць слів:—мусять бути, мусить бути, слова: повинні буть, повинен буть. Тільки в пункті про поліцію слова—мусить бути—постовляно на своему місьці, як сьлід. Поліція и справді повинна буть присилувана, повинна буть силою передана громадянству. Потім далі знов ніяк неможна сказать по-украінський, що землі удільні, манастирські й дідицькі *мусять бути* передані хліборобам на силуваний викуп (принудительный выкупъ). Землі мертві, і нікого не можуть силувати, то й йіх ніхто не може присилувать до чого-небудь. Можна тілько сказать, що дідичі та манастирі (це-б-то ченці, а не церкви) і справді *мусять* згодиться на силуваний викуп. В украінські мові зовсім не вживається ота польська фраза: *мусить бути*: йіі зовсім нема в наші мові. Через ці фрази полтавське опові-

Generated on 2015-08-12 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

щення (оголошення—по часописному й галицькому) доводиться читать і добуваться до тями в йому тільки пóлапки, наздогад. Я мусів прочитать цю оповістку двічі, доки розібрав і гаразд втямив, про що там мова мовиться. Ці польсько-галицькі фрази не тільки ганжують українську мову, але й збивають с пантелику того, хто гаразд знає українську народню мову, а найбільше селян. Мова цього оповіщення через показані не українські фразки таксамо скинулась на „курьерское стремленіе“ (потяг—поізд) та на „пассажирское влеченіе“ въ херсонському альманасі „С потока життя“ або й на Осипові фрази 1798 року: „они едва вѣрили всему пространству своего счастія“. Але ця оповістка якась вийняткова через помилку в двох тільки словах. Цю галицько-польську фразу: „мусить бути“ доконче треба зовсім вимкнуть з української мови, бо вона шкодить ясному й докладному разумінню написаного, перевертаючи тяму фрази зовсім навиворіт, догори ногами.

Автор спочатку своєї оповістки скрізь вживає галицький прийменник *від*, але трохи згодом мабуть забувся і збився на український прийменник *од*. Я жадáю (по-польськ.—pragnу), щоб автор все так збивався: вийшло б в його чисто по-українському. Ще мушу додати, що автор добре зробив би, якби зовсім перестав вживать стародавні займенники: сей, отсей, сі, сю і т. д. бо й ця старовина заважае при читанні його оповістки.

Сказавши поправді, якби не тільки наші, але й великоруські пісьменики друкували в часописях усі статті такою мóмою, якою пишуть усякі дописувачі корреспонденти і не пиклювались справлянням, то і в россійських часописях вийшла б мова чудернацька і зовсім таки не літературна. Само по собі, на редакторах лежить повинність виправляння (препогане слово—обовязок треба б теж викинуть з мови) мови въ корреспонденціях. Але як редакція буде тенденційна, що стосуеться до книжньої мови, а за корректуру візьметься якийсь нетяма, або таксамо якийсь тенденційний оглашений чоловик, то вони, само по собі, зганжують [1]) (обезобразять) і спаскудять украін-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ську книжню мову. Недурно ж в нас кажуть, що теперь на Україні заводять правопис не письменики, а йіх видавці та корректорі. І це таки правда.

Коли наші часописні письменики вже промкнулись перейнятою галицькою книжньою мовою так, що вона органично зрослась з йіх психичнім прирядцям, коли вони вже й думають такою мовою, та ще коли в йіх засіла в головах тенденція, тоді справа книжньої української мови буде на довгий час непоправна або й запагубляна. В українському письменстві тягтиметься такий період книжньої мови, який був в великоруському письменстві пісьля Тредьяковського в другі половвині XVIII в. і спочатку XIX віку, коли ще писали, наприклад: „тепляе, черняе, жесточае, кой, великой дождь, войски, времяна, о причинѣ времяни, за оную гордость, третіе (третье) посольство, въ надѣяніи, безпокойствіе, изтребить (истребить) і. т. д. (Алкивіадъ, перев. Осипова, книга 4. 1802 г.). Хіба ж теперички в наших часописях такі слова, як з-окрема, з-осібна, окремый (опрічній, окрóмний, нáрізний) розкіш, розтав (ростав) в століттю, від. відвіт, сей, (оный), о-стільки, лише, оповідань (оповіданнів), мусить бути (повинно буть), також (так-само). біля, піля (підля, подлѣ), не те ж саме, що великоруське тогочасне—времяна оные, войски, въ надѣяніи, изтребить і т. д. коли ще не знали гаразд, яким способом склонять деякі слова, або хапали і вносили в книжню мову усякові провинціяльні форми слів, падіжі та все инче, як і в нас не знають таких українських падіжів, як от: йменнів, сімьів, значіннів, оповіданнів. весиллів, проваллів, полів, житів, пшениців, просів (посіви), ситів, салів (в здорах), в столітті, в значінні, в житті (в життю)

---

[1]) Слово ганжá—порча, изъян, походить од слова гáнить—порицать, опоганювать. На селах кажуть так: цей кінь з ганжою; кирпатий ніс ганжус й непогане лице (безобразитъ, портитъ лицо). Слово поганий вийшло од дієслова—гáнить; поганий значиться—обганяний, опоганяний, а не од латинського paganus—сільський, идольський, язическій.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

народа (а не народу), оркестра, до обіда, до города, а не оркестру, до обіду, до городу, і т. д. Як же це все залежиться од незнання народньої мови, та од нетямучести тільки в декотрих письменників, а не в усіх, тоді тямущим редакторам нетрудно буде обчистить та обшкребти цю всю луску через механичне виправляння мови.

Само по собі, що в наш час ще неможна вимагать од молодих часописних письменників, щоб вони, не пройшовши української школи й не знаючи української грамматики, доконешне постачали в часописях зразцеву та ще й вищу українську мову й без усяких чужомовних слів. Це була б неправдива намóга, або й причепливість людей непоміркованих, нетямущих в справах вироблювання книжньої мови, або не спріяючих розвиткові української письменської мови. Таких причеп та ворогів, ладних чепляться до нас, ми маємо навкруги таки доволі. Але нам нетреба вважать на причепливість та лайку таких напасників. Українська мова вже дійшла до значної міри письменського развитку: в нашому письменстві стільки значних, видатних талантів, що нам можна й нехтувать усяким ворожим гявканням та лайкою. Кожна европейська книжня, письменська мова це є мішанина з відусіль перейнятих слів, нахапаних з стародавніх мов, окрім хіба німецькоі мови, може найчистішої од усяких прúмішок. Небіжчик Пипін в своі „Исторіі русскоі літератури“ каже, що „литературный русскій языкъ самый *пестрый* изъ всѣхъ европейськихъ языковъ“. І справді, до Петра Великого, це-б-то до початку XVII віку в моськовському царстві все писалось церковно-славянскою мовою. В перші половині XVII віку Ломоносов, добре вивчивши в Київо-Могилянські академіі тодішню славянсько-українську вищу, вже виробляну наукóву мову, парейняв йіі й приточив до великоруськоі мови, але не народньої сільськоі, а міськоі, само по собі повикидавши українські слова і поставивши натóмісць великоруські, ще й зоставив стародавню латинську синтактику. Карамзин та Пушкин виправили той дивовижний стародавній росклад слів в фразах на зразець французькоі мови (та й своеі), в котрі росклàд слів

Generated on 2015-08-12 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ближчий до россійського. Згодом потім, як почались развиваться науки, великоруські вчені не вироблювали нових слів та наукових термінів з великоруської мові, а брали їх з европейських мов і напхали їх велику силу в книжню наукову мову. В медицинських книгах і теперички трапляються часто фрази, в котрих як раз половина слів, позичених в чужих мов. Россійська книжня мова і справді така ряба, така мішана, що один англичанин довгенько поживши въ Россіі, ще не так давно писав в англійські часописі, що в Россіі говорять водно́раз на двох мовах: на народні великоруські мові і на церковно-славянські. Той украінець, що гаразд знає церковно-славянську мову, або той, що вчився в духовних школах, одразу запримітить в книжні россійські мові ті дві течії, ніби білі та чорні нитки, сплетяні докупи. А до ціх двох течій ще додана третя течія: кільки десятків тисяч усякових чужомовних слів, нахапаних звідусіль. Вийшла й справді таки добре ряба мішанина. Якби Ломоносов не забрав с старої киіво-могилянської книжньої украінської мови того шара вищої наукової мови, виробляного в церковно-славянської, то той верхній вищий шар так і зостався б в наші книжні мові й до нашого часу. Через те, само-по-собі, в наші книжні мові було б біле піткання, і основа з чорних ниток, і наша книжня мова була б недуже приступна й зрозуміла для народа, як теперички книжня россійська мова неясна й недуже зрозуміла для великоруського селянина, бо в неї натикана сила слів, викованих в Киіві з церковно-славянської мови. Для нас випало може и лучче, що Ломосов позгрібав ті верхні шарі з давної киівської мові, й загáрбав для россійскої тогочасьної книжньої мови. Усякові неологізми, чи як їх дражнять всьмішки, „ковані слова“ в сьогочасні наші мові безсуперечно будуть приступніші й зразуміліші для украінського народа, ніж слова, виковані за „царя Хмеля“ с церковно-славянської мови, бо наші неологізми виробляються с коріння народньої сьогочасної живої мови. А там на півночі ще і в наш час, наприклад, деякі „укази та маніфести“ і, можна сказати, суспіль усі архіерейські й синодальні «послапія» та оповіщення

Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ще й досі пишуться такою стародавньою мовою, неначе їх ще в староття, (въ древности), ще в XVII віку писав в Київі або Феофан Прокопович, або Лазарь Баранович, тільки повикидавши такі слова, як от: альбо, поневаж, кгдп, ясне в Богу освѣцоному вельможному господину кир... митрополиту, і т. д. В ціх оффиціяльних россійських писаннях скрізь навіть поставляні ймення прикметні позад йменнів предметних.

З цієї причини в россійські книжні мові й досі вживається безліч таких стародавніх, кованих з церковно-славянської мови слів, що тільки плечима здвигнеш, коли гаразд розбереш їх і розчовпеш, звідкіль вони повстали, хоч би, приміром, такі дивовижні слова, як: пріобрѣтать, пріобрѣтеніе (неначе «обрѣшеніе главы Іоанна Хрестителя»), человѣконенавистничество, человѣконенавистническій, сверхъестественный, вдохновеніе, единомышленникъ (украін. народне—однодум, односум), соотвѣтствіе, соображать, сообразительный, предшественникъ і т. д. Що то за—*шественник*, або *мышленник* та—(со) ображать, або (со) образительный? Коли вже там держаться письменики таких форм в мові, то треба писать тяк і инчі слова, як от: морешественникъ, пѣшешественникъ. Усі такі слова нагадують ирмоси й тропарі, як от, приміром: «Яко посуху пѣшествова Израиль по безднѣ стопами»... Опріч того в россійську мову промкнулось багацько слів *умовних*, котрім тільки по звичці дають яке-небудь значіння, як от приміром: равнодушний, благодушіе, равподушіе, подчиняться, подчиненіе і т, д. Що це за рівна душа? Що то за блага душа? Слово — *подчиняться* більше наводе на думку значіння — *поддѣлываться*, (од чиніті), ніж покоряться. Що за слово—вдохновлять, вдохновеніе, восторгъ, восторгаться, восторганіе (буквально буде — вырываніе: «ученицы восторгаху классы (колоски) и ядяху)? Якої засьпівали б нам, (як от «Кіевлянинъ») якби ми напхали в книжню українську мову такої чудасії? Недавно в «Кіевлянині» підняли на глум галицьке нове слово — попередники. А хіба ж краще россійські слова: предшественники, та й усякі там «шествія», пріемлю, шествують і т. д. Про сьмішки «Кіевлянина» можна сказати народньою приказкою: «насьміялась верша з болота, коли гляне!

Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

аж і сама в болоті», та ще й у багні дуже стародавньому, котре тхне цьвіллю XII та XI віків.

Опріч того в россійські книжні мові ще й досі мовна творчість вироблювання нових слів йде не на грунті народньої, сільської великоруської мови, а, по давні звичці, на грунті церковно-славянської мови, як от вироблені слова: непріемлемо, неотъемлемый, предпріятіе, і т. д. Ці всі слова такого порядка пригадують нам сьогочасні галицькі книжні слова, таксамо вироблені с старого джерела киіво-могилянської старої мови, як от, приміром: переймлене, подвигнене, предпріемство, і т. д. Через те то ці галицькі слова для нас, українців теж неприйнятні (непріемлемы), бо таксамо одгонять старовиною й мертвотою, як і россійські... Само по собі видно, що якби в школах люде звикли ще змалку до таких слів, то вони б не здавались чудними та *неприйнятними*, як теперички здаються нам, звикшим до живої народньої мови. Якби колись в давню давнину, приміром, замість россійських слів—сообразить, сообразительный, поучительный, мореплаватели—були зяведяні слова:—образить (од образ), образительный человѣкъ, учительный, морешественники і т. д. то в школі звикли б і до таких педоладніх та чудернацьких слів, і вопи може здавались би навіть доладніми й гарними, доки не зьявився б якийсь сьміливий реформатор, що позмінював би йіх, або й повикидав з мови. Усякі такі газетчики, як от, приміром, ті, що піднімають нас на сьміх в «Кіевлянині», роблять це просто таки знезнавки та з нетямучести, окрім своєї відомої тенденції — вбити й знищить нашу мову до—останку. Невже ж можна писати нам докір за те, що ми не вироблюємо нових слів с тропарів та кондаків, а з живої народньої української мови? Що невдатно вироблено, те й само зникне с книжньої нашої мови, як багацько слів вже вимкнули й викинули з россійської мови, бо вони вже надто стали старі, й знікчемніли так, що стали навіть сьмішні, як от слова:—юный, сіи, сей, оный, сѣмо, овамо, також, воочію і т. д.

Деякі россійські пісьменики радять нам брати такі велокоруські наукові слова, котрих не достачає в народні українські

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мові. Але таких слів не достачає в наші мові недуже то багато. Народня українська мова дуже багата. В наші мові є дуже багацько слів вищого порядка, котрим одповідають в россійські книжні мові слова, виробляні з церковно-славянськоі мови, або й просто слова робляні, вигадані. Народня українська мова і без робляних слів дуже багата на слова вищого порядка, як от, приміром: вдача—характер, врода — естество, кмітить—наблюдать, кміта — наблюдатель, однодум, одпосум — единомышленникъ, вандрувать, мандрувать—путешествовать, странствовать, вандрівка, мандрівка, мандрівочка—странствованіе, путешествіе, мандрівець — путешественникъ (мандра—зайда, почти бродяга), вподоба—вкусъ, припало до вподоби—пришлось по вкусу, сподобний — любимый, уподобний—угодный, любый, любъ, уподобно — угодно, митикувать, міркувать — соображать; поміркований, непоміркований, немірко-ваний — сообразительный, несообразительный; статковитий чоловік—положительный, силкуваться—дѣлать усиліе; силувать—принуждать, силуваний—принудительный, силкування — усиліе (галицьке переробляне з россійського недоладне—зусилля), присилуваний—принужденный, животіти — существовать, животина — животное, рослина—растеніе, нехтувать—пренебрегать; глузувать, знущаться—издѣваться, присилувать — принудить, силування—принужденіе, потяг — влеченіе къ чему, стремленіе; направа—настроеніе, направлять инструментъ—настроить, вимкнуть—исключить, вимикать—исключать, одли́чка—отличіе, разница (галиц.—ріжниця) загарбать щось; загарбання — присвоить, присвоеніе; заграбувать, заграбить—конфисковать; чевріть — прозябть, чучверіть—прозябать; зачевріть, зачучверіть, занидіть,—захирѣть; загонистий чоловік — увлекающійся, принадний — привлекательный, красивый; принада — привлекательность, досьвідний чоловік — опытный, свѣдущій; вчинок — поступок, надбання, придбання—пріобрѣтеніе, надбать—пріобрѣтать, дбать—стараться; пиклюваться, пеклюваться—пещись, заботиться; пиклювання — стараніе, забота; ста́раться, розста́раться—раздобыть; падкувать, падькать, падкуватись—усердствовать, падковитий — ревностний, старательный, усе́рдный; падковито—старательно, ревностно, усердно; за-

Generated on 2015-08-12 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

лицяться—ухаживать за кѣмъ, женихаться—волочиться, джигун—волокіта, хваленик—хвалитель, облесливий—льстивый, підлесливый хитрый, рожденик, рожденица — родитель, родительница, взрушить серце — тронуть серце, взрушений — тронутий чѣмъ нибудь, взрушуючий—трогательный, байдуже—равнодушно, всеравно; ганжувать—безобразить, портить; гадать, гадка — предполагать, предположеніе, настоятель—кандидатъ, претендентъ; почувать—чувствовать, почування—чувство, чуття — слух, хапаний, спішний, тороплепий—поспѣшный, неймовірний — невѣроятный, ймовірний чоловік—легкомысленный; легкодух — пустой, легкомысленный, вартий чого—стающій, вартний чоловік—достойний, вважать на що—обращать вниманіе, ввага — вниманіе (ой мати, мати! жаль ваги не має (не знає), — кого раз полюбить, с тим і умірає), заздалегідь — заблаговременно; признака — признакъ, примѣта, міні привижується щось страшне, ввижається... прикмета—признак, вволять, вволить чиюсь волю—удовлетворить чьенибудь желаніе, исполиить чье-нибудь желаніе, (треба через те писать не вдовольняний, як у нас звичайно пишуть, а вдоволяний, вдоволить кого, вдоволять; визаконить закон або звичай—отмѣнить закон, причалить бомагу до діла — пріобщить къ дѣлу, йіднання єднання—общеніе, йіднаться — войти въ соглашеніе, имѣть общеніе; видворить — одрізнить сина на другий двір—поживок—пища, живиться— питаться, споживать, споживачъ—потреблять, потребитель, травить—переваривать пищу, тривний поживок — питательная пища: тривно міні після доброго обіда, потрава—блюдо, страва—варенная пища, недоладній, доладній — неизящный, изящный, напутювать, напутить кого — наставлять, руководить; напутіння—наставленіе, законадний чоловік — предпріимчивый, практическій; здатливий — уступчивый, опришкуватий — вспыльчивый, моторний чоловік — покладистий, кроткій, зневажать—презирать, не уважать кого; заохочувать, поохочувать—поощрять, спріять, пріять—благопріятсвовать, зникать, виникать—исчезать, возникать; погожать—способствовать, обрій—горизонтъ, вигноювать поле, вигнойка — удобрять поле, удобреніе; засьвідчення—свидѣтельство (свидоцтво—польське слово), оповіщення—

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

оглашеніе, оповіщать—оглашать, оповістка—объявленіе, повѣстка, заповіститься в кого—сказаться, отрекомендоваться; я прийшов заповіститься; захист, захищать — огражденіе, охрана, ограждать; прихищать, прихистить якусь річ — припрятать. подержать на время, схованка — храненіе, привід, приводець — предводительство, предводитель; запагубить—погубить, дать до схованки — на храненіе, запапастить, запропастить — погубить, утратить: здатний, здатність—способний, дотепний — умѣлый, хист — сноровка, помірний — умѣренный, помірно — умѣренно, межуваться—граничить, наперемінку—попеременно, нахваляться—угрожать, штучно—искусно; нехтувать—пренебрегать, презирать, занедбать—запустіть, бросіть; дерзкий—стойкій; мордувать—тиранить, опит—опрос, опит на суді; мірний чоловік—умѣренный по способностямъ, не крайній по взглядам; заздрівать, заздрінний чоловік, — подозрѣвать, подозрительный, человѣкъ, благать кого, ублажать — молить, умолять (больше о Богѣ, о царѣ); благання—молепіе; запобигать ласки—заискивать, прислуживаться; наважиться—рѣшиться: рішить жито, конопли—покончить сборъ жита і т. д. обвинувачувать кого—обвинять; провинник — виновний, виновникъ, преступник; винуватець — должникъ, позичник — одолжатель, кредиторъ; облічувать — свести счетъ, перелічка—перечисленіе, опорока—опороченіе, дурная молва; завальний—громоздкій: винуватъ, виную—винить кого; кривдить, скривдить, міні буде кривдно — обижать, обидѣть, обидно, убыточно; користь, користуваться—польза. пользоваться; дитина несчасна — не своевременно родившаяся; упражняться—долго й прилежно заниматься работою: «мій чоловік поіхав орати і вже упражняється там три дні» (Венгерс. Русь. Гнатюкъ), бажаю—желаю; жадаю, жаданий — сильно желаю, желанный; нагляд мій—непаглядный мой (канів. пов. с. Медвин), зачинальник,—(пінськ. пов.) начинатель дѣла, держава — владѣніе, обладувать землю,—владѣть землею: «пісьля батька ми з братом обладуємо батьківське поле», обладування — владѣніе; володать — владѣть руками, ногами: «дитина вже володає ручками, старі не володають ногами», живоття—жизнь: жизність—жизнь, зомліть—

Generated on 2015-08-12 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

упасть въ обморокъ, злостувать—злобствовать, окроми—отдѣльно, на́різно—порознь, опрічній—отдѣльный (опрічня хата в дворі, або надвірня хата; опрічня упряж на великого коня), на́різний—отдѣльний; спільний — общій, спілка — товарищество, спільник—членъ товаришества; сукупний—совокупный, загало́м—вообще, житло—жилище, межуваться—граничить, звіриться—убѣдиться, навиглядіть, навилядáть—присмотрѣться, наблюдать, поведенція—мода, пошесть—эпидемія, трудо́вник—труженикъ і т. д.

Читалники одразу завважять, що багато з ціх українських народніх слів треба перекладати россійськими робляними книжніми словами, та й то виробляними ще в письменстві старого Киіва, вченими Киіво-Могилянськоі академіі. Може буть, що ціх вищих слів в старому Киіві ще не було в той час в народні українські мові, а може киіські давніщі вчені просто таки нехтували народньою мовою, як і Ломоносов нехтував народнью великоруською мовою, продражнивши йіі *подлою*, це б то—низькою, пікчемною, невартою, того, щоб йіі вживать в письменстві. Чи так, чи инак, але ці народні слова, назначаючі вищі тямки, сьвідчять, що українська сьогочасна народня мова багата на слова вищого порядка, багацько багатіша й розвитіша, ніж великоруська народня мова, котра теж багата й на слова, і на влучні вирази та прислівья. З ціеі причини й українська книжня мова за недавній час зробила великий посьпіх в своему розвиткові, бо... довелось небагато дечого додавати до неі. Та й, сказати щиро поправді, ще не всі перелічені вище слова пішли в обертання в наші книжні сьогочасні мові: йіх навіщось помипають, не вживають, а натомісць користуються не народніми, а россійськими, або, як теперички в наш час, галицько-польськими словами, нахапаними на́зря та механично й похапцем з галицьких книжок нашими тендейційними переймачами та позúчниками. Д. Пачовський казав міні, що багацько отіх слів є і в галицькі народні мові. Але і галичани чомусь йіх не вживають.

Як небіжчик Ф. Г. Лебединцев переложив на россійську мову «Старосьвіцькі батюшки та матушки», то я, прочитавши цей переклад, подумав, що він зробив вольний перекла́д в сло-

Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

вах і держався тільки зміста повісьті, бо там було багацько слів книжніх, робляних, як от приміром: «Ты, Олеся, не слишкомъ то ревностна въ введеніи хозяйства: ты не положитетьний человѣкъ... Кучеръ былъ малый не особенно сообразительный... Олеся отличалась вспыльчивымъ характеромъ»... Не довіряючи правдывости переклада, я зумисне перевірив деякі місьця в перекладі, загляпувши в рукопис і зрівнявши його с перекладом. Але в рукописі стояли звичайні сільські слова, як от, напрнклад: Олеся недуже то падкувала коло хазяйства... вона була палка на вдачу... була нестатковита людина. Погонич був недуже поміркований. Слова: заздалегідь, разураз, чевріе, переложені словами: заблаговременно, непреривно, прозябаетъ і т. д. Це виходе так, що наша проста сільська мова, в перекладі на россійську, зьявляється стільки розвитою, що для переклада з неї нема підхожих й одповідніх слів в народні великоруські мові, а для переклада треба брать книжні, робляні вищі россійські слова.

І. Нечуй-Левіцький.

(Далі буде).

Февраль 1907. 8

Generated on 2015-08-12 19:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

П. КУЛІШ.

(10 років зо дня його смерти—2 лютого 1897 року).

10 років тому назад помер на глухому хуторі під Борзною Пантелеймон Куліш; в його особі зійшов у могилу один з найбільших і найінтересніщих українських діячів XIX століття, імья котрого було так тісно звязане з історіею українського руху середини минулого віку, що приказка, зложена кимсь у жарт: L'Ukra ine c'est Koulich мало в собі справді багато правди. Для українського громадянства Куліш помер далеко раніще як в 1897 році. Його виступ у 1881 році ві Львові в ролі примирителя польських магнатів та українських народовців у Галичині був його лебединим співом, яко громадського діяча; з того часу він поселився на своїому хуторі і окрім самих близьких знайомих, ніхто не знав, що робить Куліш, куди дівае він хуторський досуг. З українським рухом він порвав сливе всякі звязки. Оживлення, яке помітно наступило в украінстві, як за кордоном так і у нас, з середини 90 років, не торкнулось його. Правда, іноді виступав Куліш і па письменницькому полі, але то були чудні виступи: зявилась його трьохтомова «Исторія отпаденія Малороссіи отъ Польши», цей пристрастний історичний памфлет, позбавлений сливе всякого наукового значіння; в 1896 році в Женеві вийшла збірка «Дзвін», де поруч з песами високої поетичної стійности, стояли гімни історичним нищителям козацької автономії й української культури, лайка проти Костомарова, Шевченка, а від усіх поезій

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

віяло різким антідемократичним духом, що так чудно було в устах колишнього кирило-мефодіевця і многозаслуженого народного діяча; в реакційному московському журналі «Русское Обозрѣніе» друковалась його повість «Омутъ», нехудожественна й грубо тенденційна річ. В усьому цьому трудно було признати Куліша прежніх часів, щирого й палкого оборонця української національної ідеї, альфу й омегу котрої складав справжній демократизм, автора прекрасних українських творів, перлин нашої літератури. Ніхто не знав великої праці Куліша, веденої в хуторському затишку на користь рідної культури через перекладання капітальнійших творів всесвітньої літератури, його «подвижництва» для розвитку рідного слова, веденого в глибокій самітности, і що найтрагічнійше—без надії бачити за життя хоч один рядок своїх писань друкованим. Ширша громада досить простолінійно уявляла собі еволюцію в поглядах Куліша на нашу історичну минувшість, вважаючи його трохи не «зрадником» й «одступником» од кращих ідеалів усієї своєї многолітньої попередньої роботи. Можливість скласти більш правдивий осуд над останніми роками життя патріарха українського письменства виявилась тільки тоді, як на сторінках «Кіевской Старины», починаючи з 1897 року, надруковано було переписку Куліша і ряд статей і споминів про нього. Коли не повна реабілітація, то принаймні поставлення памяти покійного письменника на приналежній висоті відбулось тоді, як появився цілий ряд його оригінальних і перекладних праць, друкованих здебільшого за кордоном. Та проте Куліш і досі жде свого біографа, який би дав нам всесторонню, повну, змальовану на фоні еволюції українського громадянства за кілька десятиліть, життєпись славного українського письменника й діяча, імья якого в свій час було обєктом самої глибокої пошани й пієтизму—з одного боку, і ненависти, зневаги—з другого, а тепер має потребу тільки в спокійному, обьективному вияснепню діяльности й ролі його носителя в історії нашого громадянства за XIX століття.

Важніщі факти з життя Куліша точно установлено в нашому письменстві, хоча есть чимало пробілів, і то дуже знач-

Generated on 2015-08-12 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

них, в історії молодого віку Куліша. Про його дитячі роки, про обстанову його життя в часи гімназіяльної науки, ми знаємо хіба те, що розсказує сам письменник в своїх напів-автобіографічних оповіданнях, писаних російською мовою і передрюкованих недавно книжечкою під спільним заголовком «Воспоминанія дѣтства» (Бахмут, 1899). Відомости наші про ці часи дуже скупі й уривкові. Що до родини Куліша, відомостей про долю її членів, то тут уже сливе нема й надії на те, щоб колись здобути якісь данні, бо, на скільки віломо від людей, що близько знають місце, де пройшли дитячі роки Куліша — містечко Вороніж глухівського повіту,—память про рід Кулішів зникла там, і всі пошукування не довели ні до чого. Мало ми знаємо й про юнацькі роки Куліша, про те, які виливи зложились на те, щоб зробити його тим гарячим прихильником української національної самобутности й щирим народолюбцем, яким він виступає в часи, коли ми маємо більше відомостей про нього, коли він зьявляється вже на літературній ниві з українськими й російськими творами, в яких змальовує українську старовину. Перечитуючи тепер його історичний роман «Михайло Чарнышенко», ми бачимо, що молодий Куліш грунтовно знайомився з українською історією не тільки по друкованих джерелах, на скільки це позволяв у ті часи стан української історіографії, але й при помочи всього того апарату засобів, які дає практична етнографія, що заховала в ті часи (40 роки) ще багато пережитків старовини, добре відомих Кулішеві, певне, й з власного його досвіду. Вже тута видно любов Куліша до всесторонього ознайомлення з предметом на підставі автентичних джерел, особливий дар історичної інтуіції, який допоміг йому дати такий вірний малюнок з нашої історії, як роман «Чорна Рада», цей найкращий досі зразок українського історичного роману. Це бажання скрізь доходити історичної правди, при браку сістематичного історичного виховання й строго-наукового метода, при занадто неурівноваженій і палкій вдачі Куліша, привела його згодом до тієї еволюції в поглядах на українську історію, що стала причиною трагічної колізії між Кулішем і всім українським громадянством, тієї колізії, що вибила Куліша з

Generated on 2015-08-12 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

русла громадського життя на Україні і утворила йому становище якогось не то єретика, не то зрадника.

Приятелювання Куліша з кирило-мефодіевськими братчиками, особливо з Костомаровим та Шевченком, знайомість з Плетневим, який у своїх записках полишив самий прихильнійший відзив про Куліша, певне мали чималий вплив на Куліша, на вироблення його громадських і літературно-естетичних поглядів. Командіровка за кордон для підготовлення до кафедри славянознавства одкривала перед ним широкі наукові перспективи. Одруження з сімпатичною панною Олександрою Білозерською, сестрою кирило-мефодіевца Василя Білозерського (потім редактора «Основи»), яка згодом виявила чималий літературний талант, пишучи під псевдонімами Нечуй-Вітер і в остатні часи переважно — Ганна Барвінок, мабуть, робило Куліша счасливіщим з смертних. Окрилений рожевими надіями, поїхав він за кордон через Варшаву у 1847 році, і тут, на порозі до «вірея», його було заарештовано. Згадуючи через багато часу про цю сумну подію в «Хуторній поезії» в «Історичному оповіданні», повному глибокого інтереса, і в поезіях, мав Куліш повну слушність сказати

«За нами темрява північна вгналась
У всеоружжі деспоцтва сліного,
І люба мрія як міраж роспалась
Під надихом московства павісного».

Роспались не тільки його любі мрії, але й весь кирило-мефодіевський гурт з усіма, що тулились до його, розбилась перша українська ідейна організація, програма якої лягла в основу всіх наступних народолюбних течій в нашому громадянстві, а на учасників тої организації впала сліпа й безглузда кара.

Письменницька й наукова карієра Куліша раптом перервалась. Підневольне перебування Куліша в Тулі (1848—50 роки) принесло йому хіба ту користь, що спонукало вивчити кілька чужих мов, що потім стало йому у великій пригоді. Матеріял для історичних занять достарчав Кулішеві з Москви Осип Бодянсь-

Generated on 2015-08-12 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

кій, який був у ті часи одиноким звязком Куліша з ученим та й в загалі з культурним світом. Друкувати під своїм імям не мав права Куліш нічого.

Визволення Куліша з тульського заслання припало на часи оживлення громадського життя в Росії, яке повстало після кримської війни. Живучи в осередку того руху, в Петербурзі, Куліш розвинув скоро блискучу видавничу діяльність українську, видаючи твори власні, чужі й етнографічні матеріали. 1856 роком датується початок тої діяльности Куліша. Тоді він випустив «Записки о жизни Н. В. Гоголя»—в двох томах (коштом С. Аксакова), перший том «Записокъ о Южной Руси», цього оригінального збірника, де уміщено було надзвичайно цікавий і новий для тих часів етнографічний український матеріал: перекази, оповідання, думи, пісні, з інтересними коментаріями Куліша й Жемчужникова; тута ж були й історичні розвідки, а в другому томі «Записокъ», що вийшов у 1857 році, між иншим у-перве, надрюковано (анонімно) „Наймичку“ Шевченка. Довгий час «Записки» були настольною хрестоматією для тих, хто цікавився українознавством. Тоді ж видав Куліш свою „Чорну Раду“, „Граматку“, повісті Гречулевича. В оцих виданнях у-перве завів Куліш новий правопис, що потім здобув назву від імени його автора — „кулішівки“, і ліг в основу сучасного фонетичного українського правопису. Далі пішли видання „Сільської бібліотеки“, першої серії українських народних видань—„метеликів“, які здобули собі широку популярність на Україні, видання творів Котляревського та Квітки, альманах „Хата“ (1860 рік). Куліш зосередив у своїх руках видавничий український рух і навіть заснував власну друкарню в Петербурзі. Коли почала виходити в 1861 році „Основа“, Куліш став найактивніщим її співробітником, заповняючи журнал своїми історичними статями, критичними розвідками, повістями, оповіданнями, поезіями та ин. В ті часи являвсь Куліш організатором громадського українського руху: ми його бачимо то в Петербурзі, то в Полтаві, то по инших місцях. Без сумніву, він був душею петербургської української громади, і його слово мало вагу не тільки в чисто-літературних справах (тут його по-

Generated on 2015-08-12 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

рад слухав і додержувавсь і Шевченко, а до повістей Марка Вовчка доклав він чимало своєї редакційної роботи), але й у громадських. Тут то очевидно, серед самої кипучої й широкої діяльности, зароджувались проблиски того конфлікту Куліша з громадянством, який за кілька років виявивсь у такій гострій формі. Мабуть, індівідуалістична вдача Куліша, його диктаторські замашки, гострий крітіцізм у відносинах до других і віра у свою власну непогрішимість, тоді вже заложили зерна того конфлікту. Ми маємо з того часу кілька дуже характерних фактів. Один з них—історію з перекладом „Положеній 19 февраля", недавно тільки вияснено на сторінках „Кіевской Старины". Кулішеві було офіціяльно доручено зробити переклад тих „Положеній" на українську мову, що він і зробив. Але коли комісія завважила йому, щоб він змінив де що з виразів у перекладі, то Куліш, очевидно ображений втручанням до його компетенції, категорично одмовивсь робити які-небудь зміни. В результаті загинула великої для нас ваги справа — опублікування офіціяльного акту українською мовою і в офіціальному виданні. Коли ще згадати різкий осуд Кулішем „Основи", його незадоволення критичним відношенням одного українського гурту до його поезій, які там він читав (Куліш сам був дуже високої думки про свої поезії), то ми матимемо кілька характерних причинків, які дають нам зрозуміти зародження „антігромадського" настрою Куліша.

В кінці 1862 року «Основа» перестала виходити, а скоро затихла діяльність і петербурської громади. Куліш іде на службу до Варшави на досить впливову урядову посаду, яка давала йому спроможність мати вплив на долю холмської України, де уряд занявся тоді авантурою знищення унії і спинення полонізації, для чого заведено було зносини з галицькими москвофілами. Куліш показав себе тут дуже чудно. Маючи змогу зміцнити український елемент, яко самий надійний захист проти всякої полонізації, Куліш натомість заводив обрусіння, і це було в його свідоме «забивання клину між Польщею й Україною» через помосковлення Холмщини. Згубні наслідки тої сістеми пожинають тепер холмські українці на наших очах. Але українське націо-

Generated on 2015-08-12 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

нальне почуття і тверезе розуміння наших відносин були все ж таки на стільки міцні в Куліша, що він з початку 60 років, себ то коли в Галичині прокинувся український рух, бере участь у галицьких справах, переносить туди свою літературну діяльність, щоб рятувати галицьку Україну перед польським натиском і зміцнити там культурно-національну українську течію. Жертвою москвофільських доносів падає службова карієра Куліша в Царстві польському. В цьому інціденті показав себе Куліш на висоті громадянської чесности.

Галицькі «Мета», «Вечорниці», «Правда» містять твори Куліша, починаючи од «Порад матерям, як викохувати дітей» до історичних оповідань і поезій. Куліш засилає «соборні посланія» на Галичину й Буковину, і до його голосу прислухаються, як до голосу апостола українського відродження. Завязуються особисті відносини Куліша з галицькими діячами (особливо з Вол. Барвінським), що переходять згодом у приятелювання (Полюй). Куліш шле галичанам літературні твори і навіть матеріяльну запомогу. «Правда» 1868 року дрюкує панегіричний життепис Куліша.

Але наступають 70 роки, і в душі Куліша довершується кризіс, який незабаром переходить в отвертий конфлікт з українським громадянством, як у Росії, так і в Галичині. Не проходить півтора десятків років зо дня смерти Шевченка, на могилі якого присягав Куліш «простувати його шляхом», як у відносинах його до покійного поета проявляється якесь нервове роздратовання, котре зазначується при всякій зручній і незручній нагоді. В 1873 році випускає Куліш перший том «Исторіи возсоединенія Руси», якою він намірився знищити «Богдана Хмельницкаго» та инші монографії з української історії Костомарова, і довести, що роль козацтва в старій Україні була чисто деструкційна, а справді культурним елементом були міщане, духовенство, головна ж культуртрегерська роль в ділі цівілізования української «дичи» належала польським панам. Це було логічним розвитком погляду Куліша, висловленого їм ще далеко раніще, що «козацтво було тільки колючим цвітом на нашій ниві,

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

росло у нас багато чого й опріч козаччини». В послідуючих своїх історичних писаннях зводить Куліш цей погляд ad absurdum, а в своїх поезіях (особливо у «Дзвоні» і посмертних «Хуторних Недогарках») дише якоюсь ненавистю до козацтва, запорозців, гайдамаків і навіть звичайного селянства. В другому томі «Исторіи возсоединенія» Куліш, як висловився Д. Мордовець, «плюнув» у вічі українським козаколюбцям і взагалі всім патріотам своєю лайкою проти Шевченка, добалакавшись до того, що колиб, мовляв «возможно было пустить всѣ произведенія Шевченка въ дешевую распродажу, то само бъ общество явилось на току критики съ лопатою въ рукахъ и избрало бы немногое, весьма немногое изъ произведеній его; остальное было бъ въ его глазахъ не лучше сору, его же взметаетъ вѣтръ отъ лица земли». Таке поводження з творами Шевченка уважає Куліш актом милосердя до тіні поета, «одиноко скорбящей на берегахъ Ахерона о быломъ умоизступленіи своемъ». Не диво, що від Куліша одхитнулось не тільки українське громадянство, але й такі його особисті приятелі, як П. Хильчевський. Тепер слова Куліша почали гаснути. Він занявся архівними студіями, їздив за кордон, писав і видавав свої вірші (збірник «Досвітки», 2-ге вид. 1876 року), дрюковав за кордоном святе письмо в українському перекладі, але його вплив на громадське українське життя все меншав. Куліш ставав усе далі від українського руху, порвавши з старим поколінням українолюбців, а для молодших він був чужим з своїм маловаженням соціяльно-економічних і політичних справ.

Останнім виступом Куліша на ширшій громадській арені була його несчаслива проба польсько-українського примирення в Галичині, задуманого їм підчас його останнього побуту у Львові в 1881 році. Не вважаючи на те, що про цей епізод з діяльности Куліша писано вже чимало, багато в ньому ще невиясненого й темного. Надзвичайно характерне для Куліша те становище, яке він заняв у цій справі. Через усю діяльність Куліша, од самих перших його виступів, проходить червоною ниткою цілковите ігнорування ним економічного фактора в історії; як цілком

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вірно зауважив д. Б. Грінченко в своїому життєписному нарисї про Куліша,—він «ніколи не інтересувався дуже політично-економічною наукою і розвязання економічних питаннів ставив у залежність не від законів економіки, а розповсюдження моральних істин»; що до цього він був чистим ідеалістом, зберігши до кінця свого віку девіз, поставлений в основу кирило-мефодієвського братства «уразумѣйте истину, и истина освободитъ вы». Разом із тим в характері Куліша завжди помітно було своєрідну арістократичність, вірно зазначену ще його старим біографом у львівській «Правді». Взявши все це на увагу, ми зрозуміем, чому Куліш міг справді покладати надії на те, що становище українців у Галичині можна поліпшити, війшовши в згоду з польськими магнатами, припявши від них подачку в кілька міфічних милійонів на культурні потреби українців у Галичині: гімназію, пансіон для дівчат, газету і т. ин. Трудно тепер сказати, на скільки серьйозно дивились на все це польські пани, з якими вів пертрактації Куліш, що обмінювався з ними офіціяльними візитами і брав участь у бенькетах на його честь. Можливо, що це був і жарт з їх боку, фарс, відіграний для заповнення порожнечи свого магнатського життя. Мабуть, і сам Куліш скоро зауважив несерійозність справи і, випустивши брошюру «Крашанка русинам і полякам на великдень 1882 року», присвячену їм „мученикам чоловіколюбства» — Шевченку й Міцкевичу, занявся иншими справами. Брошюра не зустріла сливе ні одного відгуку серед поляків, а на українців зробила враження прикре, а головна річ—нікого не переконала, що весь корінь сучасного польсько-українського ворогування в Галичині лежить виключно в історичних причинах—національній і релігійній ненависті, посіяній духовенством—православним і католицьким. Пробував Куліш протестувати проти передачи українського василіянського ордену чинців у руки єзуїтам німецькою брошюрою, зверненою проти папської енцікліки, але брошюру сконфісковала австрійська поліція, і навіть в Липську не знайшлось на неї видавця. Друга місія Куліша, в його останній побут у Львові, було заложення літературного українського «коша» за кордоном. Тим він думав реагу-

Generated on 2015-08-12 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

вати на заборону українського слова в Росії і виложив свої думки про це в «зазивному листі до української інтелігенції», видрюкованому в «Хуторній поезії»; але як і в більшости своїх справ і до цього діла взявся Куліш індівідуально й цілком самостійно, а через те вся справа обмежилась тим, що він видрюкував збірник «Хуторна поезія» (вірші, згаданий «лист» і надзвичайно інтересне «історичне оповідання» про події 1847 року), перший том своїх перекладів драм Шекспіра і поему «Магомет та Хадиза». На тому скінчилась його діяльність у Львові. Тимчасом у Росії ходили чутки, що він назавжди виїхав до Галичини і прийняв австрійське підданство; Мордовець писав відповідь на «Крашанку»—«За крашанку — писанка»; а Куліш вернувся до Росії і засів на своїому хуторі Матронівці під Борзною. З громадської сцени зійшов він безповоротно і вже до смерти мало нагадував про себе. 1885 року вийшла в Петербурзі його історична драма «Байда», що відзначається, не дивлячись на свою риторичність і штучність, великою поетичною вартістю. Трьох-томова „Исторія отпаденія Малороссіи отъ Польши", видана у Москві „Обществомъ любителей россійскихъ древностей", пройшла незаміченою; ще меньше кому-небудь відомою лишилась його поетична збірка «Дзвін», видана в Женеві 1886 року, яка містила на-половину перли української лірики, на половину—пасквілі на історичних і літературних діячів українських. Там же видано і книжечку віршованих перекладів Куліша „Выписки з позиченої кобзи". Російська цензура не давала йому нічого друковати в Росії.

Смерть Куліша 2 лютого 1897 року розворушила інтерес до його серед українського громадянства. Старші українці устами Номиса в „Кіевской Старинѣ" отверто заявили, що примиряються з небіжчиком і, не вважаючи на всі заподіяні ним кривди національній українській справі, признають його торжественно „своїм». Зараз після його смерти «Кіевская Старина» приступила до опублікования обширної переписки Куліша і матеріялів до його життепису, а в 1901 році дала навіть цілу біографію його, зло-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

жену відомим знавцем Гоголя—д. Шенроком. Приступлено було й до видання творів Куліша; в Росії видано його оригінальні твори: «Чорну Раду», «Досвітки», «Драмовану трилогію», «Оповідання» та ще де що; в Галичині друковались його переклади. Тоді тільки виявилось, що, живучи на хуторі, Куліш виконав колосальну перекладну роботу. Їм було переложено 13 драм Шекспіра: Антоній і Клеопатра, Багацько галасу з нечевля, Гамлет, Коріолян, Король Лір, Міра за міру, Приборкана гостроуха, Ромео та Джульета, Отелло, Макбет, Комедія помилок (3 з них видав Куліш у Львові 1881 року, а решту видала «Видавнича Спілка»). Далі переклав Куліш «Дон-Жуана» й «Чайльд-Гарольда» Байрона і багато перекладів з Шілера, Гете та Гейне. Але найбільшою його працею був переклад сливе цілої Біблії, виданий в 1903 році у Відні британським біблійним товариством. Свою колосальну роботу виконував Куліш з повною свідомістю, що вона послужить до збогачення української культури і вироблення нашого письменства. Переклади Куліша відзначаються художественністю і близькістю до оригіналу; трохи шкодить досить важка й штучна мова, та «староруська» арістократична мова, яку задумав витворити Куліш для вжитку нової української інтелігенції. Ця стареча фантазія значно зменьшила вартість всіх взагалі його праць за останнє десятиліття його життя.

Заповіджене вже кілька років тому повне видання творів Куліша і досі не посунулось ні трохи. А тільки зібравши до купи все писане Кулішем, всі його незліченні статті, розкидані по ріжних журналах і окремих виданнях, може сучасний читач уявити всю грандіозну роботу, виконану Кулішем для українського письменства. Величезна більшість цієї роботи має дуже цінний позитивний характер і велику вагу в нашій літературі. Все, що обурювало в писаннях Куліша його сучасників, пішло вже в непамять і відоме хіба бібліографам. А постать Куліша вважається нам яко фігура енергійного борця за українське відродження і особливо інтересна своєю оригінальністю; скрізь, де йому доводилось виступати, Куліш «являвся самим собою і не міг буть ні-

Generated on 2015-08-12 18:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

чим иншим» (слова Франка). Ця надзвичайно різко зазначена індівідуальність, до якої часом зовсім не можна прикласти звичайний масштаб, надає йому особливий інтерес в очах усіх тих, хто цікавиться розвитком української культури й письменства, і довго ще буде приковувати увагу істориків нашого національного відродження.

Д. Дорошенко.

Generated on 2015-08-12 18:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Т. Г. Шевченко и замѣщеніе кафедры живописи въ Кіевскомъ Университетѣ. [1)]

(Замѣтка по неизданнымъ документамъ).

Во второй половинѣ 1846 года въ университетѣ св. Владиміра открылась вакансія преподавателя рисованія. Занимавшій эту должность титулярный совѣтникъ Павловъ, за выслугою 25-тилѣтняго срока, по представленію управлявшаго въ то время Кіевскимъ учебнымъ округомъ, Свиты Его Величества генералъ-маіора Траскина, былъ уволенъ Министромъ Народнаго Просвѣщенія.

Вѣсть объ уходѣ въ отставку Павлова дошла и за границу, и первымъ желающимъ занять эту должность явился академикъ Габерцеттель, проживавшій въ Лондонѣ.

Хотя кандидатъ этотъ въ частномъ письмѣ къ Траскину и указалъ рядъ своихъ работъ, находившихся въ Россіи и выставленныхъ имъ въ Лондонѣ, но такъ какъ Габерцеттель болѣе 20-ти лѣтъ жилъ заграницею и о немъ пельзя было на мѣстѣ собрать

[1)] Де-які данні з приводу цього уміщено було в «Кіевской Старинѣ» (1901. VI, 139—141, в одділі «Документовъ)» в замітці: «Шевченко и Буяльскій домагаются вакансіи учителя рисованія въ Кіевскомъ университетѣ», та в журналі «Былое» (1906, кн. VIII, стр. 4—6). *Ред.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

никакихъ свѣдѣній, то вопросъ о его кандидатурѣ Траскинъ представилъ на усмотрѣніе Министра Народнаго Просвѣщенія.

Вскорѣ нашлись и другіе кандидаты: Шлейферъ, Буяльскій и Т. Г. Шевченко.

По времени поступленія просьбъ, первымъ послѣ Габерцеттеля явился художникъ, коллежскій регистраторъ Шлейферъ, занимавшій должность учителя рисованія въ Кіевскомъ Институтѣ благородныхъ дѣвицъ. Объ этомъ художникѣ и Совѣтъ университета, и Академія художествъ дали весьма лестный отзывъ, и, казалось, вопросъ о замѣщеніи кафедры живописи въ университетѣ былъ исчерпанъ; но тутъ, къ неудовольствію Шлейфера, явился помѣщикъ подольской губерніи, художникъ Наполеонъ Буяльскій. Онъ представилъ вице-президенту Императорской Академіи художествъ проектъ учрежденія въ Кіевѣ школы живописи; при чемъ учрежденіе школы по означенному проекту имѣло отношеніе и къ преподаванію рисованія въ университетѣ св. Владиміра, а потому этотъ проектъ, чрезъ Министра Народнаго Просвѣщенія, которымъ въ то время былъ графъ Уваровъ, переданъ былъ въ Кіевъ на заключеніе мѣстнаго учебнаго начальства.

Отношеніе къ университету проектъ Буяльскаго имѣлъ весьма близкое; именно Буяльскій соглашался учредить школу живописи лишь при условіи, если ему будетъ предоставлено мѣсто учителя рисованія въ университетѣ св. Владиміра, и чтобы ученики его школы могли безвозмездно пользоваться собраніемъ картинъ университета.

Генералъ Траскинъ далъ заключеніе не въ пользу просителя, и единственно потому, что Буяльскій былъ уроженецъ подольской губ., т. е. что назначеніе такихъ лицъ, согласно Высочайшаго повелѣнія 23 апрѣля 1839 года, могло послѣдовать лишь съ особаго разрѣшенія Министра Народнаго Просвѣщенія.

Послѣ Буяльскаго четвертымъ кандидатомъ явился Т. Г. Шевченко.

Въ прошеніи отъ 27 ноября 1846 года на имя Траскина Шевченко писалъ: «Окончивъ курсъ ученія въ Императорской

Generated on 2015-08-12 18:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

академіи художествъ въ классѣ профессора исторіи Карла Брюлова и посвятивъ себя преимущественно изученію художественной стороны нашего Отечества, я бы желалъ употребить пріобрѣтенныя мною въ искусствѣ свѣдѣнія на образованіе въ оном молодыхъ людей по тѣмъ самимъ началамъ, какія я усвоилъ себѣ подъ руководствомъ знаменитаго моего учителя, а потому осмѣливаюсь всепокорнѣйше просить В. П-во опредѣлить меня. на открывшуюся вакансію, учителемъ рисованія въ университетѣ св. Владиміра, гдѣ я, кромѣ преподаванія живописи, обязываюсь исполнять безвозмездно всѣ порученія начальства по части литографированія въ состоящемъ при университетѣ литографическомъ заведеніи».

На этомъ прошеніи рукою Траскина сдѣлана помѣта: «представить просьбу эту министру вмѣстѣ съ отвѣтомъ о Буяльскомъ. 27 ноября».

Не ограничиваясь поданнымъ Траскину прошеніемъ, Т. Г. Шевченко счелъ нужнымъ написать еще письмо и къ Бибикову. бывшему въ то время кіевскимъ генералъ - губернаторомъ. Письмо это Т. Г. изложилъ такъ: «Ваше Высокопр-во, Милостивый государь Дмитрій Гавриловичъ! Окончивъ воспитаніе въ С-Петербургской академіи художествъ, въ которой я былъ однимъ изъ первыхъ учениковъ профессора Карла Брюлова, я по прибытіи въ Кіевъ принялъ на себя сотрудничество въ Кіевской археографической коммиссіи, порученія которой исполняю въ теченіи года.

Нынѣ, по случаю открытія вакансіи учителя живописи въ Кіевскомъ университетѣ, я вступилъ съ прошеніемъ къ г. попечителю Кіев. учеб. округа объ опредѣленіи меня на эту должность; но какъ съ тѣмъ вмѣстѣ я желаю оставаться сотрудникомъ Археографической коммиссіи, то дабы со стороны ея не могло встрѣтиться препятствія, я по состоянію коммиссіи подъ высокимъ начальствомъ Вашего В-П-ва, имѣю честь всепокорнѣйше испрашивать Вашего благосклоннаго разрѣшенія и содѣйствія къ опредѣленію меня на вакансію учителя рисованія въ

Generated on 2015-08-12 19:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

университетѣ св. Владиміра. Художникъ Т. Шевченко. 10 декабря 1846 года».

На письмѣ помѣта: «13 декабря. М. Н.. П». (т. е. Министру Народнаго Просвѣщенія отослать).

Такимъ образомъ въ 1847 году въ Министерствѣ оказалось четыре кандидата, и вотъ графъ Уваровъ 21 февраля 1847 года за № 1697 далъ попечителю Кіевскаго учебнаго округа предложеніе такого содержанія: «Разсмотрѣвъ представленіе В. П-ва отъ 10 истек. генваря о кандидатахъ на должность учителя рисованія при университетѣ св. Владиміра, я предоставляю Вамъ сдѣлать распоряженіе объ опредѣленіи исправляющимъ эту должность некласснаго художника Шевченко въ видѣ опыта на одинъ годъ, для удостовѣренія въ его способностяхъ, если по истребованіи документовъ его изъ Академіи художествъ и по сношенію съ г. Кіевскимъ военнымъ, Подольскимъ и Волынскимъ генералъ-губернаторомъ, по состоянію Шевченко при Кіевской Археографической Коммиссіи, не встрѣтится къ тому препятствія. По истеченіи означеннаго срока отъ Вашего усмотрѣнія будетъ зависѣть окончательное утвержденіе Шевченко въ учительской должности, или замѣна его другимъ способнѣйшимъ».

Изложенному предложенію Министра, къ сожалѣнію, не суждено было осуществиться: Шевченко былъ арестованъ и отправленъ въ III отдѣленіе Собственной Его Величества канцеляріи.

Попечитель Округа, въ представленіи отъ 25 апрѣля 1847 г. за № 2511, сообщая объ арестѣ Шевченка, просилъ Бибикова ходатайствовать о назначеніи учителемъ живописи въ университетъ художника Шлейфера, который и былъ вскорѣ утвержденъ въ этой должности.

Такъ кончилось дѣло о замѣщеніи кафедры живописи и рисованія въ Университетѣ св. Владиміра.

М. Т—скій.

Generated on 2015-08-12 19:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

БІБЛІОГРАФІЯ.

К. Фортунатовъ. Національныя области Россіи *(По даннымъ переписи 1897 г.). Видавництво «Трудъ и борьба». С. П. Б. 1906.*

У своїй невеличкій, але дуже цікавій праці д. Фортунатов, на підставі цифрового матерьялу вселюдного перепису 1897 року, посилкувався розвязати питання про національний склад людности Россії та про розміщення окремих націй у державі. Разом із багатьома відомостями, що до инших націй Россії, автор подає багацько дуже коштовного матерьялу, що до Української нації. Позаяк відомости ці мають загальну цікавість, ми подаємо де-які із них. Так, виявляється, що Українців (по мові) у 1897 році було в Россії 22.415.000, або $17_{,41}$% всієї людности Россії. Що до роспреділення українців по ріжним частинам країни, то воно уявляється в такім виді. У 50 губерніях Европейської Россії Українці складають $21_{,7}$%. Потім, всі 14 губерній, в яких українці живуть суцільною людністю, автор ділить на 3 гурти: до першого гурта відносяться 4 губернії, в яких українців меньшість—20—40%; до другого гурта відносяться 5 губерній цілком українських—в них українців більше як 70%; до третьої группи відносяться 5 губерній хоч не цілком українських, а проте з переважаючою українською людністю: 40—70%. У перший гурт входять губернії: Курська, Донська, Вороніжська та Ставропольска. У Курській губ. українці переважають у повітах Пу-

Generated on 2015-08-12 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

тивльськім (52,4%), Грайворонськім (59,0%) та Новооскольськім (51,0%). Багацько також українців у повітах: Рильськім, Суджанськім, Білгородськім та Коротоякськім. У Вороніжській губ. українці переважають у 4 південно-західних повітах: Бірюченськім (70,3%) Валуйськім (51,2%), Острогожськім (90,1%) та Богучарськім (81,8%). Крім того, багато українців у Павловськім повіті (41,9%). В Донщині українським повітом являється Таганрогський (61,8%). Із українців складається також значна частина людности у повітах: Донецькім, Сальськім та Ростовськім. В Ставропольській губ. українців у всі хиовітах 30—50%. Другий гурт—цілком український—складається із губерній: Полтавської (українців 92,9%), Подільської (укр. 81,0%), Харьківської (80,7%). Київської (79,1%) та Волинської (укр. 70,1%). Нарешті, до третього гурту автор відносить губернії: Катеринославську (українців по всій губ. 68,8%, а в де-яких повітах 84,1%), Чернигівську (по всій губ. укр. 66,8%, а в де-яких повітах (88,8%), Херсонську (53,6%), Кубаньську (47,4%) та Таврическу (по всій губ. укр 42,2%, а в де-яких повітах 60,6%). У Чернигівській губ. лише повіти Суражський, Мглинський, Стародубський та Новозибківський не чисто-українські; решта ж повітів—цілком українські (88,8%). У Катеринославській губ. меньш чиста людність у східних повітах: у Маріупольськім українців 46,2%, у Славяносербськім — 50,5% та в Бахмутськім — 58,1%. Решта повітів—цілком українська (84.1%). В Кубанщині більше, як половина людности балака по-українськи у трьох повітах, сумежних із морем; у решті повітів—українців 20—50%. У Таврическій губ —за винятком Кримського півострова, де переважають татари—у всіх повітах переважають українці (60,6%). У Херсонщині один тілько Александрійський повіт—цілком український (85,0%); у решті повітів—українців $^2/_3$, а в двох повітах—навіть меньшість: в Тираспольськім (33,3%) та в Одеськім (21,8%) [1]. Автор відносить також до третього гурта два повіта

[1]) В Одеськім повіті такий малий відсоток українців завдяки великій кількости великорусів та представників инших народів у городі Одессі.

Generated on 2015-08-12 19:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Бессарабії—Аккерманський (укр. 26,7%) та Хотинський (укр. 53,1%), а також три повіти Гродненської губ: Більський (укр. 39,1%), Брестський (укр. 64,4%) та Кобринський (укр. 79,7%).

Автор подає ще дуже багато цікавого що до других народів, так і до українців, але брак місця примушує нас обмежитись наведеними цифрами. Тих, хто цікавиться, відсилаємо до оригіналу.

Не погоджуючись із окремими теоретичними поглядами шановного автора—так, напр., автор розвязує пекуче національне питання в напрямі «областного самоуправленія», або—радить залишити і на далі поділ Россії на губернії: нарід, бачете, призвичаївся до цього поділу,—ми, тим не меньше, визнаємо за працею д. Фортунатова велику вартість. Праця ця має тим більше значіння, що наша література по національному питанню, на превеликий жаль, дуже бідна цікавими творами.

Наприкінці, не можемо не додати слідуючих уваг, які необхідно памьятати при користуванню працею нашого автора. Вперше, треба зауважити, що матерьяли, які подає д. Фортунатов, зібрані в 1897 році, цеб-то за 10 років, і тому вони для наших часів являються трохи задавненими. Вдруге, не треба забувати, що перепис робили россійські урядовці, які при збіранню матерьялів безумовно провадились руссіфікаторськими тенденціями, завдяки чому немало українців несподівано були перевернуті у «великороссів»...

М. Гехтер.

Автономія України в соціаль-демократичній прессі: 1) *И. Лукашевич (Туганскій)* Украинскія національныя партіи (Вѣст. Жизни № 1—2). 2) *Его же.* Къ вопросу объ автономіи Украины (Вѣстникъ Жизни № 3). 3) *М. И.* Автономія України в світлі «соціяль-демократичної» критики («Вільна Україна» ч. 4).

Не що давно український національний рух обмежувався вузькими колами інтеллігенції, — але останні часи цілком змінили цей стан річей. Розворушивши народні масси, визволь-

Generated on 2015-08-12 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ничий рух викликав незвичайний зріст національної самосвідомости, поставив на порядок денний таку. здавалось, утопійну вимогу, як автономія України. Життя примушує тепер всі партії зазначити своє відношення до цього питання: на Україні в наш час минути його вже неможливо.

Російська соціяль-демократія також підлягла цьому могутньому впливу життя. Її відношення до національного питання взагалі, а до українського—зокрема, в часи дореволюційні всім відоме. «Искра» безапеляційно постановила: «не діло пролетаріату проповідувати федералізм та автономію», і всякі ширші обговорювання національного питання про український рух і відношення до нього згадувалось, коли-не коли в дописях з України, де зазначувалось про незрозумілість української мови для українців («Праця 7 — 8. 1904 р.) Але життя взяло своє, і ми тепер маємо вже статті, присвячені спеціально українському національному питанню. Воно примушує р. с.-д. обоснувати своє негативне відношення до автономії України. Оскільки вдачно виконується це завданнє—побачимо далі.

Поки що, ми маємо статті д. Тучапського в органі «большевиків» «Вѣстник жизни». Перша з його статтів „Украинскія національныя партіи“ торкається автономії лише в одній своїй частині; вона знайомить доволі конспективно, і з де-якими помилками (зазначимо їдну: Літературно-Науковий Вістник «видає відомий анархіст Лозінський), з існуючими у нас партійними відносинами. Торкаючись програм українських партій, д. Тучапському прийшлось спинитись на автономії і вияснити своє, як р. с.-д., відношення до неї. Без довгих міркувань д. Тучапський рішучо її відкидає. Вона, на його погляд, не відповідає інтересам класової боротьби пролетаріата на Україні з таких причин.

Перша причина: економичне життя України остільки тісно звязано з життям цілої Росії, що передача до завідування українського сейму розпорядження ним могла б загальмувати економічний розвиток класової боротьби пролетаріата. Друга мала кількість українського пролетаріата не обіцяє демократичного складу українського

Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

сейму; інтереса українського робочого класу краще можуть бути забезпечені при єдиному загально-державному парламенті.

Ці дві причини примушують д. Лукашевича зробити вивод, що р. с.-д. повинна відкинути автономію України. Цей вивод автор робить без докладної критики того обоснування автономії, яке роблять українські партії взагалі і найбільш цікава для нього у. с.-д. р. п.; він розвязує питанне, не приводячи ніяких данних що до економіки України, які могли б угрунтовати його положення: питання рішається без усього цього, скоро і безапеляційно в дусі покійної «Искри». Тому не диво, що д. М. П., український соціаль-демократ, розбираючи цю статтю, міг назвати таку критику автономії—соціаль-демократичною в ковичках. Справді, с.-д. критика, або обосновка певної теорії, перш усього вимагає наукового аналізу дійсности; а цього то й годі шукати у д. Лукашевича.

Цей аналіз, що справді с.-д. обосновку ми знаходимо в брошюрці д. М. П., яка вияснює погляд на цю справу у. с.-д. р. п. Автор виходить з аналізу еволюції сучасного капіталістичного ладу.

Розвиток капіталізму являється не тільки процесом концентрації продукції; поруч з цим і разом з цим відбувається процес децентралізації промисловости. Основним законом розвитка капіталістичного ладу є розвиток продукційних сил. І цей закон веде до того що продукція не скупується в одному районі, а шукаючи умов, при котрих можна виробляти найдешевше, захопляє нові райони, нові країни, в яких так само йдуть поруч процесси концентрації і децентралізації. Розвиток городів в останні десятиліття, більший зріст середніх і малих міст являються ілюстрацією цієї еволюції промисловости.

На Україні також можна констатувати цей процес децентралізації. Розвиток Донецького камеугольного району, зріст залізної промисловости в полудневій Україні, розвиток Одеси і взагалі всіх портів Чорного моря—ось факти, які свідчать, що Україна утворює особливий промисловий район. Позаяк «базіс» определяє надбудову, то видно, що домагання автономії України гармо-

Generated on 2015-08-12 18:12 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

нійно звязано з розвитком продукційних сил, а значить і з інтересами класової боротьби пролетаріата.

Вияснивши таким чином, що домагання автономії України в программі у. с.-д. р. п. викликано справжніми потребами пролетаріата, д. М. П. переходить до критики закидів, зроблених проти неї д. Тучапським. Невеликий розвиток мінового хазяйства въ Росії веде за собою те, що балакати про який небудь тісний економічний звязок між окремими частинами Росії в теперішній час являється безпідставним. Тому твердження автора про тісний звязок, який ніби тепер істнує між Україною і Росією, не заслугують уваги. Але навіть і тоді, колиб факт, вказаний д. Тучапським, істнував, він не міг би служити доводом проти автономії. Виставляючи вимогу автономії, ні одна українська партія не має на меті утворювати кордонні застави між Україною і Росією. Між тим, тільки це б могло стати на заваді розвитку продукційних сил країни. Остільки ж безпідставне і друге твердження д. Тучапського про малу кількість пролетаріата на Україні. Розвиток промисловости в останні роки збільшив значно цю кількість; коли додати до цього ще кількість хліборобського пролетаріату, ми побачимо, що відношення тут не меньше сприяючі для пролетаріата, ніж в Росії

Так на підставі цифр крок за кроком д. М. П. розбиває всі закиди д. Тучапського і робить поруч з цим строго наукову обоснову постуляту автономії. Д. Тучапському після цеї статті зоставалось одно: визнати себе переможеним і не пробувати обороняти далі те, що оборонити для нього не сила. Відомо, що р. с.-д. п. не відріжнялась знанням національного питання, і д. Лукашевич в своїй першій статті дав доказ того, що він відносно цього справжній р. с.-д. Але він і після цього пробував обороняти своє відношення до автономії і цьому питанню присвятив нову статтю в числі 9 „Вѣстника Жизни“. Своїм завданням він ставить знищити ту обосновку автономії, яка зроблена д. М. П.; це він виконує, треба признати, зовсім невдачно. Аргументація д. М. П. спиралась на факти економичної децентралізації, наслідком якої являється децентралізація політична. На цей го-

Generated on 2015-08-12 18:12 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ловний довод д. Тучанський цілком не звернув увагу, обмежившись полемікою проти окремих пунктів статті д. М. П.; результатом цього являється те, що в статті є все, що хочете — навіть критика поглядів на національне питання Каутського і австрійської с.-д.,—окрім одного—критики основного пункту поглядів д. М. П. Йому присвячено тільки кілька стрічок. Децентралізацію д. Тучанський розуміє цілком особливим способом. У нього вийшло, що децентралізація є не більш як розлиття капіталу по цілій країні—„безперечний факт розширення капіталістичної продукції скрізь, де існують для того підходящі умови". Далі, зрозумівши так оригінально децентралізацію, д. Тучанський прийшов до виводу, що звязувати децентралізацію політичну з економичною є вульгарне розуміння історичного матеріалізму. Це і все, що сказано про основний пункт поглядів д. М. П. Решта статті присвячена критиці окремих висловів д. М. П. Тут з д. Тучанським трапляються де-які непорозуміння. Наприклад, Петербург у нього не відомо яким чином попадає в центр залізної промисловости. Далі, відкинувши існування національної української культури, д. Тучанський все таки знайшов існування на Україні національного гніту. Досі уважалось, що національний гніт є гніт над національною культурою. Д. Тучанський рішив, що це щось инше, але що саме, на жаль, не определив. Слід також зазначити, що національний гніт д. Тучанського не перешкоджає розвитку класової боротьби пролетаріата, але його с.-д. все таки повинна знищити.

Зрештою д. Тучанський доходить до висновку, що коли автономія буде обмежуватись культурними справами, так її, властиво кажучи, можна і визнати.

Вся ця полеміка дуже цікава для характеристики тієї мішанини поглядів на національне питання, яке панує в р. с.-д.. Д. Тучанський, змагаючись всіма силами оборонити догму „Искры", разом з тим не може не лічитись з потребами життя і врешті доходить до признання автономії.

Стаття д. М. П. цікава — сама по собі, як спроба обосновати постулят автономії з соціаль-демократичного погляду. Вона потім вийшла окремою відбиткою.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:12 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Всім, хто цікавиться питанням про автономію — а кожен свідомий українець мусить цім цікавитись — необхідно прочитати цю брошюрку.

В. Садовський.

О. Олесь. З журбою радість обнялась. Поезії т. I. СПБ. 1907 ц. $1^1/_2$ карб.

Молодий, ще незвістний поет видав з таким заголовком збірку своїх віршів. І самий заголовок, і увесь зверхній вигляд книжки каже про щось *нове* в замірах поета. І справді, коли ми перечитаємо цю книжку, в нас липнається вражіння од свіжих форм української поезії. Очевидно, поет, як син свого часу, поставив собі ось яке завдання: зібрати, на людські очі поставити в гострих, иноді «вогненних віршах» болячки сучасного життя, його «журбу» і його «радість» Очевидно, у молодого поета запеклось на серці чимало тієї журби. Д. Олесь дивиться на світ, я б так сказав, очима «червоного сміху» російського письменника Л. Андреева. І цей власне особистий погляд поета, цей крітеріум надає його віршам (не всім) характер пориваннів до поезії огнистої, дужої, сміливої, страшної, як саме життя. Страх, панування смерти проходить червоною смужкою через більшість віршів. Але це не рабський страх, не той жах, що веде до самовбивства, до сліпого одчаю. Ні! це той страх стіхійний, який тільки на хвилину холодом проймає душу людини, щоб запалити її огнем, обуренням, кликати до боротьби. Більшість віршів, на мою думку, пройняті як раз цим головним мотівом поезії д. Олеся. От наприклад вірші, на яких найбільше одбувся цей настрій:

Візьміть тене хмари, на крила свої...
Тіж тюрми, і ярма. і гніт на землі...
В сльозах мої сестри, і браття в кайданах,
Півкраю в курганах.
Ми бились шалено, як гірські орли,
Але вороги нас в полон узяли.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І кинули бранців за мури, за грати
Кати і пілати.
І знову народ наш у владі катів,
І знову народ наш в сітках пауків.
Що кров його теплу віки випивають.
Борців роспинають.
Візьміть мене, хмари, в безкраю блакіть.
Я з скаргами хочу до Бога летіть...
Коли ж він не вислуха скарги народні,
Я кинусь в безодні». (ст. 150)

Одчай захопив душу поета, але це тільки на хвилю. Ось зараз поруч з цими віршами стоїть рішуче бажання боротись до смерти.

Ми не кинемо зброї своєї:
Наше військо сміється, бючись.
Наше військо в боях бенкетує,
Наше військо вміра сміючись (ст. 14).

Тут уже одчай виявляється не в лірічних сумних настроях, а в покликові змученної душі. З таких здебільшого переходів од одного настрою до другого, од «журби» до «радости», складається зміст багатьох віршів. І в цьому — хиба віршів д. Олеся.

Молодий поетичний талант не придбав ще собі певної сили, не ступив на певний шлях, і тому його поезії ще не виявляють якогось ясного, міцного настрою, поет не виявляє як слід своєї індівідуальности. А коли цього грунту нема в поета, то й його твори в цілому не можуть мати великого впливу. Настрої—от найкращий заголовок цієї збірки.

Все це треба сказати про громадянські поезії д. Олеся. Що до инших лірічних віршів, то вони роблять дуже гарне враження. Поет уміє малювати словами і згуки, і барви й настрої. Инші вірші настільки музичні, що так і просяться, щоб покласти на музику. Ця музичність лірічних віршів д. Олеся надає прикрасу і тим громадянським поезіям його, в яких есть лірічний

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

елемент («Три мента», «На концерті», «Погребна пісня» та инші). Єсть у збірнику вірші, які повинні зайняти окреме місце— це вірші драматичного змісту, на зразок монологів. З серед таких найкращі: «Над трупами», та ті, що починаються так:

Ха-ха! ха-ха! Краса яка!
Усюди трупи... ха-ха-ха!
І хтось дурний роскидав скрізь
Рубіни крови, перли сліз (ст. 151).

В цих поезіях найбільше виявився безумний «червоний сміх», на підставі якого розглядає поет сучасне життя. Вірші: «Над трупами» роблять велике враження своєю експресією та згаданим вище умінням поета малювати настрої. Я дозволю собі подати ці вірши цілком. Ось вони:

Ви мужа убили: лежить він в крові.
Я тайни не знаю, за що ви убили,
За що в його чорний гвіздок в голові.
Він лікарь був добрий: його ви любили.
Я тайни не знаю, за що ви убили.
Хаїме, ти може що зле їм зробив?
Скажи-ж мені, любий, за що тебе вбили?
Ввесь вік ти боровся за волю рабів,
Для їх не боявся ні мук, ні могили...
Хаїме, мій милий, за що тебе вбили?
... Мовчить... І обличчя у його
За гріх не говоре нічого.
Ви сина убили: лежить він в крові...
Я тайни не знаю, за що ви убили,
За що в його чорний гвіздок в голові?
Він втішний був хлопчик: його ви любили...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
Нухиме! ти може щб зле їм зробив?
Скажи-ж мені, милий, ти ж маму кохаєш.

Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Ти ж так її дуже і завжди любив?
Скажи-ж мені, пташко... Ах! слів ти не знаєш!
Ти тільки «мама» одно вимовляєш...
Хто ж скаже мені, немовлятко?
Холодний, як крига, твій батько...

В цих віршах сила драматизму робить надзвичайно велике, страшне вражіння... Взагалі про збірку віршів д. Олеся треба сказати: поет має талант, але він ще не придбав собі певного шляху.

Даремно поспішав д. Олесь заводити до збірки своїх поезій чимало малесеньких, на чотирі рядки віршів: ці уривки та експромти не додають нічого нового до змісту книжки. Дивно ще й те: навіщо молодий поет, якому звичайно потрібно завоювати собі популярність, призначив за невеличку книжку своїх віршів аж 1 р. 50 к. Через таку ціну книжка не буде ширитись так, як їй би слід було. Але, звичайно, все це хиби більше зверхнього боку поезії д. Олеся.

Л. П—ський.

Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Австрійська Україна в 1906 році.

Виборча рефора — найбільше питання біжучої хвилі в Австрії за 1906 рік. Українські партії в Галичині. Вічовий рух за виборчою реформою. Виборча реформа в парламенті і становище поляків супроти неї. Результати реформи для галицьких українців. Хліборобські страйки в східній Галичині. Культурне життя галицьких українців. Шкільне питання. Науково-просвітні інституції. † Д. Танячкевич і † О. Мончаловський. Буковина. Угорська Русь. Українські колонії в Америці.

В житті народів австрійської держави 1906 рік має трохи чи не таке саме епохальне значіння, як кінець 1905 року для народів держави російської: в 1906 році доконано виборчу реформу до парламенту на підставі загального, безпосереднього, рівного й тайного голосування. Цим положено початок справжньої демократизації державного ладу в Австрії. Рух за виборчою реформою розпочався ще в кінці 1905 року за ініціятивою австрійської соціяль-демократії і під безпосереднім вражінням визвольного руху в Росії. Цілий 1906 рік переходила справа ріжні періпетії у законодатних сферах при живому відгуку найріжнороднійших кругів людности держави, яка реагувала всіма демонстраційними способами; цілий рік виборча реформа захоплювала уми й заповняла сторінки преси, і нарешті 1907 рік застає її вже прийнятою двома палатами парламенту, так що на черзі стоїть тільки оповіщення її законом, на підставі якого розпочнуться нові вибори до парламенту весною цього року.

ФЕВРАЛЬ. 1907. II—1

Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Справа виборчої реформи в Австрії безконечно ріжниться од боротьби за волю в Россії: вона не коштувала австрійській людности й тисячної долі тих мук і крови, якими оплатила Росія заведення конституційного ладу і тих ефемерних «свобод», під якими доводиться зараз нам жити. Кілька десятків років конституційного ладу, хоча й далеко не ідеального, виробили в Австрії такі норми життя, такі відносини між властю й народом, що й боротьба за демократизацію держави була проведена шляхом мирних, культурних засобів, за незначними, порівняючи, ексцесами, і то сливе виключно на тій частині австрійської держави, яка була найбільше покривджена в усіх громадянських правах — у Галичині. Криваву боротьбу над знищенням абсолютизму народи австрійські пережили ще в 1848 році, хоча прийшлось пождати аж до 1866 року, коли після сливе двох десятків літ панування реакції, силу абсолютизму було в край зламано нещасливою війною з Німеччиною, і парламентарний лад запанував уже безповоротно. Австрійський парламент був зложений попереду з делегацій од окремих краєвих ландтагів-сеймів, і тільки в 1873 році були заведені безпосередні вибори з чотирма куріями: 1) курією великої земельної власности, 2) курією торговельних палат, 3) городською курією й 4) селянською курією. В 1896 році добавлено пяту — загальну курію, в якій мають право всі повнолітні громадяне держави, як ті, що мають право голосу в якій небудь з перших чотирьох курій, так і ті, що в жадній з тих курій голосу не мали. Загальність виборчого права, таким чином, установлена тільки з 1896 року, коли здобули його низько оподатковані, або й зовсім не оподатковані громадяне держави, що увійшли до пятої курії. Одначе безпосередність вибору мали самі лише перші три курії, а четверта й пята проходили двохстепенні вибори; щодо рівности, то можна сказати, що тут не було її зовсім: людність поділено на нерівні курії, при чому найбільше привилеїв мала перша курія, а найбільш покривджена була сама низча—пята курія.

Таке несправедливе виборче право вливало некористно для народів держави й на склад парламенту, даючи в ім перевагу найбільш забезпеченим і упривилейованим класам і роблячи пар-

Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ламент в значній мірі нездібним для творчої роботи, особливо те, що до парламенту перенесено з краєвих сеймів національні суперечки буржуазії всіх австрійських народів; особливо шкідливо відбивалась на діяльности парламенту чесько-німецька ворожнеча. За останнє десятиліття Європа була свідком ганебних скандалів, які мали своєю ареною австрійський парламент. В 1900 році парламент було роспущено, а з новим парламентом правительство обходилось тільки за помічю § 14 конституції, який дає йому спромогу влаштовувати державні справи без парламенту — імператорськими наказами. Постулат загального, безпосереднього, рівного й таємного виборчого права виставляла весь час австрійська соціяль-демократія та инші демократичні партії, агітації яких завдячує своїм істнованням і пята курія. З особливою силою прокинувся рух за виборчою реформою підчас австро-угорського конфлікту 1905 року. Ще більший вплив на цей рух мав всеросійський страйк в жовтні 1905 року, який зворухнувъ усю людність Австрії, і по всій державі розлилась хвиля мітінгів і демонстрацій, в урядженню яких взяла провід соціяль-демократія. Попереду правительство пробувало боротись оружною силою, допустивши пролиття крови в самім Відні, але після грандіозної демонстрації і загального однодневного страйку 28 падолиста, в той самий день, одкриваючи сесію парламента, міністр-президент Гауч заявив, що правительство в лютому 1906 року предложить парламентові проект виборчого закону, опертого на загальному, безпосередному, рівному й тайному виборчому праві. З цього моменту перший період боротьби — у його гострій формі—можна вважати скінченим. 1906 рік пройшов у теоретичному виробленню проекту в урядових і парламентських сферах, в обсудженню його в пресі і на мітінгах. Нас інтересує безпосередно виборчий рух в Галичині і значіння всієї реформи для української людности держави, через те ми і спинимось виключно на тому, як відбувався той рух на галицькій землі, як трактовано при реформі права української людности, яка вийшла найбільш покривдженою на користь «братів поляків» і при новому законі, але для того, щоб ясніще

Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

уявити собі хід і виборчого руху, і парламентських пертрактацій над правами українців при новому законі, нам треба дати короткий нарис загального становища Галичини з початком 1906 року і розкладу партій української частини її людности.

Галичина — класичний край національного антагонізма з тою характерною прикметою, що тут іде боротьба не за перевагу між двома сильними націями, як наприклад в Чехії, але ми маємо тут дві однакові по числу нації, з яких одна нагорожена всякими привилеями в політичному, соціяльному й економічному відношенню і, опіраючись на «історичні права» та «стан володіння», давить і гнобить другу націю, намагаючись стерти її з лиця землі, зденаціоналізувати і поглинути, щоб зміцнити на її кошт свій власний національний організм. Ці дві нації—поляки й українці. Перших в Галичині (по офіціяльним данним 1900 року) 3988702 (сюда зараховано 200 000 українців-католиків і 810 000 евреїв), а других—3 074 449. Поляки живуть компактною масою, яко сільська людність, тільки в західній Галичині, в східній же сільська людність—українська, а поляки мешкають там, яко поміщики й урядовці. З 1867 року, коли віденський уряд покинув свою думку понімечити східній бік держави, Галичина зробилась польським Піємонтом, зерном будучого відродженого польського королівства в традіційних межах «од моря до моря». Вона повинна плекати польську культуру й зберігати духовні надбання польської культури так, щоб вони розпросторювали свій вплив і на російську Польщу і на Познань. Хоча галицькі поляки не витворили нічого з обсягу думки, літератури, журналістики й умілости, щоб могло зрівнятися з тим, що зробили їх російські земляки, але Галичина з їх погляду явилась тією територією, котра мусить нагородити втрати польського «культурно-колонізаційного» руху, який він поніс в Німеччині й у Россії; український нарід в Галичині з його землею мусить угноїти собою грунт будучої реставрованої Польші і надолужити її втрати на сході й північному заході. За пятьсот літ свого нероздільного панування в Галичині поляки не змогли, не дивлячись ні на перевагу своєї державности й культури, ні навіть на унію, полонізувати українсь-

Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

кий народ; в 19 століттю українці відродились до нового національного життя і заявляють свої права на громадський і культурний розвій та на економічне забезпечення. Над темною масою хлопів і такого ж темного й приниженого уніятського духовенства зьявилась молода інтелігенція, яка стає на чолі народного руху. Але що́ польській шляхті, яка недавно ще позбулась права володіння над душами цих хлопів і зберегла в своїх руках тільки зрошену їх потом і кровью землю, що́ їй до справедливих прав українського народу?—«tu niema Rusi»—відповідає вона, тута панує польське історичне право! Австрійський уряд, який в першій половині 19 століття сам підтримував українців у їх перших слабих кроках на полі громадського життя, вбачаючи в них вірних «тірольців сходу» і противвагу полякам, тепер з 1866 року віддає Галичину в руки польської шляхти, яка в особі свого консервативного «кола» у віденському парламенті стає вірною подпорою уряду. І ось наслідки польсько-української рівноправности в Галичині: поляки шлють до віденського парламента 78 послів, українці — 8; у львівському сеймі засідає на 161 послів—13 українців. В залежности од того українські потреби упосліджені до останньої міри і скрізь і у всьому приносяться в жертву інтересам польським. Щоб не бути голословними, досить пригадати, що на задоволення економічних і культурних потреб західної Галичини сейм завжді робить безмірно більші асігнування, ніж на подібні потреби східної (чисто-у́країнської по своїй сільській людности) Галичини. В руках у польських поміщиків «право» пропінації (горілчана монополія), і це право вони продали краю недавно за 124 міліони корон, задержавши за собою виключне право аренди горілчаних заводів. У руках поміщиків ліси й пасовиська. Цим вони держать в залізній залежности селянина, обтяженого цілим рядом середньовікових правил—аж до заборони вбити зайця на своїому власному городі,—право полювання мають тільки поміщики. Злидні, безземелля, низька заробітна плата (16 — 40 коп. в день на своїх харчах дорослому сільському наймитові в літню пору) женуть українських селян в еміграцію до Америки. Щоб не згубити де-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

шевої робочої сили, польські пани в сеймі ставлять всякі перешкоди еміграційному рухові наших селян аж до заборони українського бюро праці, яке мало метою направляти українських селян на гарні заграничні заробітки. Таке бюро довелось одкрити на території Німеччини. В той самий час польська шляхта нічого не має проти колонізування східної Галичини мазурськими селянами,—мовляв збільшується польский елемент. В 1904 році засновано польський колонізаційний банк,—pendant до пруського колонізаційного банку в Познані. Поляки мають в обох частинах Галичини 49 середніх шкіл; українці—5. Народних шкіл до 1867 року, цеб-то до запанування польського режіму в краї, було українських і польських шкіл в такому процентовому відношенню: 42,6 і 54; тепер українці мають 36,7, а поляки 62.7 процентів загального числа народних шкіл. Про польсько-українську рівноправність у львівському університеті нашим читачам, певно, добре відомо після недавніх подій у Львові. Позволимо собі навести ще цифрові данні асігнувань сейму на польські культурно-просвітні інституції й на українські. В бюджеті 1904 року на польські приватні школи призначено субсідії 73,830 корон, на українські—10,400. На Краківську Академію Наук призначено 79,000 корон, на Наукове Товариство імени Шевченка у Львові, яке розвиває далеко інтенсівніщу видавничу діяльність, ніж та Академія,—10,000. На польський театр призначено 119,000 кор., на український — 18,500. На піддержання польських історичних памяток 48,220 кор., українцям—нічого [1]). На польські сільсько-господарські спілкові организації призна-

[1]) Не можемо не згадати тут ганебної історії з реставруванням польського королівського палацу в Кракові, т. зв. Вавелю. В кінці 1905 року відбулась передача австрійському цісареві, яко польському королеві, замка польських королів на Вавелю в дарунок од поляків. Реставрація цього замка коштувала мілійони, які стянуто шляхом податків з українських селян. Не помогли протести українських послів у сеймі, не помогли протести в пресі і на вічах: українці з своєї кешені виплатили жертву для польської пихи.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чено 659,274 кор., на українські («Просвіта», яка організувала цілий ряд спілок, кас і потребительських та инших подібних товариств)—4,000. Польські добродійні товариства дістали 45,000 субсідій, українські — 1,800. «Рівноправність» з цих цифр виглядає досить виразно.

Супроти польської політичної сили й соціяльно-економічної переваги, супроти польського шовінізму, од якого не вільні такі поступові польські партії, як соціяль-демократична (порівн. її відношення до недавнього ювилею облоги Львова Хмельницьким), виступає українське громадянство розбитим на партії й на фракції і розколотим у самій сердцевині на два ворожих табори-український і москвофільський. Правда, москвофільство, якому найстрашніщий удар завдав упадок абсолютизму в Росії, слабне з кожним роком, доживаючи свої останні часи, але всеж і досі ще це—значний тормоз для громадського поступу української людности. Щоб легче уявити собі вічовий рух, який повстав 1906 року за виборчою реформою, і щоб уяснити собі взаємні відносини сил українських і польських, представлених в парламенті, вважаємо потрібним познайомити читачів з сучасними українськими партіями в Галичині, які виступали в 1906 році на громадській арені [1]).

В Галичині зараз маємо три українські партії: національно-демократичну (головний орган її «Діло» істнує з 1880 року), радикальну («Громадський Голос») і соціяль-демократичну («Воля», «Земля і Воля»); окремо стоїть невеличка група посла Ол. Барвінського з газетою «Руслан», яка додержується лояльности відносно уряду й польських урядових кругів, лише іноді переходячи в легку опозицію чисто національного характеру, коли ті круги занадто яскраво виявляють своє українофобство. Партія національно-демократична, безперечно, найсильніща й накраще

[1]) Для цього ми користуемось статею М. Лозинського в «Літ.—Наук. Вістн.», 1906, II. Праці цього видатного галицького публіциста взагалі дуже цінний матеріял для ознайомлення з життям Галичини за останні часи.

Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

зорганізована з усіх трьох; вона повстала в кінці 1899 року з давньої народовецької, прийнявши в загальній основі програму радикальної партії, усунувши тільки яскраво зазначений соціялізм і антиклерікалізм радикалів. До новоутвореної партії увійшли кілька радикалів (Іван Франко, Євген Левицький, В. Охрімович). Партія не виконала тих надій, які покладались на неї, хоча їй вдалось широко роспросторити свою організацію і взяти в свої руки національну українську політику Галичини. Нац.-демократична партія рішучо зірвала всякий союз з москвофілами, що їй треба поставити в заслугу: в значній мірі підтримувала вона страйковий рух 1902 року і у виборчій агітації 1906 року взяла широку участь. Діяльність партії—що до її зьїздів, роботи комітетів, провадиться досить конспіраційно, і до преси доходять скупі відомости про неї, навіть спровождання з партійних зьїздів не цілком друкуються в партійному органі «Діло». В значній мірі кадри партії складаються з духовенства, хоча тепер вона не має вже того клерікального характеру, як давня народовецька. Головні діячі партії—люде світські. Лідером партії можна вважати, обік офіціяльного її проводиря—посла Ю. Романчука, талановитого політика й бесідника адвоката Ев. Олесницького.

Радикальна партія, яка віддала такі значні послуги справі політичного освідомлення українського селянства в Галичині в початку 90-х років, з того часу, як від неї одкололись соціяль-демократична і націонаь-демократична групи інтелігентів, стала «на мертвій точці». Були проби недавно оживити її, воскресивши ті світлі традиції партії, які пустили глибокі коріння в галицькому селянстві, в ті часи, як духовним вождем партії був М. Драгоманов, а в рядах її такі діячі, як Ів. Франко і М. Павлик; але проби ті можна вважати невдатними, і партія переживає сумні часи. Відновлений орган її «Громадський Голос» більше тільки дратує духовенство своїм крайнім антиклерікалізмом—часами в досить грубій формі, ніж приносить користь справі освідомлення мас. Радикальна партія підтримує організацію «січей» і в своїй газеті подає хроніку січового руху й багацько

Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

кореспонденцій про нього. Найбільше прихильників має вона серед селян на Покуттю (південно—східний бік Галичини).

Українська соціяль-демократія, яка становить складову частину соціяль-демократії австрійської, обьєднаної на принципі федералізму, визнаному на брюнському зьїзді 1899 року, не проявила особливої живучости. Міський пролетаріят в Галичині здебільшого спольщено; останніми часами почали соціяль-демократи свою агітацію по селах, але, крім збаражського повіту, агітація та до серьйозних наслідків ще не привела. Значнійші організації по містах існують тільки у Львові, Станиславові й Відні—серед тамошніх українських робітників. 2—3 видатніщих агітаторів і діячів партії (М. Ганкевич, С. Вітик, Т. Мелень) переважно виступають на вічах, які влаштовують польські соціяль-демократи. Партія має дві невеличких газети—«Волю» у Львові і «Землю і Волю» в Чернівцах. В січні 1906 року відбувся партійний зьїзд у Львові, при участи делегатів від польських соціялістів і українських соціяль-демократів з Росії, а також кількох десятків селян Збаражського повіту.

Москвофільська партія, як ми вже зазначили, хилиться до упадку. Після того, як вона стратила моральну й матеріяльну підтержку з Росії, де вже стало не до неї, з ослабленням бюрократичного абсолютизму в Росії, москвофіли загубили точку опори і вся їх ідеологія опинилась у повітрі. По інерції ще відбуваються іноді зьїзди партії; значні матеріяльні засоби, як, наприклад, узурпований москвофілами «Народний Дім» у Львові, дають їм змогу видавати далі свої газети «Галичанинъ» і популярне» «Русское Слово» та ще пару пікмечних листків, і підтримувати ріжні москвофільські інституції й товариства, засновані паралельно зо всіма подібними інституціями українськими. Характерною рисою в житті москвофільського напрямку являється новіша течія серед молодших його членів, яку можна б назвати ліберальною, котра заявляє про свою прихильність не до урядової Росії, але до народньої і зі співчуттям відноситься до визвольного російського руху. Але, як і старі, так і молоді москвофіли все більше тратять грунт під собою, і навіть появлення

Generated on 2015-08-12 18:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

тієї новійшої течії есть признаком лише близької агонії всього напрямку, який приніс таку безмірну шкоду для українського народа в Галичині.

Рух за виборчою реформою, який піднявся по цілій Австрії, в особливою силою прокинувся серед галицьких українців в нечуваній досі мірі. Всі три українські партії виступали солідарно, і бесідники однієї партії раз-у-раз виступали на вічах, скликаних иншою партією, забувши на де-який час партійні суперечки. По самих глухих закутках відбувались віча, на яких збірались сотні й тисячі народу. Відень завалювали сотнями телеграм з резолюціями, в яких ставилось домагання загального, безпосереднього, рівного й таємного голосування. Особливо імпозантно вийшло всенародне віче, скликане національно-демократичною партією в початку лютого у Львові на площі Високого Замку, де зыхалось понад 40,000 народу з усіх сторін галицької України. За скликанням того віча агітували по краю всі три партії і на самому вічу промовляли поруч себе національ-демократи, радикали й соціяль-демократи. В резолюціях, поставлених Євгеном Олесницьким і одноголосно прийнятих велелюдним зібранням, містилось жадання загального, безпосереднього, рівного й таємного виборчого права, протест против усяких виїмкових постанов, у проекті реформи зроблених з метою покривдити народні маси Галичини, порівнюючи з иншими краями Австрії або східну, українську частину Галичини в порівнанню з західною польською, домагання виборчого трібупалу, щоб забезпечитись від виборчих насильств, заява, що тільки справедлива виборча реформа покладе основу для мирних відносин між обома народами Галичини.

Москвофіли змушені були силою ходу подій теж прилучитись до загального руху, але свою агітацію вели окремо від українських партій, і в самий день всенароднього віча на Високім Замку скликали й собі віче у Львові в залах «Народного Дому», куди зібралось, коли вірити москвофільським газетам, біля 6000 народу. Резолюцію в головних точках ухвалено подібно до української.

Generated on 2015-08-12 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Перший проект виборчої реформи, вироблений бароном Гаучем, призначав число членів парламенту 455 (замість давніх 425). З них на Галичину припадало 88 посольських мандатів: 61 для поляків, 27 для українців. Проект цей не задовольнив ні тих, ні других. Проти проекту виступило консервативне польське «коло», яке підтримувало заходи «всенімців» у справі відокремлення Галичини і виділення її в окрему країну на взір Угорщини, з самостійним парламентом. І всенімці, і коло польське були, кожне по своїму, заінтересовані в цьому відокремленню: всенімці бажали надати австрійській державі чисто німецький характер і, бачучи, що по урядовому проекту німці мали б у парламенті 205 послів, а ненімецькі народи 250, рішили домагатись того відокремлення, бо тоді од 250 ненімців відпало б 88 галицьких послів, і, значить, німцям була б запевнена перевага. Поляки, боячись, що при демократичному принципі загального і т. д. права вони втратять своє верховодне значіння в парламенті, коли зайде там мова про галицькі справи, теж уважали вигіднішим для себе відокремитись і порядкувати в Галичині вже по своїму. Одначе проект польсько-німецької спілки був відкинутий в парламенті. В Галичині проти нього повстали всі українські партії, а з польських тільки соціяль-демократи і селянська партія. Одначе польське коло не спинилось на цьому в своїх заходах проти реформи і поставило ряд домагань, які б і при новому законі забезпечували полякам перевагу над українцями. Австрійський уряд змушений був рахуватись із поляками. Не помогли резолюції українських віч, гарячі голоси в пресі, не помогла спеціяльна депутація до імператора; ця депутація, в складі якої було двоє членів палати панів (митрополіт граф Шептицький і єпископ Чехович), двоє послів до парламенту (Ю. Романчук і Король), два члена сейма (єпископ Хомишин і Олесницький), здобула авдієнцію в імператора і в самих лояльнійших висловах просила його, щоб «східна Галичина і український народ що-до безпосередности виборів були трактовані однаково з иншими краями і щоб також одержали число мандатів відповідне величині краю і числу населення».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Депутація ця, доповнена ще кількома видатними українськими діячами, була і в барона Гауча, але, крім загальних обіцянок, що «український народ буде задоволений, як слід», і закликів до тихого й мирного поводження, не почула нічого, що давало б справді надію на справедливе відношення до потреб українського народу в справі реформи виборчого закону. Віче на Високім Замку в своїй резолюції, між иншим, заявило про свою солідарність з цією депутацією.

Після невдатного торгу з польським колом за число галицьких мандатів, Гауч мусів піти в одставку. Проект його, який призначав українцям 31% мандатів замість 43%, які належать українцям (поляки та євреї становлять 57% галицької людности, и українці—43%), не задовольнив і другу сторону. Місце Гауча заняв бувший намістник Буковини князь Гогенлоге. Він предложив новий проект: з загального числа 494 мандатів Галичина мала дістати 102 мандата, з них 25—28 для українців, а решту—поляки. Галичина поділялась на 32 городських округа і 35 сільських. В городських округах усі 32 мандати запевнялись за поляками, а з сільських 16 округів західної Галичини давали полякам 32 мандати, а в східній Галичині по одному мандату в 19 округах здобували українці, а другий мандат в 11 округах здобували поляки і в 8 українці (сільський округ дає 2 мандата). На скільки покривджено було українців у проекті Гогенлоге на користь поляків, буде видно з того нерівного поділу округів, який давав змогу 54518 поляків оббірати одного посла і 104671 українців теж одного. Взагалі проект Гогенлоге давав полякам 73,5% мандатів, українцям 26,5%.

Гогенлоге продержався на своїй посаді тільки місяць і мусів піти слідом Гауча через новий конфлікт з Угорщиною. Наступник Гогенлоге борон Бек прийняв цілком проект Гогенлоге і передав його до виборчої комісії парламенту. Та комісія поробила незначні зміни в проекті: усіх послів у парламенті має бути 514; до 495 мандатів урядового проекту комісія додала 19, розділивши їх між окремими країнами й народами. Галичина здобула до призначених їй проектом Гогенлоге 102 мандатів ще 4 (поляки

Generated on 2015-08-12 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

3, українці 1 мандат). Таким чином Галичина посилатиме до парламента 106 послів: поляки—78, українці 28. «Коли взяти, говорить М. Лозинський [1]), під увагу тільки вкраїнську територію, східню Галичину, то побачимо, що проект призначує на ній українцям 28 мандатів, а полякам 30. Це значить, що виборча реформа, яку тепер робить Австрія, чинить український нарід на його власній землі політичною меншістю».

Всі протести й внесення, які робив український посольський клуб у парламенті (до нього належить 8 послів: Король, Кос, Романчук, Яворський, Барвінський Гладишовський, Длужанський і Мандичевський), нічого не помогли: парламент відкинув усі їх домагання й поправки. Українські посли змушені були до пасівного опору, обібравши формою його—сецесію. Посол Романчук іменем своїх товаришів зложив заяву, що українські посли більше не братимуть ніякої участи в нарадах над реформою і роблять одвічальними за шкідливі наслідки її для українського народу всіх тих, хто був її причиною; кінчається ця заява словами: «правительство і партії палати послів не зважили на найсправедливійші і найумірковапійші домагання українців, й обіцянки, данні їм короною, що з ними буде поступлено справедливо й рівномірно, не сповнено. Становище українців ні в чому не змінилося. Те, що вони мали дістати, віддано иншим... Ми, заступники українського народу, не можемо помагати обдирати його з прав через дальшу участь в ухваленню цього закона. Ми констатуємо, що коли український народ досі вірно справляв свої обовязки супротив держави й корони, вони своїх обовязків супротив українського народу не додержали. Через це в імени українського народа оголошуємо торжественний протест проти цього рабунку його прав. Заявляємо, що не признаємо за закон цих ухвал, якими знасилувано нас, і які австрійську державу покривають соромом. Всіх тих, що винні цим ухвалам, робимо одповідальними за їх наслідки. З цього часу не братимем участи

[1]) «Нова Громада», 1906, кн. 10, ст. 123.

Generated on 2015-08-12 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

в нарадах над виборчою реформою» [1]). Центральний орган української національно-демократичної партії—«Народний Комітет» оповістив у «Ділі» (ч. 229) «Протест українців галицької землі» проти принятого в комісії проекту виборчої реформи. Само собою, обидва протести реального значіння й впливу на вироблення закону не мали, полишивши хіба слід в душі українського народа, додавши ще тієї ненависти, яку викликало ганебне поводження з ним шляхетсько-польської правлячої кліки. Палата послів і палата панів прийняли проект реформи, і нові вибори розпочинаються зараз уже на підставі нового закону. При всій своїй несправедливости що до українців новий закон має ще ту невигоду для них, що змінити його можна лише тоді, коли на це згодиться половина послів з Галичини; а тепер сливе $^3/_4$ числа послів складають поляки. Ясно, що зміни тієї дуже важко буде добитись.

Висловивши протести, заявивши про кривду українському народові при заведенню нового закону, українські політики беруться вже до виборчої агітації, щоб запевнити собі й ті придбання, які належать їм по новому закону. Всеж таки, як не як, українці здобувають в Галичині 20 нових мандатів, а всього матимуть разом з українськими послами з Буковини 33 голоси в парламенті, що становитиме вже де-яку силу.

Літній сезон 1906 року в Галичині зазначився цілим рядом хліборобських страйків, які нагадали знаменитий страйк 1902 року. Щоб зрозуміти, на скільки становище сільського робітника в Галичині примушує його братись за такі гострі способи боротьби, як загальний страйк, досить пригадати, що плата сільського робітника в саму гарячу пору не перевишує 40 коп. на своїх харчах, і навіть така ціна є здобутком великого страйку 1902 року. Уже з весни то тут то там почали вибухати страйки, і галицька адміністрація кидалась втихомирювати їх з таким же

---

[1]) «Рада», 1906, ч. 55.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

запалом, з яким у Россії винищується «крамола». З приходом літніх робот польські власті приготовились до формальної війни, а в червні намістник Галичини, граф Потоцький (той, що насаджає у нас на Україні «інтензівну культуру», нищачи селянські сади—див. про це «Украин. Вѣстн»., ч. 10, статя В. Доманицького), видав упіверсал «До селянського населення», в якому обіцяв, що «де буде потреба, там виступлять жандарми і військо, котрі можуть насильство оружжем відперти... щоб забезпечити всюди спокій і свобідну працю для кожного... Де свої люде не хотіли б працювати, там переведуть жнива чужі люде, котрі заберуть заробіток, а місцеве населення потерпить страти, які вже не вернуться» [1]). Вельможний граф додержав свого шляхетського слова: надійшло літо, страйки почали вибухати, і власті взялись до роботи: «де тільки політична власть сподівалася страйку, туди заздалегідь приводила жандармів і військо. Всі політичні волі касувалися, а зачинався воєнний стан. Кожного, хто поважився агітувати за страйком, арештували, вигадуючи на його якесь злочинство, та замикали до-слідчої тюрми. За найменчий опір жандармові чи політичному урядовцеві та й загалом за все, за що суд не міг би засудити, засуджувала політична власть, в супереч конституційним законам, «адміністраційним робом», цебто на підставі перед-конституційних цісарських наказів. Одно слово—справжній воєнний стан, на скільки він можливий при формальнім істнуванню конституції» [2])...

Судові власті перевели цілий ряд аграрних процесів, видаючи дуже строгі засуди, бажаючи терорізувати селян, щоб не допустити в будучині до страйків. На скільки урядовий терор в силі заспокоїти аграрний рух, на це бачимо чимало прикладів і в себе дома. А що галицькі власті провокують у себе аграрний терор з боку селян, на це вже єсть фактичні докази...

---

[1]) «Літ.-Наук. Вістник», кн. VII, ст. 158.

[2]) «Нова Громада», X, ст. 127, статя М. Лозинського «Вісти з Галичини».

Generated on 2015-08-12 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Культурне життя галицької України в 1906 році йшло своїм звичайним шляхом розвитку, виявляючись в зрості культурних і просвітних організацій, у розвитку шкільництва, журналістики у збільшенню літературного й наукового видавництва. Тяжкі обставини політичного життя Галичини приводять до того, що всякі здобутки на чисто-культурнім полі доводиться українцям виборювати з тяжкими зусиллями у поляків, і через те культурні справи приймають характер політичний і стають гаслом політичної боротьби. Кожну нову гімназію, кожну нову кафедру в університеті доводиться брати з бою, витрачаючи на цю боротьбу сили, які, при инших, більш счасливих обставинах, мусили б іти на боротьбу за чисто-політичні й соціяльно-економічні потреби українського народу. Значну участь, як духовну, так часом і матерьяльну, брали до останнього часу в житті Галичини українці російські. Теперь сконстатовано, що така участь за 1906 р. значно ослабла. Ми не вважаємо, як де-хто, таке ослаблення співробітництва українців у культурнім життю Галичини за обьяв якогось сепаратизму, а признаєм це цілком природним зьявищем: тільки теперь українцям російським одкрились двері для культурної роботи у себе дома, і нема нічого надзвичайного в тім, що вся їх увага звернулась на свої хатні справи, що вся їх енергія пішла на те, щоб положити у себе підвалини національної культури, бо кожна пропущена хвилина грозить безповоротно втратити позіцію. Як не як, український елемент в Галичині здобув собі позіцію безмірно міцнійшу, ніж на Україні російській. Нам пригадуються слова проф. М. Грушевського, сказані ще в самім початку 1901 року про випробування моральної сили Галицької України, відбуте за останні десятиліття, — чи може вона двигати на своїх плечах, без помочи инших українських земель національний тягар: «Галичина частю витримала цю пробу. Хоч як дорога й цінна нам участь земляків з инших частин України, але річ очевідна, що ця участь вже есенціонального значіння в розвою нашої національної роботи не має: Галичина, в загалі австрійська Україна, в найгіршім разі може стояти своїми власними силами... Українська нація від національної смерти за-

Generated on 2015-08-12 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

безпечена—смерть перелетіла над нею»... [1]) Признаючи всю шкідливість усякого сепаратизму між ріжними частинами української землі, коли б тільки він прокинувся, і вірячи, що з зміцненням українства в його природнім осередку—наддніпрянській Україні—тим самим підіймуться шанси й його окраїн, ми вважаємо невідкладною потребою часу—звернути всі наші сили на це зміцнення у себе в Росії; через те й часове зосередження уваги наших українців виключно на своїх місцевих справах признаємо цілком оправданим з точки погляду й всеукраїнських інтересів.

Стан української школи в Галичині, як справедливо говорить М. Лозинський [2]), цілком залежить від політичного й соціяльного становища вкраїнського народу в Галичині: упорядкувати як слід українську школу в Галичині, значить — перше всього зруйнувати те політичне і соціяльне поневолення, яке налягло там на український народ. Поляки не тільки не дають українцям засновувати нові школи, але докладають ріжних заходів, щоб український народ як найменше скористався і з тих шкіл, які він має зараз. До таких заходів безперечно належить розпорядження краєвої шкільної Ради, які мають на меті обмежити вступ селянських дітей до середньої школи взагалі і не допустити спеціяльно українських дітей до гімназій, щоб таким чином перешкодити витворенню української інтелігенції. До таких же заходів можна зарахувати й сістему, яка прикладається до українських народніх шкіл: обставляти ті гімназії так погано і обсажувати вчительський персонал такими силами, щоб відвернути українське громадянство від тих гімназій. Німим протестом проти цієї сістеми були в минулому році численні самовбійства серед учнів українських гімназій, які глибоко зворушили українське громадянство і довго служили предметом діскусії для преси. З конкретних здобутків 1906 року для середньої української школи можна вважати тільки одчинення при польській гімназії в Бере-

[1]) „Літ.-Наук. Вістник“, 1901, II, ст. 86.

[2]) „Нова Громада“, XI, „Українська школа в Галичині“, ст. 71.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

жанах паралельних відділів при I й II класах, де де-які предмети викладатимуться українською мовою. Це — замість повної гімназії, якої домагається українське громадянство (недавно відбулось селянське віче при участи 3.000 чоловік, на якому ухвалено домагатись повної української гімназії в Бережанах). Досі українці мусять обмежуватись 5 гімназіями, де страшенний наплив учнів. Поляки мають 49 гімназій і реальних шкіл, і на черзі стоїть спольщення німецької гімназії в Бродах.

Становище народної української школи в Галичині дуже сумне, і 1906 рік не приніс ніяких поліпшень для неї. По прежньому українська школа має утраквістичний, цеб-то польсько-український характер, по прежньому краєвий шкільний уряд старається заміщувати вчительські посади поляками й польками, які являються польськими національними агітаторами, вчать дітей відноситись з призирством до всього українського, натомість возвеличують історичну Польщу, польську мову й письменство— яко шляхетські, панські. На скільки це відповідає принціпам педагогії, коли вже не завданням української школи, яко такої, нехай судить читач. Єдиним проблеском у цій справі являється початок організаційного руху серед українського вчительства, змагання засновувати приватні вчительські семінарії, що збільшить кадри українських учителів і підійме їх моральний рівень.

В справі університетській, яка вже в минішньому 1907 році приняла такий гострий характер одвертого руху, треба зазначити обьяви тої внутрішньої війни між польськими університетськими властями і вкраїнським студентством, що послужили прологом до грандіозної демонстрації в січні цього року. В лютому 1906 року дійшло вже до бійки і «барікад», спровокованих ректором Глюзінським. Незабаром після того відбувся зьїзд української молодіжі з вищих шкіл Австрії, на якому ухвалено резолюцію, що вся українська академічна молодіж «висловлює українським студентам львівського університету своє признання за їх боротьбу за здійснення постулату самостійного українського університету у Львові та закликає їх, щоб у найблизшім часі ще з більшою енергією як досі повели акцію в раз прийнятім на-

Generated on 2015-08-12 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

прямі». Незадоволення росло протягом усього року; на кожному кроці українських студентів ображували в їх національному почуттю, кривдили в правах, аж доки не довели до тих подій, свідками яких ми були недавно.

З народопросвітних інституцій галицької України найповажніша— «Просвіта». Відогравши значну ролю в ділі культурного розвитку галицького селянства, останніми роками це товариство засвоїло собі якусь рутинність, що являлось тормазом до дальшого розвитку, і що почало викликати протести з боку самих селян, як це виявилось на загальних зборах «Просвіти» в літку 1906 року. На цих зборах відчитано справоздання, досить неясне з боку цифрових данних, хоч там і згадувалось про здобутки т-ва за 37 років його істнування: «десятки тисяч членів, мілійони примірників книжок, тридцять і кілька філій у краю, півтора тисячі читалень... нові економічні організації на полі промисловім, в спілках молочарських і господарських». В 1906 році «Просвіта» мала 17478 звичайних членів (які вступили до товариства з часу його заснування), 35 філій і 1550 читалень. В кінці року в товаристві здійснено де-які реформи в організаційній справі, утворено кілька нових комісій, які мають занятись запомогою пародові що до справ економічних, і ухвалено видавати часопись «Письмо з Просвіти», яка почала виходити вже з нинішнього року.

Самою солідною культурною інституцією на Галицькій Україні, що має всеукраїнське значіння, являється Наукове Товариство імени Шевченка у Львові. Сподіваючись подати на сторінках нашого журналу докладнійший нарис його діяльности за минулий рік, ми зараз згадаємо тільки заснування при Товаристві Статистичної комісії. Завданням цієї комісії являється «справлення офіціяльної статистики, її планів і техніки: вона має звернути увагу на явища, полишені офіціяльною статистикою, вказати на недокладности, які виникають з невідповідних схем і способів, якими збірається і групується нею матеріял, і запомогти їх поліпшенню... При успішній організації статистичної роботи комісія, очевидно, буде в стані дати й безпосередно від себе

Generated on 2015-08-12 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

цінні причинки до пізнання нашого суспільного, культурного й національного життя»[1]). Коли пригадати, до якої тенденційности доходить польська офіціяльна статистика в Галичині, скільки аргументів черпають з її фальшивих матеріялів польські верховодячі круги проти культурно-національних домагань українців, то ясно буде, що успішний розвиток Статистичної комісії Наук. Тов. ім. Шевченка матиме не тільки наукове, але й величезне громадське значіння, тому й саме її заснування ми вважаємо за факт грамадської ваги.

В 1906 році галицьке громадянство понесло втрату в особі о. Данила Танячкевича, одного з видатніщих і сімпатичніщих народовців старшого покоління. Покійний Танячкевич—фігура надзвичайно оригінальна й інтересна. Виховавшись під впливом перших ідей українства, принесених до Галичини разом з поезіями Шевченка в 60-ті роки, перейнявшись глибокою любовью до народу і, разом з тим, не маючи елементарних наукових відомостей про соціяльні й економічні справи, Танячкевич був щирим робітником на народній ниві, на скільки ту роботу розуміли кращі представники його покоління. Живучи серед злиднів, він посився з широкими проектами, які, на його думку, могли усчасливити його народ, завязував зносини з такими людьми як Драгоманов; але громадський розвиток Галичини ішов, хоч поволі, але невпинно шляхом звичайної еволюції, яку відбуває кожний народ в Европі, і Танячкевич почав одставати од того розвитку: він був де-який час послом до парламенту і належав там до опозіції, але прокласти нові шляхи для української політики йому не судилось. Він виявляв собою нам ідеальну постать священика-народолюбця з творів Франка («Панські жарти», «Місія»), але реальне життя розбивало всі його плани й ілюзії. Останні роки свого життя він одійшов од ширшого руху, хоча

---

[1]) «Літ.-Н. В.», 1906, VIII, М. Грушевський, «Із статистич. комісії Наук. Тов. ім. Шевченка, ст. 309.

Generated on 2015-08-12 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ще появлявся на ріжних зьіздах і вічах, одушевляючи слухачів своїми гарними й надзвичайно щирими промовами. Він був живою памяткою молодих років українства на галицькій землі, на-пів романтичною фігурою.

Москвофільська партія в 1906 році втеряла одного з своїх лідерів — Осипа Марчаловського. Енергійний діяч, талановитий журналіст і бесідник, небіжчик оддав усі свої сили на боротьбу з українським напрямом у Галичині, був щирим прихильником «істинно-русских» людей у Росії, до яких їздив за духовною й матеріяльною поміччю; в своїй боротьбі з українством не розбірався у засобах, і коли москвофіли мають повне право оплакувати в ньому одного з своїх стовпів і називати його смерть невинагородженою втратою, то прихильники щирого демократизму й поступу, а разом із тим дійсних інтересів українського народу в Галичині, ніяк не можуть згадати його «не злим-тихим словом».

Друга після Галичини українська країна Австрії—маленька Буковина жила в 1906 році, як і раніш, далеко меньш бурхливим життям, ніж Галичина. Правда, рух за виборчою реформою прокинувсь і там, але він не прийняв такої гострої форми, як у Галичині, так само як і парламентські відносини на Буковині не мали такої загостреної форми, як там. Довгий час українці на Буковині держались т. зв. правительственної політики, за що в нагороду дістали де-які концесії на культурно-національному полі. Потім, в початку 900-х років демократичні політики українські, румунські, німецькі й жидівські злучились в один «Вільнодумний Союз», який скоро розпався. Тепер українці виступають самостійно і організують свою, так звану народню партію, дуже близьку до нац.-дем. в Галичині. Органом її є газета «Буковина» і популярна «Руська Рада». Народня партія—найсильніща в Буковині. Один з проводирів її посол до парламенту Миколай Василько, здібний політик, був представником взагалі австрійських українців у парламентській комісії в справі виборчої реформи. Останні часи почала організовуватись на Буковині й українська

Generated on 2015-08-12 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

соціяль-демократія, обмежуючись поки діяльністю по містах. Вона видає й свій орган «Земля і Воля». Москвофіли, які давнійше верховодили в краї, тепер втеряли всяке значіння і виявляють з себе тільки малу консервативну групу, яка вступає в союз з румунами, щоб боротись з українцями. В початку минулого року буковинців інтересувала справа розділу черновецької православної епархії (буковинські українці—православні) на румунську й українську частину, щоб позбавитись румунізаційного впливу духовенства, яке має там переважно румунський характер. В життю Буковини замітну ролю відограє українське учительство, яке там далеко краще зорганізоване й свідомійше ніж у Галичині. На Буковині ж виходить і орган всього українського учительства Австрії—«Промінь», радикального напряму.

Найсумнійше виглядає з усіх українських земель Австрії Угорська Русь,—ті пів-мілійона угорських українців, що мешкають в чотирьох північно-східних комітатах Угорщини під Карпатами. Вони відрізані від решти українських земель і давно вже стали жертвою мадьярізації. Вбогі визискані з усіх боків, безпомічні в своїй темноті угорські українці з кожним роком усе більше піддаються мадьярізації, а від своїх злиднів шукають рятунку в еміграції до Америки. Інтелігенції зовсім нема, коли не рахувати купки духовенства, більшість якого змадьярізована, а меньшість по поглядам—москофільська. Ця меньшість видає дві анемічні газетки—«Недѣля» (в Будапешті) і «Наука» в Унгварі, які не мають впливу на народ, а своєю формою й змістом повні якоїсь чудної в наші часи схоластики. Двоє послів од угорських українців, які були вибрані до угорського сейму, записались до мадьярських клубів, і то ріжних. В 1906 році група українських семінаристів з Галичини задумала зробити візит своїм угорським землякам в Унгварі, але стріча показала взаємну відчуженість і відбулась холодно. Молоді українські семінаристи Унгвара виявили себе гарячими мадьярськими патріотами, які не хтять признавати морального звязку з рештою українського народу.

Generated on 2015-08-12 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Щоб докінчити огляд життя австрійської України, треба сказать ще кілька слів і про українські колонії в Америці, заселені емігрантами з Галичини й Угорської Русі. Партійна групіровка серед наших американських колоністів ще не одлилась в цілком закінчені форми, але відбувається виразно на наших очах. Зараз існує кілька напрямків, з яких кожен має своє періодичне видання. Головний орган американських українців—великий тижневик «Свобода», радикального напрямку, який виходить у Нью-Йорку. Він служить органом «Руського Народного Союзу», який чім далі то все більше розвивається. Другий великий тижневик «Канадійський Фармер» виходить у Вінніпегу в Канаді і служить пів-офіціяльним органом канадійського уряда. Органом незалежної української церкви в Америці являється газетка «Ранок». Москвофіли з Галичини видають тижневик «Правда», а москвофіли з Угорщини — «Американсько-Русскій Вѣстникъ», на який мадьярський уряд дає субсідію. З подій 1906 року «Свобода» (1907, ч. I) зазначує: «побудовано кілька церков, відбулось кілька театральних представлень, вечерків і засновано кількадесять братств і т. и. З конвенцій найважнійшою була конвенція «Рус. Нар. Союза», бо цілковито зреформувала цю організацію і посунула її на новий шлях. Від часу цієї реформи почався скорий зріст Союза, і нові члени приступають гуртом до нього». В українських колоніях Канади замітнійші події такі: «організовано кілька десятків українсько-англійських шкіл, засновано читальню в Вінніпегу, закуплено будинок для Товариства імени Шевченка, засновано Канадійський Руський Народний Союз і Вільнодумну українську федерацію, відбулась конвенція незалежної української церкви, українське віче у Вінніпегу, засновано кілька читалень. Жнива в Канаді випали дуже добре, тому минулий рік причинився не мало до поліпшення матеріяльного побуту українських фермерів». [1]) Про бразілійську Русь можна сказати дуже небагато: релігійні суперечки займали всю увагу українських коло-

[1]) „Свобода“, 1907, I, ст. 4.

Generated on 2015-08-12 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ністів. Американські українці живо інтересуються справами свого рідного краю в старому світі, доказом чого може служити успішне збірання грошей на користь поступових партій в Галичині і навіть в російській Україні: в 1906 році на користь «хлопського боєвого фонду» в Галичині і української соціяль-демократичної партії в Росії зібрали американські українці кілька тисяч корон.

Д. Дорошенко.

Generated on 2015-08-12 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

З українського життя.

«Вибори до Державної Думи і передвиборчі репресії. Справа українських кафедр у Київві. Боротьба за український університет у Львові. Вибори до австрійського парламенту на галицькій Україні.

Новий 1907 рік застав російську Україну серед виборчої кампанії до Державної Думи. У друге ставала Україна до виборів, і яка велика ріжниця з минулим роком! Коли тоді, під свіжим вражінням усяких погромів, карних експедіцій, серед всіляких утисків і переслідувань українська людність здолала вислати до Думи опозіційно настроєну більшість, коли з української території пройшло всього 2—3 реакціонера, а селяне дали найбільш радікальний елемент серед послів, то тепер картина перемінилась. Реакція в громадянстві, одверта діяльність організованих чорносотенних партій, з якими на торішніх виборах сливе ніхто не рахувався, явна й тайна запомога цим партіям з боку адміністрації, спеціяльно-некористні для України (що до дрібних земельних власників) сенатські пояснення—зробили те. що, наприклад, на всю Полтавщину пройшов один поступовець, Волинь дала 7 селян—членів «союза рус. народа», а решта—реакційні аграрії й священики. Полтавщина, яка торік дала таких українських діячів, як В Шемет, П. Чижевський, таких свідомих національно .селян, як Онацький, тепер посилає предсідателів «союза рус. народа» і реакційних аграріїв.

Від 9 українських губерній (київської, волинської, подільської, херсонської, катеринославської, полтавської, харьківської,

Generated on 2015-08-12 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

чернигівської, й бесарабської) обібрано 103 послів, з них 47 правих—монархисти й октябристи, 9 безпартійних (селяне з Поділля), решта—47 належить до опозіції. Губернії волинська, херсонська, полтавська й бесарабська дали виключно правих послів за 1—2 виїмками. Чернигівська, катеринославська й харьківська посилає сливе всіх—лівих. Од Київщини за винятком єпископа Платона, що пройшов послом від Київа незначною більшістю, та селянина Михайлюка, якого називають правим, решта — 14 послів належать до крайніх лівих. З свідомих українських інтелігентів, які пройшли цей раз до Думи, можна назвати свящ. А. Гріневича з Поділля й В. Вовка-Карачевського з Чернигівщини. Коли сюди залічити ще українця Ф. Щербину, який пройшов послом од Кубанщини, то оце й усе, на що можна сподіватись, коли в Думі доведеться організувати якусь українську фракцію. З послів-селян сочувае українській соціяль-демократії М. Вовчинський з Київщини. До «Спілки» (української організації рос. соц.-дем. партії) належать 2—3 київських посла, але, як відомо, «Спілка» відкидає національні українські постулати, і не признає важнішого з них—вимоги автономії України.

В передвиборчому рухові українці, яко організовані національні партії або групи, брали дуже невелику участь. На скільки відомо з тих дуже скупих і випадкових звісток, які доходили до преси, у виборах приймали участь організації української демократично-радикальної партії і української соціяль-демократичної. Перша приступила до блоку з иншими поступовими російськими та еврейськими партіями (кон.-дем., союз еврейської рівноправности) в Полтаві, Одесі, Лубнях і Кобеляках. Була чутка ще про блок поступових груп у Ромнах, де між иншим фігурували й українці, але про це докладних відомостей в пресі не оголошено і по цей день. В Полтаві на виборах виборців од города кандідат укр. рад.-дем. партії здобув по числу голосів друге місце (всіх кандітатів од блоку кон.-дем., укр. д.-рад.,евр. союза рівнопр. було 6). В Одесі пробували українці виступати з окремим реєстром, і в спілці з поступовими поляками та литовцями, нарешті увійшли до загального поступового блоку

Generated on 2015-08-12 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Окремі українські кандідатури, переважно під прапором рос. кон.-дем. партії, ставились ще на Волині. Українські соц.-дем. в спілці з російськими й єврейськими соц.-дем. виставляли свої списки в Полтаві та Лубнях. Але в Полтаві вони здобули дуже не велике число голосів, а в Лубнях досягли своїм самостійним виступом тільки того, що розбились голоси поступових виборців і «провалилась» кандідатура торішнього посла В. Шемета.

Передвиборчі репресії, які торік мали більш випадковий характер арештовування назмання поступових людей, можливих кандідатів до Думи, тепер носили сістематичний, планомірний характер. Поступових селян терорізовано арештами виборців; ніякі зібрання опозіційних партій не допускались і жадної одвертої агітації вести було неможна, тимчасом як праві й чорносотенні партії користувались повною свободою й навіть запомогою адміністрації. Не вільно було оголошувати навіть списків поступових виборців, і не одна газета понесла кару за пробу видрюкувати такий список. Взагалі картина виборів на Україні до другої Думи зовсім нагадувала класичний край «виборчих розбоїв»— Галичину.

Справа українських кафедр у київському університеті, яка викликала було такий живий інтерес серед українського громадянства, в останніх днях знову стала на порядку деннім в українського студентства в Київі. Одержавши, як і слід того було сподіватись, неприхильну відповідь ректора —від імени професорської ради, яка навіть не удостоїла студентів умотивуванням своєї одмови, студенти-українці рішили перенести свою справу на суд всього студентства київського університету. Рада студентських представників віднеслась з великим співчуттям до справедливих бажань студентів українців мати свої кафедри і поставила питання про ті кафедри одним з пунктів програми загально-студентської збірки, яка відбулась 15 лютого; перед тим, на всіх факультетських збірках виступали бесідники-українці і вияснили в промовах постулат українських кафедр, яко вимогу щиро-демократичного характеру, в інтересах культурного розвитку робочих мас українського народу. На загальній збірці, де було біля 3000

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

студентів, одноголосно прийнято резолюцію — домагатись заснування кафедр з українознавства в київському університеті і зажадати від професорської ради мотивованої відповіді в сій справі.

В той час, як київські студенти домагались задоволення своїх національних потреб на університетському полі легальним шляхом, переходячи, очевидно, перший фазіс боротьби за українські кафедри, які реакційна професорська колегія трактує яко домагання політичного характеру, а не цілком природний культурно-національний постулат,—в той саме час їх львівські товариші були змушені ганебною провокацією польських узурпаторів львівського університету на розпачливу форму протесту, який виявився у грандіозній демонстрації 10 січня. В цій демонстрації вилилось все обурення, весь гнів наболілої души цілого українського народу в Галичині, який гнобить і переслідує на кожнім кроці шовіністична польська кліка, яка зветься галицьким урядом. Треба було довгих років знущання над самими справедливими правами української молоді, топтання в багно самих елементарних проявів їх національного чуття, щоб довести до такого грізного й героїчного вибуху, як демонстрація у львівському університеті. Польська шовіністична преса була з початку просто приголомшена, а потім підняла скажений лай, вимагаючи, щоб учасників демонстрації було покарано самим лютим способом. Галицький уряд, покірний слуга польської гакати, зробив цілий ряд масових арештів українських студентів і держав біля 100 чоловіка їх в тюрмі цілий місяць, сливе не роблячи ніякого слідства, що виявляло саме вопіюще порушення законів і основ конституційної свободи. Треба було чотирьохденної голодовки арештованих студентів, треба було, щоб на справу звернула увагу європейська преса—цілий ряд самих виливових німецьких і французьких газет різко осудив цей акт польської сваволі, — треба було, щоб з Відня подали категоричний наказ увільнити арештованих, щоб галицькі власти схаменулись і випустили на волю борців за український університет. Справа львівських студентів глибоко зворухнула українське громадянство в Галичині до самих «низин» і безперечно являється з національного погляду актом великої

Generated on 2015-08-12 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ваги. Слова передової статі київської «Ради» (ч. 41) цілком вірно передають оцінку подій українським громадянством по той і по цей бік кордону: «українське громадянство, яке від часу свого національного відродження в Австрії дізнавало тільки погром за погромом, яке від часу конституційної ери в Австрії не знає ні одної побіди над своїм національно-політичним і соціяльним ворогом—над польською шляхтою,—воно справді має чого високо держати голову. Це ж його перша побіда, одержана власними силами, силами його молодіжі, його надії на будучність. Правда, ця побіда безпосередно ні в чому не зміпить його національно-політичного становища—становища безсильної політичної меньшости на своїй землі, але вона показала, що свого права дарма просити, — його треба брати!».

Серед зворушеного настрою од боротьби українських студентів за свої права в університеті, приступає Галичина до виборів до парламенту на підставі нового виборчого закону. Українська національно-демократична партія виставила свої кандідатури в усіх українських округах східної Галичини і в де-яких мішаних. В де-яких округах виставлено кандідатури укр. радикальної партії. Українські соціяль-демократи виставили свої кандідатури в трьох сільських і в одному городському окрузі. Їх підтримуватимуть там і перші дві українські партії. Всяке порозуміння з москвофілами, цією язвою українського народного організму в Галичині, українські партії відкинули. Єсть надія, що і на Буковині пройдуть 5 українських кандідатів. Повне фіаско москвофілів на Буковині можна передбачати вже й зараз.

Д. Д—ко.

Generated on 2015-08-12 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Українська література в 1906 році.

Разом з появою на Україні россійській української преси настала змога з 26 квітня р. 1906 друковати й українські книжки ріжного змісту,—не саму лишень беллетристику, як це тільки й можна було на підставі тайного указу з р. 1876. Зьявляються у нас підручники, наукові й публіцістичні книжки, популярні брошюри, пристосовані до потреб часу і. т. и. Одначе число їх в р. 1906 не було таке імпонуюче, як того можна було сподіватися, і галицькі видання і в минулому році, так само як і в попередні роки, перевисшили значно літературну продукцію України россійської. Одначе в огляді нашому ми не розріжнятимем виданнів загрянишних од наших і подаватимем їх спільно під окремими рубріками, як літературу, що не одріжняється тепер, як було досі, зовнішньою формою – „общерусскимъ" правописом—од галицького фонетичного: тепер мало не всі видання українські друкуються правописом фонетичним.

I. Археологія і історія.

Наукові праці з поля археології та історії, які повиходили в 1906 році минулого року, мало не всі—відбитки з „Записок Наукового Товариства" та з „Наукового Збірника", присвяченого проф. М. Грушевському. Усього з археології та історії України вийшло 32 книжки або брошюрки, всі у Львові,—ині одної в россійській Україні.

Вадим Щербаківський. *Деревляні церкви на Україні й їх типи* (відбитка з LXXIV т. „Записок Н. Т. ім. Шевч."), стр. 1—22 (з 26 малюн-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ками). Автор об'їздив 99 сіл в повітах Сквирському, Бердичівському, Липовецькому, Таращанському, Київському та Радомисльському і подає знімки та пояснення про церкви однобанні, двохбанні, трьохбанні, пятибанні и девятибанні з XVII та XVIII в. в.

Еміль Шірер. *Політична історія Палестини від 175 р. перед Христом до 135 по Христі*. Перекл. М. Лозинський, Львів. ст. 306, 8°.

М. Грушевський. *Історія України—Руси. Т. V, частина II*, ст. 385--686, 8°. (Збірник істор.-фильософічн. секції Науков. Товариства ім. Шевченка, т. IX). В цей том (II частина) увійшло: Організація церковна, утворення уніятської церкви, примітки, показчик імен і річей. В перших двох розділах подано огляд церковного життя на Україні в XIV—XVI ст.: історія православної церкви й її устрою та відокремлення од неї уніятської церкви (Берестейский Собор 1596 р.). Історію культурно-просвітного й літературного руху, викликаного підупадом православної церкви й заведенням унії, подано буде в дальшому томі разом з історією культурного життя в тих століттях.

Науковий Збірник, *присвячений професорови Михайлови Грушевському учениками й прихильниками з нагоди його десятилітньої наукової праці в Галичині (1894—1904)*. I—VIII, 1—604, 8°. Про зміст цього збірника не говорю окремо, бо всі статті з нього вийшли відбитками і згадані будуть в цьому огляді на своєму місці.

Роман Заклинський. Пояснення одного темного місця в „Слові о полку Ігоревім". Передрук з „Діла". Львів., ст. 46, 8°.

Юрій Жаткович. *Нарис історії грушівського монастиря на Угорській Руси*, ст. 1—4. Відб. з „Науков. Збірн., присвяченого проф. М. Грушевському". Монастир цей засновано ще перед XII стол. на правому боці р. Тиси. в теперішнім сиготськім повіті, Мараморошського комітата

Др. Мирон Кордуба. *Молдавсько-польська границя на Покутю до смерти Стефана Великого*, ст. 27 (Відб. з „Науков Збірн., присвяч. проф. М. Грушевському").

Др. Франко. *Причинки до української ономастики*, ст. 34 (Відб. з „Науков. Збірн., присвяч. професс. М. Грушевському"). Автор, на підставі самих лишень призвищ в історичних актах, будуе цілу теорію про еволюцію форми землеволодіння, про постання і розвій дворищ в Галичині в XVI--XVII стол.

Іван Крипякевич. *Русини властителі у Львові в першій половині*

Generated on 2015-08-12 18:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

XVII в., ст. 18. (Відб. з „Науков. Збірника, присвяченого проф. М. Грушевському“).

Матеріали до історії суспільно-політичних й економічних відносин західньої України. *Зібрав і видав Михайло Грушевський. Частина* I. (Виданне Археографічної Комісії Наук. Тов. ім. Шевчен. Ст. XV+182. 8⁰). Це передрюк з 63, 64 і 69 т. т. Зап. Н. Тов. ім. Шевч. Зібрано тут 132 документи XIV—XVI в. (перший—1361 р., останній—1574). Документи зібрано видавцем у львівськім краєвім, у київськім головнім, у варшавськім головнім і московськім міністерства справедливости архівах.

Др. С. Гінтер. Історія географичних відкрить у XV—XVI ст. З географічн. карт. Перекл. з німецького М. Чайковський. стр. I+160, 8⁰.

Василь Доманицький. *Чи була реформа Баторія*, ст. 12. (Відбитка з „Науков. Збірника, присвяченого проф. М. Грушевському“). Зведено до-купи відомости про так звану „реформу“ Баторія і ще раз зазначено, що жадної реформи Баторія, про яку говорять українські літописці, не було.

Левко Маячанець. *Про шлюб на Україні-Руси в XVI—XVII століттю*, ст. 64, 16⁰. Цінна праця визначного українського історика, укритого під псевдонимом. Видрюкована вона була вперше в журналі „Зоря“ р. 1894.

Осип Чайковський. *Початки гетьманування Петра Конашевича Сагайдачного*, ст. 8 (Відбитка з „Науков. Збірника, присвяченого проф. М. Грушевському“).

Будзиновський В. *Хмельниччина в Галичині.* На підставі матеріалу зібраного і обробленого д-ом С. Томашівським. Львів, стр. 48, 8⁰.

Денис Коренець. *Повстанне Мартина Пушкаря*, ст. 32. (Відбитка з „Науков. Збірника, присвячен. проф. М. Грушевському“).

Василь Герасимчук. *Перед чудновською капманією* (Відб. з „Науков. Збірн., присвяч. проф. М. Грушевському“).

Стефан Томашівський. Словацький висланник на Україні (1708—1709), ст. 48 (Відб. з „Науков Збірн., присвяч. проф. М. Грушевському“). Дуже цінне джерело для внутрішн. історії лівобічн. України на початку XVIII ст.

Федір Голійчук. Филип Орлик в Галичині, ст. 6 (Відб. з „Науков. Збірн., присвяч. проф. М. Грушевському“).

Generated on 2015-08-12 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Іван Джиджора Реформи малоросійської колегії на Україні в 1722—3 р.р., ст. 22 (Відб. з „Науков. Збірн., просвяч. проф. М. Грушевському"). Автор доповняє прогалину в так званих „пунктах Вельяминова", які видрюковала давніще А. Ефименко в «Кіевской Старинѣ".

Іван Джиджора. Україна в першій половині 1738 р. ст. 14. (Відбитка з „Записок Н. Тов. ім. Ш., т. 69").

Володимир Гнатюк. Зносини Українців із Сербами, ст. 36. (Відбитка з „Науков. Збірн., присвячен. проф. М. Грушевському"). Автор говорить про зносини особисті і литературні, почавши з XI і до XVIII ст.

Іван Созаньский. *До історії участі галицьких Русинів в словянськім конресі в Празі* 1848 р. (Відбитка з „Записок Наук. Тов. ім. Шевченка, т. LXXII". У Львові, 18, 8⁰.

Михайло Зубрицький. *Велика родина в Мшанци, Старосамбірського пов.* (Відбитка з „Записок Н. Т.", т. 73). Льв., стр. 6, 8⁰.

Іван Крипякевич. *Автобіографія Холмського священика з першої половини XIX віка* (Відбитка з „Записок", т. 73). У Львові, 16, 8⁰.

Михайло Зубрицький. Пачкарство бакуну (тютюну) в горах у Галичині в XIX ст., ст. 24 (Відб. з „Науков. Збірн., присвяченого проф. М. Грушевському").

Іван Кревецький. *Цуцилівська трівога в 1848 р.* Причинки до історії останніх днів панщини в Галичині, ст. 38 (Відб. з „Науков. Збірн., присвяч. проф. М. Грушевському").

Іван Кревецький. *Аграрні страйки і заколоти у східній Галичині в 1848—49 р.р.*, ст. 23. (Відбитка з фелетону в „Ділі").

Іван Кревецький. З виборчого руху у східній Галичині в 1848 р. (Вибір Івана Капущака), ст. 16. (Відб. з „Записок Наук. тов. ім. Шевч.", т. 70).

Іван Кревецький. *До історії організованя національних гвардій в 1848 р.* Польська „нелегальна" гвардія в Станіславові. (Відб. з "Записок Н. Т.", т. 73). У Львові, 18, 8⁰.

Ш. Сеньобо. *Церква й католицькі партії в XIX ст. Переклав Ів. Кревецький*, ст. 76. У Львові (Літерат.—Наук. Біб., с. II, 133—134).

Е. Цеклєр. *Закон Єзуітів.* Перекл. з німецьк. Д. С. Стр. 133, у Львові. В книжці цій подано історію заснованя, розвою і діяльности ордену Єзуітів, кінчаючи XIX ст.

Generated on 2015-08-12 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

II. Історія літератури і мови.

Усього вийшло 35 великих та малих праць,—переважно видання „Наукового Товариства імени Шевченка у Львові“. Зпосеред цього числа 6 на Україні россійській (у Київі), 2—у Жовкві, решта у Львові.

Володимир Лесевич. *Помпеянське Ізіюм, памятка боротьби східніх культів за перевагу в греко-римському світі*, ст. 12. Відб. з „Науков. Збірн., присвячен. проф. М. Грушевському“).

Др. Іван Франко. *Наливайко в мідянім биці. Причинок до історії легенди* (Відб. з „Науков. Збірника, присвяч. проф. М. Грушевському“). Автор показує, як на джерело для цієї легенди, на світову легенду, приложену до Акрагантського тирана Фаляриса, що палив, як каже Піндар, своїх ворогів у мідяному бику.

Памятки українсько-руської мови і літератури. *Видає археографічна Комісія Наук. Тов. ім. Шевченка, том. IV. Апокріфи і легенди з українських рукописів. Зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко. Том. IV. Апокріфи есхатольогічні.* Стр. XLV+524, 8°.

Франко Ів. Откровеніе св. Степана (Студія над одним мало відомим апокрифом). (Відбитка з журн. „Кіевская Старина“).

Др. Ів. Франко. *Святий Климент у Корсуні, причинок до історії старохристиянської легенди*, стр. XVII+307. (Відб. з „Записок Наук. Т. ім. Шевч.“). Вельми цінна праця, вихідною точкою для якої послужили корсунські легенди про Климента папу та їх розширення на Руси і культ Климента в руській церкві. Автор уживає порівняної методи, розглядаючи корсунські легенди поруч з західними легендами про Климента.

Зенон Кузеля. *Угорський король Матвій Корвін в славянській устній словесности.* Розбір мотивів звязаних із його іменем, стр. 154 (Відб. з „Записок Н. Тов. ім. Шевч “, т. т. 67—70).

Зенон Кузеля. *Славянські баляди на тему: Хлопець перебирається в жіночу одіж*, або каже себе занести в мішку до кімнати дівчини, щоб її звести. Стр. 38 (Відб. з „Науков. Збірника, присвяч. М. Грушевському“).

Щурат В. *Перегринація или Путь до Іерусалиму Данила Архимандрита Корсунского з Білой Россіи. Середновічна памятка старорускої літератури в редакції XVI в.* Жовква, стр. 42.

Др. В. Щурат. *Грунвальдська пісня* (Bogurodzicza dzewicza). *Памятка западно-руської літератури XIV в.* Жовква, стр. 52 (на

Generated on 2015-08-12 18:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

окремій картці фотографичний знімок тексту Матія з Грохова). Автор силкується довести, що з боку мови і змістом своїм „Bogurodzica“ не спеціально польський твір, а церковно-славянський, в білоруській традиції.

Проф. А. Кримський. *Деякі непевні критерії для діялектольогічної клясифікації староруських рукописів* 8+64 (Відб. з „Науков. Збірника, присвяченого проф. М. Грушевському). Цінна стаття, в якій автор виказує хиби де-яких дослідників (найбільше А. Соболевського), що залічують до українських рукописів (XII—XVII ст.) такі, які або великоруські, або білоруські.

Памятки українсько-руської мови і літератури, *видає Археографічна Комісія Наукового Товариства імени Шевченка. Том V. Памятки полемічного письменства кінця XVI і поч. XVII в. Др. Кирило Студинський.* Том. I, стр. LXII+314. Цінна збірка матеріалів (передрюків рідких брошюр та рукописних праць), які стосуються до історії унії в 2-й половині XVI та на початку XVII ст.

Володимир Перетц. *Українські питання в освітленню польського поета XVII в.*, стр. 18. (Відбитка з „Запис. Наук. Тов. ім. Шевч.“ т. 71). Автор подає гадки про козацтво і Україну в віршах Є. В. Коховского (1630—1699).

Стороженко М. Нарис історії Західно-Європейської літератури кінця, XVIII ст. Львів. Видання „Укр..-руської Видавн. Спілки“.

Др. Іван Франко. *Пісня про Правду і Неправду, історично-літературна розвідка.* Ст. 66 (Відб. з „Запис. Наук. Тов. ім. Шевч.“, т. 70). Дуже солідна праця, оперта на джерельному матеріалі.

Франко Іван. *До історії українського вертепа XVIII в.* (Відбитка з „Записок“, т. 71—73). Льв. 152, 8⁰.

Іван Созанський. *До біографії й літературної спадщини Івана Вишневича*, стр. 8 (Відбитка з „Записок Наук. Тов. ім. Ш“., т. 69—70).

Михайло Тершаковець. *Причинок до студій над М. Шашкевичем*, стр. 14 (Відб. з „Науков. Збірн., присвяченого проф. М. Грушевському)“.

Сергій Єфремов. *Офіціяльна російська критика на Шевченка з 1865 р.*, стр. 10. (Відб. з „Науков. Збірника, присвячен. проф. М. Грушевському“.) Про оборону Шевченка урядовцем Капністом.

Мировець В. *Твори Віктора Забіли.* Київ, стр. 93, 8⁰ (Відбитка з «Кіевск. Старины»). Зредагував і вступну статю додав В. Мировець.

Generated on 2015-08-12 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Писання Юрія Осипа Федьковича. Перше повне критичне видане. Том III, І. А. Драми (Видає фільольогічна секція Наук. Тов. ім. Шевч. Т. III). Стр XX+456, 8°. В цьому томі уміщено: передмова (редактора О. Колесси), 2) Так вам треба, 3) Довбуш (у 3 редакціях), 4) Як козам роги виправляють.

Розвідки Михайла Драгоманова *про українську народню словесність і письменство.* Зладив М. Павлик. Том. III. Ст. 6+362, 8°. (Збірник фільольогічної секції Наук. Т. ім. Шевч. т. VII). Цей збірник ведьми цінних фольклорних праць М. Драгоманова містить в собі праці, розкидані по часописях російських, галицько-українських, французьких, англійських, італійських та болгарських. Для деяких статтів видавець одержав рукописні оригінали та поправки самого автора, через що це видання має ще більшу ціну.

Будзиновський В. *Козаки у Степана Руданського*, з поясненями В. Будзиновського. Львів., стр. 52, 8°.

Будзиновський В. *Козацькі часи в народній пісні, з замітками В. Будзиновского.* Львів, 327, 8°. Зміст: І. Пісні думи про боротьбу з татарами і турками. II. Про боротьбу козацтва з Польщею. III. Про знищення Запорожжя.

Михайло Мочульський. *Олександер Кониовський. Біографічно-літературний нарис.* стр. 14 (Відб. з „Науков. Збірн., присвяч. проф. М. Грушевському").

Др. С. Томашівський. *Володимир Антонович.* Його діяльність на полі історичної науки. З нагоди ювилею. Стр. 98. Відбитка з „Літерат.-Науков. Вістника"),

В. Доманицький. *Володимир Антонович. З нагоди 45-літнього ювилею наукової і громадянської діяльности*, стр. 20 (з портретом ювиляра) (Відбитка з журналу „Нова Громада"). У Київі, 20, 8°.

Володимир Гнатюк. *Народня поэзія на Бойківщині*, стр. 20. (Відб. з „Науков. Збірника, присвяч. проф. М. Грушевському").

Др. Хв. Вовк. *Кавказ і Карпати. Де які проби етнольогічних зближень*, стр. 6 (Відб. з „Науков. Збірн., присвяч. проф. М. Грушевському").

Коломийки, *т. II. Зібрав В. Гнатюк.* (Етнографічний Збірник, т. XVIII), стр. 316, 8°. Д. Гнатюк зібрав надзвичайно цінну, грандіозну збірку (до 10 000). Коломийок, яких вийде 5 або 6 томів. Введені до купи в систему, коломийки одбивають в собі сучасне народне життя, громадське і індівідуальне, у всіх його проявах, даючи

Generated on 2015-08-12 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

свідоцтво про здорову, чисту, рухливу і невтомно творчу душу нашого народа.

Галицько-руські народні мелодії, *зібрані на фонограф Йосифом Роздольським. Списав і з редагував Станіслав Людкевич.* Часть І. Стр. XXIII+187, 8⁰.

Матеріяли до українсько-руської етнольогії. Т. VIII. *Дитіна в звичаях і віруваннях українського народа.* Матеріали з полудневої Київщини, зібрав Мр. Г. Обробив др. Зенон Кузеля. У Львові. Ст. VIII+VI+222, 8⁰.

Мартинович П. *Українські записи.* Київ., стр. 317 (одбитка з журн. „Кіевская Старина").

Демуцький П. Народни украинськи писни. В Кыйивщыни запысавъ голосъ и слова П. Демуцькый. Частына перша. К. 1905 (вийшла р. 1906), стр. XI+68+II.

О. Пчілка. *Українські узори* (альбом), Київ, виданне 3-е.

III. Критика, публіцистика, філософія, право та економіка.

Усього 25 книжок та брошюр, з них—6 на Україні россійській (5--у Київі, та Петербурзі), 2—в Чернівцях на Буковині, решта—у Львові.

Др. Люйо Брентано. *Етіка і народна господарка в історії.* З німецьк. переклав Микола Левицький. (Бібліотека для суспільних наук. Ч. І). Чернівці, 46, 8⁰.

Бах. *Економічні нариси.* З россійського переклав І. К. Видавництво „Праця". Стр. 80. 36⁰.

Бебель А. та Пернерсторфер Е. *Національна та інтернаціональна ідея.* Переклад з німецької мови. З передмовою і додатком Б. Грінченка. У Київі, стр. 2+38 (відбитка з „Нової Громади").

Пр. Др. Ол. Колесса. *В честь Т. Шевченка. Промова виголошена на концерти в сорок пяті роковини смерти поета* у Львові дня 17 мая. Львів, стр. 20.

Драгоманов М. *Шевченко, українофільсство й соціялізм.* Дуже цінна праця, з предмовою Івана Франка. Львів, стр. XII+158. (Літер. Наук. Бібл. С. І. ч. 87). Передрюк з женев. „Громади". Дуже цінна праця для оцінки поглядів і діяльности Шевченка.

Драгомонов. *Козаки.* Львів, стр. 50, in, 16⁰. (Літерат.-Наук. бібліот. ч. 122). Праця була надрукована р. 1887 по німецьки, в загальній енціклопедії Ерша і Грубера. Тепер звідти її перекладено.

Драгоманів М. *Літературно-суспільні партії в Галичині (до р. 1880).* Львів.

Generated on 2015-08-12 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Драгоманов М. *Рай і поступ.* Видавництво „Ранок". Київ., стр. 95. Передрюк цієї книжки—велике придбання для української літератури. Її з великим інтересом і котристю для себе прочитає і інтелігент, і розвинутий селянин.

Ф. Сірко. Т. Шевченко і його думки про громадське життя. Львів, стр. 100, in 16⁰. (Літер.-Наук. Бібл., ч. 123). Це передрюк з 4 книжки колишньої Женевської „Громади". До цієї праці Драгоманов поробив примітки, а з приводу її написав чималу працю„ Шевченко, українофіли і соціялизм".

Листи Данила Танячкевича до Михайла Драгоманова (1876—1877). *Зладив і видав М. Павлик.* Львів. Стр. 36.

Листи М. Драгоманова до Івана Франка і інших. (1881—1886). Львів, стр. 12+272, 8⁰. Дуже цінна збірка листів, яка малює нам громадське галицько-українське життя тогочасне і кидає світло на деяких головніших українських діячів.

Барвинський О. *З останіх десятилітій XIX віку.* (Відбитка з „Руслана"). Львів, 40, 16⁰.

Павлик М. *Москвофільство та україножільство серед австроруського народу.* Львів, стр. 82.

Павлик М. *Із за загального виборчого права в Австро-Угорщині.* Чернівці, стр. 12. З друкарні тов. „Руска Рада".

Іван Джиджора. *З новійшої української історіографії (А. Ефименко. Южная Русь, I—II),* стр. 24. (Відбитка з 71 тому „Записок Наук. Тов. ім. Шевченка").

Причинки до історії „Народного Дому" у Львові, стр. 56, 16⁰. (передрюк з „Діла").

Михайло Лозинський. Маркс-Енгельс-Либкнехт про відбудоване Польщі. Стр. 18 (Відбитка з „Науков. Збірника", присвяч. проф. М. Грушевському").

Б. Грінченко. *Якої нам треба школи.* У Київі. Стр. 36, 16⁰. (Відбитка з „Громадської Думки").

Б. Грінченко. *Народні вчителі і вкраїнська школа.* Видання „Громадської Думки", стр. 50 (Див. про неї в 1 книжці „України").

Б. Грінченко. *Тяжким шляхом. Про українську школу.* (Відбитка з газети „Рада"), стр. 96 (див. про неї в 1 книжці „України").

Письмо *українських селян-радикалів із Галичини та Буковини до селян-послів россійської Державної Думи в Петербурзі.* Видав М. Павлик. Львів, стр. 15, in 16⁰.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Правник. *Реформа виборчого права в Австрії.* (Відб. з „Часописи правничої і економічної", т. IX), Льв., 138, 8⁰.

Василь Панейко. *Трест. Правно-економічний нарис.* (Відб. з „Часоп. правн. і економ.", т. IX). Льв. 46, 8⁰.

Микола Бодруг. *Про закази позбуваня* (Відб. з „Часоп. правн. і економ.", т. IX). Льв. 46, 8⁰.

Яр. Ільницький, Ан. Дольницький, Л. Кульчицький. *Із судейської практики* (Від. з „Часоп. правн. і економ.", т. IX). Льв. 28, 8⁰.

IV. Популярні видання.

Усього популярних книжок за рік 1906 вийшло українською мовою 62; з цього числа на Россію припадає 48, а саме: Петербург—17, Київ — 19, Харків — 5, Полтава — 6, Житомір, — 1, Гайсин — 1, Острог — 1, Москва—1. Заграницею тілько 14, а саме: у Львові—5, Чернівцях—4, Стриї — 1, Жовкві—1, в Тарнополі—1, Вашківцях—1; в Америці, въ Скрентоні—1.

Др. Іван Копач. *Що таке людське думанне?* Відбитка з „Учителя". Льв., стр. 50, 8⁰.

Який буває державний лад. *Переказала З. М.* Видавництво „Викъ", № 55. К. 71, 16⁰. Коштом книгарні „Кіевской Старины". Дуже добре і цікаво написана брошюра.

Др. М. Л. *Про организації і держави.* У Чернівцях, стр. 34, 8⁰ (Видан. Тов. „Русска Бесіда". № 189).

І. Сигов. *Що таке народна воля?* З російськ. Видавництво „Праця". Спб., 8 стр., in 16⁰. Дуже кепський переклад досить цікавої брошюри Сігова.

Робочый день. *Зъ Волохова переробывъ Б. М.* Харьковъ, 32, 16⁰. Вид. „Издат. Комитета Харьк. Общ. Грамотн.", № 126.

Дікштейн. *Хто з чого живе.* Спб. стр. 29. (Видавництво „Боротьба", ч. 2). Переклад брошюри відомого популярізатора, польського соціял-демократа С. Дікштейна.

П. І. *Як збіраються і куди повертаються народні гроші.* Видавництво „Праця". Петерб. 26, 16⁰. Книжечку написано не погано і з знанням тієї справи, про яку автор узявся писати; в ній безліч друкарських та авторських помилок.

Generated on 2015-08-12 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Полуботок. *8 годин праці.* (Переробка по Зейделю, Турову і Бюісонну). Спб.. 13 стр. (Видавництво „Боротьба“, ч. 3).

К. Квітка *Права що до виборів. За В. Водовозовим.* Спб., стр. 36. (Видання „Благоторит. Общ.“, № 42).

К. Квітка. *Права що до виборів. Книжка друга.* Спб., стр. 29. (Видання „Благотвор. Общ.“, № 43). Цінні брошюрки, написані зрозуміло і доступно для читача з простого люду.

К. *Початки науки про права конституційні.* Вид. „Благотворит. Общ. изд. общеполезныхъ и дешев. книгъ“ № 47). Спб., стр. 64, in 16⁰.

Царський Маніфест 17 октября 1905 року. Спб., стр. 16, 16⁰. Популярно і добре написана брошюра, в якій пояснено, які права дає громадянству Маніфест 17 октября та як треба розуміти ті „волі“, що він заводить.

Ф. Д. *Всенародня Установча Рада (Всенародное Учредительное Собраніе).* Видавн. „Боротьба“, № 4. Спб. 30, 16⁰.

Національна Рада. (*Епіграф: Борітеся—поборете!).* Изд. Н. Е. Парамонова „Донская Рѣчь“, № 155. Спб., стр. 10, in 16⁰. Це уривок з історії великої французької революції,—уривок за для народу непопулярний і мало зрозумілий; переклад чи перерібка — кепський; зразок мови: „рішучі *людини*“, „не-нависні народові *людини*“.

Л. Мартов. *Новий закон. Переклад з россійського.* Спб., 14 стр., in 16⁰ (Видавництво „Боротьба, № 1). Брошюра про россійський виборчий закон з погляду вимагання вселюдського, рівного, простого і таємного виборчого права. В брошюрці багато дуже прикрих помилок, як і у всіх брошюрах видавництва „Боротьба“.

Що то було сказано у Царськихъ Маніфестахъ *видъ 6 августа и 17 октября сего року.* Житомиръ. 10 стр. Книжечка підписана: „Сусида“. Імя цього автора стрічається цього року вперше, одначе слави українській літератури не зробить. Маніфести пояснено в напрямку „правового порядку“.

В Державній Думі. Видання „Громадської Думки“. У Київі, стр. 49. Книжка розіслана була передплатникам додатком до № 133 газети

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Міститься въ ній: Маніфест 17 жовтня, Тронна промова, Відповідь Думи на тронну промову, Декларація міністерства, Промови членів Думи.

Де-що про автономію України. Харьків, 15 стр. Виданиство „Селянська воля". (Передрюки з „Запоріжжя" та Хлібороба"). Дві статійки: Як вільних козаків зроблено крепаками та „Про автономію". Обидві статійки не досить популярні і не досить добре написані.

П—ш М. *Автономія України в світлі „соціяль-демократичної критики. Відповідь т. П. Лукашевичу.* („Вѣстникъ Жизни", 1906, 1 и 2. П. Лукашевичъ: Украинскія національныя партіи). Відбиток з 4 числа „Вільної України. Спб., 24, 8⁰.

Як жив український народ. Коротка історія України. Київ, стр. 48, 8⁰. (Видавництво „Вік", №56). Дуже гарно написана книжечка, що за кілька місяців розійшлася в числі 10.000 примірників.

Падалка Л. *Про землю і людність в Русі-Україні.* Полтава. Вид. „Рідного Краю", № 3.

Б. Грінченко. *Оповідання з української старовини.* І. Київська держава і татарське лихоліття. У К., стр. 96, 8⁰. Друковалося попереду в „Громадській Думці".

С. Баран. *Многострадальний народ. Огляд історії українського народу* (Видавництво А. Бончевського, Читальня. Ч. 23—24). Скрентон, Па. Ст. 48, 8⁰.

М. Драгоманов. *Про українських козаків, татар та турків.* З додатком про життя М. Драгоманова. Київ, стр. 64, 16⁰. (Видавництво „Просвіти", Ч. 1). Це передрюк відомої книжки Драгоманова видрюкованої вперше р. 1876.

Кобзарськи Думы. Вид. „Издат. Комит. Харьк. Общ. Грамотности". № 125. Харьк., 8⁰, 16⁰. Подано 12 кобзарських дум з поясненням до них у примітках.

Михайло Лозинський. *Гайдамаччина. З історії народніх рухів на Україні в 18-тім столітю.* Львів, стр. 46. Накладом Вячеслава Будзиновського. Популярна книжка, написана досить добре на підставі історичних монографій Антоновича і Шульгина. Автор, на жаль, не зачепив новіщих матеріалів, що зьявилися на світ останніми часами.

Олександеръ Македонський, *велыкый войовныкъ*. Оповидання. Выдавництво „Викъ". № 53. Коштом книгарні „Кіевской Старины". К. 92+4, 16⁰. Брошюра написана цікаво, гарною мовою.

Generated on 2015-08-12 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Д. Дорошенко. *Якъ видкрыто новый свитъ.* Спб. стр. 55 (Видання „Благотворит. Общ. изд. общепол. и дешев. книгъ", № 38). Користна книжечка, уміло написана; з боку форми—де які недогляди.

Ст—кий А. *Первоучители славянъ. (Про Кырила и Мефодія).* Петерб., стр. 32 (Видавництво „Благоторит. Общества", № 41). Брошюра написана популярно, чистою мовою; вадить тільки, що виклад. якийсь обрубий, автор пише короткими реченнями, конспективно.

Д. Дорошенко. *На громадській роботи (про Пантелеймона Кулиша).* Спб., стр. 32 (Видавництво „Благотворит. Общества", № 40). Брошюра написана популярно, зрозуміло і доступно для сільського люду.

Куліш П. *Листи з хутора.* Львів, стр. 86, in 16⁰ (Літерат.-Наук. Бібліот. ч. 122). Подано тут. Лист I та II. Про городи і села; Лист III. Чого стоїть Шевченко яко поет народній; Лист IV. Про злодія в селі Гаківниці.; Листъ V. Хто такий хуторянин? Додаток: Сіра Кобила.

Др. М. Л. *Спадковий порядок і тестамент в Австрії.* Чернівці, стр. 80, 8⁰ (Видавництво „Руска Бесіда", ч. 186—187).

Сусида. *Найважнищи хазяйськи справы.* Розмовы зъ селянамы на пяты вечорахъ (Про чоловика.—Про право власносты.—Про гроши и торговлю.—Про „правытельство"). Київ, стр. 62, in 16⁰. Видання Е. Череповського. Досить шкодлива брошюрка, яка має на меті затуманювання селянських голов.

Земельна справа въ Новій Зеландії (З додатком й одмінами з московської мови переказала М. З.). Київ, стр. 16, 16⁰ (Видавництво „Просвіта", ч. 2). Брошюра написана популярно і інтересно.

Ѳ. Загуменюкъ. *Друге пысьмо родичамъ о земельныхъ вопросахъ.* Острогъ, стр. 10 (Року видання не поставлено, але дата на „пысьми": 25 декабря 1905 г.).

Переход на хуторі. *(Від Гайсинської Земської Управи).* Гайсин, стр. 26, 16⁰. Анонімний автор брошюрки наводить цілу низку незлічимих благ, як що селяне заходяться та усі порозселяються по хуторах.

Демянко. Порада по хліборобству. 2 кн. Полтава.

В. Василенко. *Вжитки селянські по Полтавщині.* Видруковано коштом фонда імени О. О. Русова. Петерб., стр. 39 (Видання „Благотворит. Общества", № 45). Книжка цікава: на числах показано сумне економічне становище селян. Не можна лишень не

Generated on 2015-08-12 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

пожалкувати на недогляд видавців на стр. 39, де автор допустив дуже немилий lapsus, а власне: „гайдамацтво (по письменному—„хулиганство“). Невже ж то увесь гайдамацький рух оснований був на самому лишень руйнованні та грабівництві? Невже ж в тому рухові не було ніякого ідейного підкладу?

В. Доманицький. *Селянська доля.* Київ, стр. 56, 16⁰ (Передрюк з „Громадської Думки“). Про матеріальне (головно—земельне) становище селян в Західній Європі, в Россії та на Вкраїні, з коротенькою історією кріпацтва в Європі і у нас.

В. Доманицький. *Товариські крамниці.* Спб., стр. 40. (Видавництво „Благотворит. Общества“, № 39). Про те, як засновувати „Потребительні Товариства“ по селах та як вести справи в них.

В. Доманицький. *Про сільську кооперацію.* (Про товариства потрібні на селі). Київ, стр. 40, 16⁰ (Передрюк з „Громадської Думки“). Про те, як засновати товариства Позичково-Зберегальні, Кредітні, Сільськогосподарські та инші.

Іван Петрушевич. *Спілкові крамниці сист. Рочдель.* („Крайцарове видання ім. Тар. Шевченко“). Чернівці, 1906, 15, 16⁰. Автор не дає ніяких фактів, ні чисел з приводу сільських крамниць, а просто, без жадних доказів, прикладає до них характеристу, що це „гнізда визиску і деморалізації, з яких найбільші зиски мають ріжні вороги та пявки нашого народу (!)“.

Т—ич Василь. *Про ощадність.* З нім. перевів для руских селян Василь Т—ич. Чернівці, стр. 49. (Видавництво „Руска Бесіда“, ч. 182—183).

І. Лахно. *Про бжіл.* (Додаток до № 25 Часописі „Хуторянин“). Полтава, стр. 40, 8⁰.

Левицький М. *Як рятуватися при наглих випадках.* Київ, стр. 22, 16⁰ (Відбитка з „Календаря Просвіти“, ч. 3). Дуже користна і давно потрібна книжечка, написана гарно и дуже популярно.

Гр. Коваленко. *Як ми боронилися від холери. Оповідання.* Стрий, стр. 34. Накладом „Ради Повітової“.

Горова Н. *Васыль Матюренко.* Оповидання. Кыивъ, 56, 16⁰. Изд. К. Общ. Грамотности.

Горова Н. *Якъ берегтыся одъ хворобъ.* К. 16, 16⁰. Изд. Кіевск. Общ. Грамотности. Обидві брошюрки написані, в формі оповідання, на медичні теми. Мова чиста, народня, читаються книжечки з інтересом.

Generated on 2015-08-12 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Королевъ. *Якъ вибираты коня* и чого треба берегтыся, його куплючы. Ветеринарного врача В. Королева. (Зъ 16 малюнкамы). Вид. «Издат. Комит. Харьков. Общ. Грам.» № 122. Х., 32, 8°. Користна книжечка, написана знавцем діла і народньої мови.

Королевъ В. К. *Сибирка (Телій).* Ветеринарного врача В. К. Королева. Изд. Ком. Харьк. Общ. Грам. № 123. Хар., 27, 8° Книжка виявляє знання автором того, про що він пише; написана гарною, простою мовою.

Демуцкій. *Водобоязнь* (бишенство, сказ, стеклызна). Кыйив, ст. 14, 8°. Брошюра написано цікаво, тілько крученим правописом.

Др. Августъ Форель. *Гігієна нервового і душевного життя.* Переклав Др. Євген. Бурачинський. (Літ.-Наук. Бібліот. с. І. ч. 107). Львів., 192, 8°.

Минулий рік приніс з собою і давно потрібні у нас шкільні підручники. А власне:

О. Степовик. *Арифметичний або щотний задачник.* Вид. книгарні І. Маркевича. Полтава, стр. 180, 8°. Дуже цінна книжка, пристосована до вимог українського школяра.

Залозний. *Коротка граматика української мови.* Частина перша. Видання книгарні Г. І. Маркевича. Полтава, стр. 68, 8°. Д. Залозний препарував галицьку граматику, не оглядаючись на особливости мови України россійської. Книжка його безперечно здасться, але матиме тілько дочасне значіння, поки не зьявиться иншої, в якій узято буде на увагу закони мови нашої України.

Український буквар, *з малюнками. Склав Норець.* Видання Є. Череповського. Київ, стр. 48. 8°. Букварь Норця найкращий з тих, що дав нам рік 1906, але і в ньому чимало є хиб, найбільше що до форми, помилки проти української лексики і граматики (помилки проти фонетики: голуб*ь*, кров*ь*), неконсенвенції в формах (вівч*ар* і крам*арь*, буквар і лік*арь*), недодержано правопису: с*ине* море (порівн. сине мій, сине!). Нарешті в кінці додано «объясненіе для учащихъ» — чомусь по россійськи! Не вважаючи на усі дефекти, букварь д. Норця книжка безперечно користна і годяща для науки.

Пухальський И. С. *Украинськый початковый букварець.* Полтава, стр. 23, 8°. Ця книжка не на користь, а на шкоду українській справі. Автор вигадав власний правопис і власну сістему навчання. Ось зразок його правопису: «Стало будь наша мова складуниця з згукив, а

Generated on 2015-08-12 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

пышəця, чы й дрюкуиця буквамы. Що-б вывчыця чытать, трэба вывчыть вси ци згукы, або буквы в азбуци й ще раз нагадую, що трэба разом вчыця и писать их. Ну тэпэр як вывчылы вси згукы, чытайтэ»... Краще було д. Шухальському сидіти та не рипатися з такою «творою»...

Украïнський буквар. *По підручнику А. Потебні уложила С. Русова.* Спб., стр. 36, in 16°. (Видання «Благотвор. Общества издан. общеполезн. и дешевыхъ книгъ», № 46). Дуже гарно видана книжка,—краще за всі инші букварі, але, як і всі инші, з де-якими хибами і що до лексики, і граматики, і вибору матеріалу.

Спинул. *ц. к. інспектор укр. нар. шкіл. Подрібний розклад вступних вправ* до читаня *і писаня.* Вашківці на Ч., стр. 16, 16°. (Відбитка з „Проміня“).

Ю. Д. Як у світі жити? Тарнополь. Вид. «Молодіжі», 182, 16°. Ц. 2 кор.

Сіяк Н. *Рядові вправи (муштра) для сокільських товариств (в скороченю)*, ч. 2. Видавництво Тов. гімн. „Сокіл.“ У Льв., стр. 7.

Господа нашого *Іисуса Христа святе Євангеліє від Матвея, славянською й украïнською мовою.* Москва. Синодальная типографія, стр. 160, 16°. На окремій картці образ евангелиста Матвія. Це перше в Россії давно сподіване видання евангелія,—мабуть чи не найкращий з усіх инших славянських перекладів. В установі та перевірюванні тексту брали участь деякі члени Академії Наук та спеціалісти-знавці украïнської мови і святого письма. За короткий час (за кілька місяців) Свангеліє од Матфея розійшлося в двох виданнях.

Яструбецький Г. *Промова священника о. Гната Яструбецького, виголошена під час вінчання Григорія та Марії Вдовиченків. На спомин 20 серпня року 1906, село Антопіль.* Київ, стр. 3, 8°.

Царица мая, Мария. *З наук на місяць май уложив свящ. Юліан Дзерович*, катехитик женської виділової школи в Бродах. Москва, з печатні О. О. Василиян.

V. Беллетристика.

Усього за рік 46 окремих видань: 24 в Россії, а 22 загряницею. З того числа: 17—у Київі, 3 — у Полтаві, 3 — у Петербурзі, 1 — у Харькові; загряницею: 17—у Львові, 2—в Чернівцях, 1—в Тернополі, 2—в Америці, в Скрентоні.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Руска письменність, т. III. *Твори Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Николи Устияновича, Антона Могильницького.* Видання товар. «Просвіта». Львів, стр. 624, 8⁰. Видання творів старих галицьких письменників далеко не повне: не подано цілого Шашкевичового перекладу кролевецького рукопису, немає вірша Шашкевича «Верніться, пісні родимі».

Гребінка Євген. *Українські твори.* Видавництво «Вік». «Українська бібліотека», № 18, стр. 93, 8⁰. Уміщено: поему «Полтава», 29 байок, пять поезій і прозаїчні проби: «Так собі до земляків» та «До зобачення». З початку книжки додано невеличке (4 стр.) передне слово С. Єфремова: життепис та коротенька оцінка Гребінчиних творів. Видання гарне, чепурне, як і взагалі видання «Віка».

И. Нечуй-Левицький. *Повісти й оповидання, т. IV.* Друге выдання. Кывъ. Стр. 370, 8⁰. Тут надрюковано: Над Чорним морем і Київськи прохачі.

Франко. І. *Маніпулянтка й инші оповідання.* Львів, стр. 195. (Літерат.-Науков. Бібліот. с. І. ч. 101). Зміст: Місія, Чума, Куди діваються старі роки, Як пан собі біди шукав, Як русин товкся по тім світї, Наша публіка, Свиня, Як згода дім будувала, Доктор Бессервіссер, Із галицької «Книги Битія», Бодяки, Хома з серцем і Хома без серця. — В цій збірці «Із галицької книги Битія» зьявляється вперше. Збірка, звичайно, має великий інтерес.

Франко. І. *Місія, Чума, Казки й Сатири.* Львів, стр. 194. (Літерат.-Науков. Бібліот. с. І. ч. 108). Зміст: 1) Маніпулянтка, 2) Лесишина челядь, 3) Між добрими людьми, 4) Чи здуріла?

На шляху. *Літературний альманах, виданий академичним товариством „Союз“ в Черівцях* в память 30-тих роковин свойого заснования. В Чернівцях, стр. 102+2, 16⁰. В цьому альманаху взяли участь самі молоді люде, що або ледве почали літературну карьєру, або ще тілько починають її. Домінуючий мотив їх писань — кохання.

Грыгорій Квитка-Основяненко. *Купованый розумъ.* Оповидання. (Дешева сильська бібліотека, № 9). Видання Е. Череповського. К. 16, 16⁰.

И. С. Нечуй-Левицькый. *Надъ Чорнымъ моремъ.* Повисть. Друге выдання. Выдання Е. Череповського. К., 257, 8⁰. (З портретом автора).

Generated on 2015-08-12 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Иванъ Нечуй-Левицькый. *Стари гультяи. Оповидання.* Друге выдання (Дешева сильська Библіотека, Ч. 6). Выдання Е. Череповського. К., 70, 8⁰.

Иванъ Нечуй-Левицькый. *Пропащи. Повисть.* (Дешева сильська библіотека, ч. 3). Выданне Е. Череповського. К., стр. 94, 8⁰.

Иванъ Нечуй-Левицькый. *Кайдашева симья.* Повисть. Выдання третье. (Дешева сильська библіотека. Ч. 2). Выдання Е. Череповського. К. 196, 8⁰.

Иванъ Нечуй-Левицькый *Баба Параска та баба Палажка. Оповидання.* (Дешева сильська библіотека, № 4). Выдання Е. Череповського. К.. 139, 16⁰.

Иванъ Нечуй-Левицькый. *Прыятели. Оповидання.* Выдання пяте. (Дешева сильська бібліотека, № 10). Выдання Е. Череповського. К., 47, 16⁰.

И. С. Нечуй-Левицькый. *Кыивськи прохачи.* Повисть. Кывъ, стр. 113, 8⁰ (з портретом автора). Выд. Е. Череповського.

Грінченко Б. *Соняшний промінь.* Повість. Видання друге. У Київі, 276, 8⁰.. Нове видання одної з найкращих повістей Б. Грінченка.

Грінченко Б. *Сам собі пан. Оповідання.* К., 29 стр. (передрюк з „Громадської Думки"). Цікаве оповідання, яке з захватом читається на селі.

Кобилянська О. *До сестри. Новелла.* (Л.-Наук. Бібл. Львів, с. I, ч. 90).

Коцюбинський. *У грішний світ.* (Л.-Наук. Бібл. с. I., ч. 88). Львів.

Кримський А. *Бейрутські оповідання.* Київ, стр. 72, 8⁰. (Відбитка з «Нової Громади»).

Чернявський М. *Весняна повідь.* Повість. Київ. (Відбитка з «Київ. Старини)».

Грушевський М. *Бех-аль-джугур.* Оповід. Львів.

Мирний П. Сон. Різдвяна приповістка. Полтава. Вид. „Рідного Краю", № 1.

Левицькый М. *Петрусивъ сонъ.* Оповидання. Спб., стр. 23. (Вид. „Благотворит. Общ.", № 44). Гарно, цікаво написане оповідання з тією тенденцією, що вчиняти єврейські погроми — безглузде та несовісне діло.

Generated on 2015-08-12 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Винниченко В. (Деде). *Темна сила.* (З натури). Вид. „Изд. Комит. Харьк. Общ. Грам. №125". Харьк., 16, 8°. Малюнок з тюремного життя політичних. Написано талановито й колорітно.

Деде В. „Салдатики!" Малюнок із селянських розрухів **Полуботок М.** *Військо і народ.* Вилавн. „Боротьба", № 5. стр. 29, 16°.

Євген Мандичевський. *Судьба. Оповідання.* Тернопіль, стр. 100, in 8°.

Будій А. Мрії й дійсність. Полтава. Вид. „Рідного Краю", № 2.

Оправхата Петро. *З записної книжки сельського стражника.* Полтава. Вид. „Рідного Краю", № 4.

Будзиновський. *Хрунь і чорт.* Львів, 24 стр. in 8°.

Л. Пахаревський. *Довгий ряд днів. Оповідання.* Київ, стр. 14. (Відб. з „Кіевской Старины").

Антін Володиславич. *Із книги життя.* Нариси. Львів, стр. 130, in 8°. Зміст: Молитва вірних, Ярмарок, Circulus vitiosus (Пісня молодости. Пісня любови. Пісня життя. Школа життя. Шлюбна жінка), Серед шляху, Дует, Бодай у сні, В антракті, Перед кладкою, Серце, Лекції педагогії, §§, Перед відїздом.

А. Серафимович. *Степові люди. З життя в донських степах.* (Видавництво ім. А. Бончевского. Читальня Ч. 4). Скрентон, в друкарні „Свобода", стр. 32.

Марта Борецка. *Історичне оповіданє.* (Вид. „Руск. Товар. педагогічного", ч. 82). У Львові, 72, in 8°.

Віра Лебедова. *Під нову зорю.* Новорічний образок. (Виданє редакції „Гайдамаків"), Льв., 8, 8°.

Гылька Иванъ. *Жныва.* Книгоиздательство „Новый Міръ". Петерб., 7 стр., 8°.

Молода Муза. І. *Василь Пачовський. Жертва штуки.* Льв., 48, 8°. Модерністичне оповідання невисокої марки.

Толстой Л. *Козаки. Кавказьке оповідання* 1852 р. Переклав Гнат Хоткевич. (Літер.—Наук. бібл., с. І, ч. 123).

Толстой Л. *Кавказькі оповідання.* (Літер.—Наук. бібл. с. І, 128—129). Львів, стр. 176, 16°. Зміст: Набіг, оповідання добровольца, Рубанка ліса, оповідання юнкера, Стріча в відділі з московським знайомим. З кавказьких записок князя Нехлюдова.

Іван Тургенєв. *Кляра Міліч* (Л.-Наук. бібліот. с. II, ч. 131—132), Льв. стр. 252.

Generated on 2015-08-12 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Марк Твайн. *Пригоди тома Соера. Переклав Юліян Панькевич,* (Л.-Наук. Бібліот. с. I, ч. 98).

К. М. Станюкович. *Емігрант.* (У додатку: Під цю пору, М. Ю. Здановської; У шахті, С. Чекаленка). Видавництво ім. А. Бончевского—Читальня, ч. 22. Скрентон, стр. 32, 8°.

Семака Є. *Село Гортопи. Оповід. Після др. Гроса приладив для народу Евгеній Семака.* (Видання «Рускої Бесіди» в Чернівцях. ч. 184—185). Чернівці, стр. 69+3, 8°.

Прус Болеслав. *Фараон. Повість в трьох томах.* Перекл. з польськ. О. Пашук. Львів, 176+339+279. (Накл. ред. «Діла»). (Бібліотека найзнаменитших повістей, т. LXX—LXXII).

Тисяча й одна ніч. Арабські казки. II. Переклав Михайло Лозинський. Львів, стр. 250, in 16°. (Літерат.-Науков. Бібліотека, ч. 124—126). Сюди увійшли: Історія кравця і горбатого. Алі Нур ед—Дін і Еніс ель—Джеліс, Ганем божевільний невільник любови.

Андерсен Х. *Казки. Попереказадала М. Загірня.* У Київі, 1906, 245, 16°. Переклад дуже добрий, — цьому порукою ім'я М. Загірньої, одного з найкращих популяризаторів українських.

Загірня М. *Чередныкъ и дівчына та ынше.* Попереказувала М. Загирня. Выдавныцтво «Викъ», № 52. Коштомъ книгарни „Кіевской Старины". У Кыиви, 1905 (але вийшла книжка року 1906), стр. 82, 16°.

VI. Поезія.

Усього 24 окремих видання: 13 на Вкраіні россійській, 9—загряницею. З того: у Київі—6, в Полтаві—5, Прилуках—1, в Балті- 1, Москві, 1; загряницею: у Львові—7, у Чернівцях—3.

І. Франко. Semper tiro! Збірка поезій. Льв., стр. 135.

Філянскій. Лірика. Т. перший. Москва, CLX, in 8°. Серед віршив Філянського есть дуже непогані.

Тексти дум та пісень *з концерту Гната Хоткевича.* У Львові, 20, 8°.

Пісні боротьби. Видання «Селянської Волі». Харьків.

Украіньский Декламатор „Досвитни огни". *Збирка поезіи и прозы до чытання и декламаціи. Упорядкувавъ Б. Гринченко.* Кывъ, 1906, 1—479, 1—16 (ноти). Видання Е. П. Череповського. Солідно

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

впорядкований збірник із зразків найкращих творів наших поетів та перекладів з Гейне, Беранже, Луйга, Шамиссо, Байрона, Петефі, Апухтина та инших. Додано ноти—«Сапфо» (музика М. Лисенко) та «Наука» (Руданського) і «Смутні картини» (Б. Грінченка) — музика М. Левіцького.

Коваленко О. *Український декламатор „Розвага“.* Артистичний збірник поезій, оповідань, монологів, жартів, сатір і гуморесок. З портретами поетів, письменників і артистів. Музика М. Лисенка і К. Стеценка. Вид. Ів. Самоненко. Видання друге доповнене. К., 576, 8⁰. Гарне видання, містить в собі крім творів справді великої вартости, усякі друго- і третерядні і зовсім не варті до друку речі.

Січовий батько. *Збірник пісень патріотичних і січових.* Чернівці, 64 стр., in 16⁰. Побіч гарних і з літературною вартістю пісень, є й такі, які не визначаються нічим.

Одинокий М. *Збірник творів.* Том І. Полтава, 206, 16⁰. (В збірнику 24 поезії).

Одинокий М. *Гончарь (Нарис).* Писано в 1901 р. Полт. 23, 16⁰.

Одинокий М. *Заповіт сім'ї на могилі матері.* (Правдивий нарис). Писано в 1902 році. Полт., 15, 16⁰.

Одинокий М. *Зустрічі.* (Малюнки з натури). Писано в 1903 р. Полтава, 22, 16⁰. Заміри автора не лихі, ідейні, як би тільки вилożено було їх не віршом.

Поезії Осипа Юрия Федьковича. *Вибір з першого повного видання для ужитку молодежи. Зладив Ів. Кокорудз.* У Льв., стр. 410, 8⁰.

Остап Луцький. *В такі хвилі. Поезії* (1902—1906). Львів. Накладом М. Величковського і Сп. Львів, 56, 16⁰. Вірші з великими претензіями, але малої вартости.

Іван Галайда. *Збірничок Січових пісень.* («Крайцарове виданне ім. Тараса Шевченка»). Чернівці, з друкарні І. Віглера. Книжечка складена з ріжних віршів і пісень уже відомих дрюком, або нових та таких, що краще б лишилися невідомими.

Карманский Петро. *Ой люлі, смутку. Ліричні поезії.* Львів, 82, 8⁰. Зміст: Передне слово, М. Яцкова; Ой люлі, люлі. З пісень любови, В обіймах смутку, На сій долині сліз, Хвиля знемоги, Надгробні стихири, Псальми.

Автор, ще молода людина, визначається справжнім поетичним хистом... Де які вірші його великої поетичної вартости.

Generated on 2015-08-12 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Красовченко Л. *На рідному полі.* На користь „Просвіти". У Київі, 10, 16". Збірничок віршів молодого поета—не шкодливих нічим, одначе і не видатних.

Л. Гриневич А. свящ. *До Бога! Євангельски наголосы.* Балта, стр. 32, in 16⁰. Вірші на евангельскі мотиви, часом зовсім не погані. Мова в брошюрці досить не чиста.

О. Павло Штокало. *Цьвіти Марії. Поезії в честь Матери Божої.* Львів, стр. 49. Вірші нічим не цікаві.

Ів. Федорченко. *Іродіада. Богоблудниця. Над Россю.* Видавництво „Ранок" № 5. К., 87, 16⁰. Вірші, яких, на жаль, плодиться що року без міри, без ліку. Заголовки претенціозні. Чому наприклад „Богоблудниця" коли ні про яку богоблудницю власне немає й мови?

Яричевський С. *Горемир. Поетична казка.* Чернівці, стр. 21.

Тищенко В. *Перші звуки. Збірник поезій.* Прилуки, стр. 41.

Александер Пушкин. *Казки.* І. Казка про царя Салтана. ІІ. Про золотого півничка. Переклав Дмитро Іосифович. У Львові, стр. 42, 8⁰.

Лермонтов. *И. С. Пухальський. Мыхайло Орша. З Лермонтова.* Полт., стр. 44, in 16⁰. Кепський переспів відомої поеми Лермонтова.

Шіллер. *Орлеанська діва.* Романтична трагедія. Український переклад Ів. Стешенка. Всесвітня Бібліотека, ч І. К., стр. 122. 8⁰.

Ще не вмерла Україна! (для хора і піанино). Слова П. Чубинського. Музика К. Стешенка. К., стр. 4, 8⁰. Видавництво „Ранок", № 7.

VII. Драматичні твори.

Усього 13 пєс: 8 в Россії, 5— загряницею. В Россії: 4 — у Київі і по 1—в Чернигові, Прилуках, Полтаві і Катеринодарі. Загряницею: 3—у Львові, 2—в Америці, в Скрентоні.

Б. Грінченко. *На новий шлях. Драма на пять дій.* У Київі, 2+64, 8⁰.

М. Кропивницький. *Розгардіяш. Твора на 4 дії.* Київ, стр. 42, 8⁰. (Відбитка з „Кіевской Старины").

Хоткевич Г. *Лихоліття.* Хроніка початку XX віку. В 5 діях. Винагороджена першою премією на конкурсі Виділу краевого р. 1906. (Відбитка з „Літерат.-Науков. Вістника"). Льв. 12, 8⁰.

Generated on 2015-08-12 18:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Є—в. *Шляхта.* Драматичні сцени в 4 діях. Чернигів, 63 стр. В песі немає зовсім драматизму; це скоріш повість на стару, давно відому тему.

Колесниченко. *Піймав облизня.* Жарт на 1 дію. Полт. 40, 16°. Нічого не варта річ.

Доброскок Г. В. *Січовий орел. Історична драма у 5 діях.* Екатеринодар, стр. 72, 8°.

А. Т. Грабина. *Пекельне діло, або кривава зрада.* Драма у 3 діяхъ съ співами и танцями. Прилуки, стр. 60, 8.

Овчинниковъ В. Ф. *Панська хворість, або не берысь жінку обдурыты.* Жартъ въ 1 діи съ спивамы та танцямы. Присвячуеться М. И. Боначичъ. К., 34, 8°.

Урманець. *В старім і новім краю.* Образ з сучасного життя в 4 відмінах. (У додатку: **Стадник.** Оповідання (ч. 27 - 28. Видавництво ім. А. Бончевского. Р. Ш., липець-серпень. 1906. Читальня). Скрентон, 47, 16°. Книжка — моралізаторского змісту: пропагує заводити економічні і просвітні товариства, показує як не гарно уживатися і т. д. Оповидання *Стадник* зовсім маловарте.

Ф. Крафт. *Стріляй на смерть!* Робітнича драма в 1 дії. З англійського переклав Ст. Макар. (Читальня. Видавництво ім. А. Бончевского, ч. 25). Скрентон, Па, стр. 32, 8°.

Михайло Дивосир. *Життє і слава Тараса Шевченка.* Образ сценічний в 5 відслонах. Львів. Стр. 24. 8° (Видання редакції „Дзвінка").

Іскра Василь. *Вертеп.* Різдвяні сцени. (Видання редакції „Гайдамаки"). Льв., 16, 8°.

А. Чехов. *Освідчини.* Жарт на одну дію. В перекладі К. Лоського. К., 16, 16°. Переклад зроблено не кепсько, але з дуже значними локалізмами (Холмськими провінціалізмами).

Інформаційні видання.

Усього за рік окремих видань—29: 20 за границею і 9 в Россії. Загранницею: у Львові—10, Чернівцях — 5, Тернополі —1, Жовкві —1, Перемишлі — 1, Коломиї — 1, в Америці, в Скрентоні — 1; в Россії: у Київі—5, в Одесі — 2, Камянці-Подільському — 1, Петербурзі—1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сергій Маслов. *Рукописи Софійської Кафедри в Київі.* (Відбитка з «Записок Наук. Тов. ім. Шевч.» т. LXXII). У Львові, 20, 8⁰.

Українська драматургія. *Збірка бібліографічних знадобів до історії української драми і театра українського (1815—1906).* Зібрав і впорядкував М. Комаров. Одесса, 1—VI, I — 229, in 8⁰. Про цю книжку—див. в 1 книжці «Україні».

В. Доманицький. *Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів.* Київ, стр. 1—128, in 16⁰.

Программа української демократично-Радикальної партії. *Видання украін. Демократ.-Радик. партії,* № 17, 8 стр.

Программа конституційно-демократичної партії, *вироблена установчим зїздом партії.* Спб., стр. 9, in 8⁰.

Программа української народньої партії. В Чернівцях. З друкарні товариства „Руська Рада", стр. 47, 8⁰.

Статут українського товариства „Просвіта" *в Одесі.* Уставъ украинскаго Общества „Просвіта" в Одессѣ. 7+7, in 16⁰.

Статут Подільського українського товариства „Просвіта". Устав Подольскаго украинскаго Общества „Просвіта". К.-Под., 8, 8⁰.

Статут товариства „Просвіта" у Київі, *заснованого в память Тараса Шевченка.* У К., 14, 16⁰.

Проект статуту Всеукраїнської спілки учителів і діячів народної просвіти. Київ, 8 стр. 16⁰. (Відб. з «Гром. Думки").

Звіт дирекції ц. к. гімназії Франц—Йосифа I *в Тернополі за рік шкільний 1905/6.* Накладом фонду шкільного. Тернопіль, 1906, 58, 8⁰.

Хроніка *Українсько-руського наукового товариства імени Шевченка у Львові.* Вересень—грудень. Вип. IV. Ч. 24. 1906, стр. 36.

Хроніка *Наукового товариства імени Шевченка у Львові.* Вип. I. ч. 25. Спровождане за р. 1905. Львів, 50, 8⁰.

Хроніка *Наукового товариства імени Шевченка у Львові.* Вип. II. ч. 26. Спровожданне за місяці: січень—цьвітень. Львів, стр. 26, 8⁰.

Хроніка *Наукового товариства імени Шевченка у Львові.* Вип. III. ч. 27. Справождане за місяці: май—серпень. Львів, стр. 24, 8⁰.

Календарь Просвіти. Рік перший. Київ, 162+VI, in 16⁰. В календарі, крім спеціальної календарної частини, цілий ряд науково-популярних і публіцистичних статьїв: «Де ми і скільки нас» (Б. Грінченка), „Про давній лад на Вкраіні" (В. Доманицького), «Відродження України» (М. Павловського), «Іван Котляревський» (Б. Грінченко),

Generated on 2015-08-12 18:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

«Тарас Шевченко» (В. Доманицького), «Якої нам треба школи» (Б. Грінченко), «Наші товариства» (Д. Дорошенка), «Як рятувати при наглих випадках та каліцтвах» (М. Левицького), «Перша поміч хворій скотині» (В. Королева), «Очкування чи коліровка» (С. Чикаленка).

Промінь. *Перший український календар на 1907 рік.* Зложив О. Перекрестов. Видавництво «Початок». К., 58, 16 + оповістки (з портретами письменників). Календар містить більш передруки старого. Невідомо для чого місяці мають не ті назви, що звичайно прийнято.

Зарицький Р. *Ілюстрований музичный календарь на рік звичайний 1906. Рочник третій.* У Львові, стр. 8+36.

Веселка. *Ілюстрований календар.* Чернівці, 1907 (вийшов в 1906).

Календар „Щастя“ *на рік 1907.* Чернівці.

Ілюстрований народний календар товариства „Просвіта“ на рік звичайний 1907. Річник XXX. Коштом і заходом товариства «Просьвіта». У Львові, ст. 32+40+80, 8°.

Іскра. *Календар для українських учителів на рік 1907.* Видавці: Осип Безпалко, Кость Кракалія. Чернівці, 124+36, 8°.

Християнський календар місионаря на 1907 рік. Зладив о. Лазар Березовский ЧСВВ. Жовква, 160, 8°.

Календар для руских школярів на рік 1907. Накладом К. Кракалія, Рочник І. Чернівці, стр. 32, 8°.

Запорожець. *Календар для народа на рік звичайний 1907.* Накладом др. К. Трильовського. Коломия, стр. 226.

Календар „Сокільство“ *на рік 1907.* Накладом „Сокільського Базару“ у Львові.

Читальня. Календар на рік 1906. (Видавництво ім. А. Бончевського, ч. 19—20). Scranton, Pa, стр. 48, in 8°.

Шематизмъ *всего клира греко-католицкого митрополичои архіепархіи львôвскои на рôкъ 1906.* Львôв, стр. 416, in 8°.

Шематизмъ *всего клира греко-кат. епархіи соединенныхъ перемыскои, самбôрскои и сянôцкои на рôкъ 1906.* З печатнѣ Іосифа Стифіого (Перемишль) LXII+530, in 8°.

Generated on 2015-08-12 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Зводячи усе докупи, що було нам відомо з виданнів р. 1906, бачимо, що хоча числом назвиськ Галичина нас і не дуже переважає (152 назвиська проти 116), одначе коли згадаємо галицькі наукові, солідні праці, з одного боку, і дрібні наібільше метелики та тоненькі брошюрки россійських видань,—з другого, то порівняння вийде зовсім не на користь українських виданнів в Россії. Що до місця виданнів, то в 1906 році центрами видавництва були: у нас Київ (59 назв), а загряницею — Львів (118, — мало не половина усих). За цими двома осередками ідуть: Петербург (22 видання) і Чернівці (16); далі — Полтава (15), Харьків (7), Скрентон в Америці (6), Жовква (4), Тернопіль (4), Одеса, Прилуки і Москва (по 2), Чернигів, Житомир, К.-Подольск, Екатеринодар, Балта, Гайсин, Острог, Стрий, Перемишль, Коломия, Вашківці (по 1).

Безперечно, що українська література чимало поступилася наперед в році 1906, коли порівняти з попередніми роками, але коли взяти на увагу, що літературний здобуток минулого року — це здобуток цілого 25 мілионного народу, то тішитися добрими наслідками не доводиться, а тілько лишається маріти, що не далекий вже той час, коли теперешні одиниці — обернуться в сотні видань, а десятки — у тисячі. Будемо сподіватися...

В. Доманицький.

Generated on 2015-08-12 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

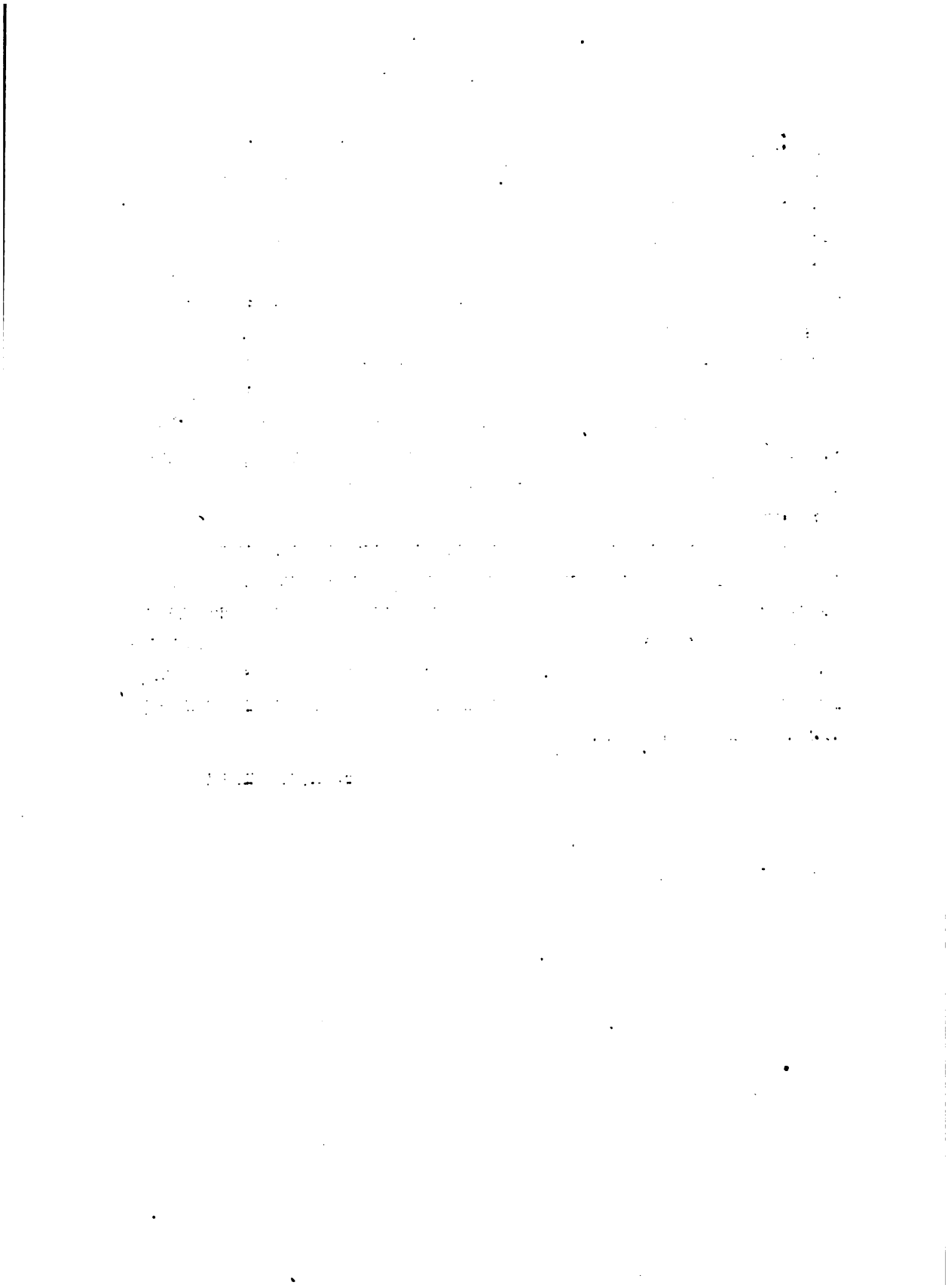

Generated on 2015-08-12 18:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

ОПОВІСТКИ.

НА 1907 рік. **РАДА** НА 1907 рік.

Ріж видання другий

ГАЗЕТА ПОЛІТИЧНА, ЕКОНОМИЧНА і ЛІТЕРАТУРНА

виходить у Київі що-дня, окрім понеділків.

„РАДА“ має широку програму, як звичайні великі політичні газети: дає щоденний огляд життя політичного, громадського, економичного і літературного на Україні, в Росії й по чужих землях; звістки про всякі світові події; поезії та оповидання; фельетони: політичні, наукові і белетристичні.

„РАДА“ має власних кореспондентів у Петербурзі, Москві, Харькові, Одесі, Полтаві, Чернігові, Херсові, Житомірі, Кам'янці-Подільському і по инших місцях Україні та Россії, а також і за кордоном: у Львові. Чернівцях, Відні, Парижі і Берлині.

Особливу увагу звертає „Рада“ на місцеве життя провінції.

Газета буде виходити в побільшенім розмірі.

Працею давнійших і нових визначних письменників, які обіцяли свою участь в новім році, програма газеты пошириться. Зроб-

Generated on 2015-08-12 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

лено буде все можливе для того, щоб зробити газету органом всеї України й давати перегляд життя ріжніх її частин, в Россії й за кордоном. Особливо уважатиме Редакція на те, щоб дати читачам по змозі повний образ не тільки суспільно-політичного, а й духовного й культурного українського життя та його здобудків в Россії й Австро-Угорщині. Потребам й змаганням сучасного українського життя будутъ присвячуватися ширші статі теоретичного змісту. Стоячі на основі поступового й демократичного українства, газета не буде партійною й даватиме місце статям, яки будуть освітлювати ці питання з ріжних партійних становищ поступового й демократичного напрямку.

Умови передплати:

З приставкою і пересылкою: на рік 6 карб., на півроку 3 карб. 25 к., на 3 міс. 1 карб. 75 коп., на 1 міс. 65 коп.

За кордон: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 к., на 3 міс. 2 карб. 75 коп., на 1 міс. 1 карб.

ЦІНА ОКРЕМОГО № 4 КОП.

За зміну адреси 30 коп.

Хто передплатить газету на цілий 1907 рік, тому вишлеться **„Словарик чужих та не дуже зрозумілих слів“** В. Доманицького і **стінний календар** на 1907 рік.

Адрес редакції і головної контори: **у Київі, Вел. Підвальна вул. д. 6,** біля Золотих Воріт. **Телефон 1458.**

Передплачувати й купувати на роздріб „РАДУ“, окрім контори (Вел. Підвальна, 6. можна ще по сих місцях: У КИІВІ: в книгарні „Кіевской Старины“, Безаківська вул., ч. 8. У НІЖИНІ в книгарні н-ні Чекмарьової. В. ОДЕСІ: Ніжинська вул., ч. 50, кв. 3. У ЛЬВОВІ (Галичина): в книгарні Наукового товариства ім. Шевченка, вул. Театральна, ч. 1.

Редактор *М. Павловський.* Видавець . *Чикале нко.*

2—3

Generated on 2015-08-12 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА ИЗДАНІЕ

„Библіотека Декабристовъ“

подъ редакціей Г. Балицкаго.

Въ бібліотеку декабристовъ войдутъ произведенія, мемуары, записки и процессъ декабристовъ, а также болѣе цѣнныя записки о декабристахъ другихъ авторовъ.

Въ каждой книжкѣ будутъ помѣщены портреты декабристовъ, ихъ біографіи и редакціонныя статьи.

Въ первую очередь будетъ помѣщено:

Собраніе сочин. **К. Ѳ. Рылѣева,** собраніе сочин. **П. И. Пестеля, Собраніе Конституцій,** сост. декабристами.

Сочин. **Николая Тургенева — „Россія и Русскіе“** (ни разу не изданное въ Россіи. Въ отдѣльной продажѣ будетъ стоить не менѣе 5 руб.).

Сочиненія **В. К. Кюхельбекера,** воспоминанія **М. А. Фонвизина,** отд. томъ—**Роль Николая I** въ событіи 14-го декабря.

Отд. томъ—**Жены декабристовъ, Процессъ Декабристовъ,** сочин. **А. И. Одоевскаго,** записки **И. Д. Якушкина** и друг.

Библіотека декабристовъ выходитъ ежемѣсячно выпусками отъ 10 до 12 листовъ большого формата.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА: за 12 выпусковъ 6 руб. Съ доставкой и пересылкой во всѣ города Россіи 7 руб. Допускается разсрочка: при подпискѣ 1 р. 50 к., съ доставкой 2 р., по выходѣ первой книжки 1 руб., по выходѣ 2-й 1 руб., по выходѣ 3-й 1 руб. и по выходѣ 4-й 1 р. 50 к., съ доставкой 2 руб. Цѣна перваго выпуска въ розничной продажѣ—75 коп.

КНИЖНЫМЪ МАГАЗИНАМЪ ДѢЛАЕТСЯ ОБЫЧНАЯ УСТУПКА.

Подписка принимается въ редакціи отъ 12-ти до 2-хъ часовъ дня. и во всѣхъ извѣстныхъ книжныхъ магазинахъ.

Для ознакомленія съ изданіемъ первый номеръ высылается за 60 коп. (можно почтовыми марками).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Во избѣжаніе задержекъ въ высылкѣ выпусковъ редакція проситъ при разсрочкѣ **своевременно** высылать послѣдующіе взносы.

За каждую перемѣну адреса взимается 25 коп.; при переходѣ же городскихъ подписчиковъ на иногородніе 50 коп.

Письма, переводы, денежную и заказную корреспонденцію адресовать въ редакцію: **Москва, Долгоруковская ул., д. Золотарскаго. Телефонъ 67-27.**

Редакторъ-издатель **Г. Балицкій.**

2—3

= **При каждомъ № „НИВЫ“**, независимо отъ другихъ приложеній, **подписчики получатъ по одной книгѣ**, а новые подписчики, выписывающіе также (за 1 р. 50 к., съ перес. за 2 р.) *первыя 10 книгъ соч. К. М. Станюковича за 1906 г.*, получатъ ихъ при одномъ изъ первыхъ №№ „Нивы“ 1907 г. =

ОТКРЫТА ПОДПИСКА.

на 1907 годъ.

(38-й годъ изданія)

на еженедѣльный иллюстрированный

ЖУРНАЛЪ

со многими приложеніями

НИВА.

Гг. подписчики „НИВЫ“ получатъ въ теченіе 1907 года:

52 №№ художественно-литературнаго журнала „НИВА“, заключающаго въ себѣ **романы, повѣсти и разсказы, гравюры, рисунки и иллюстраціи** современныхъ событій.

40 КНИГЪ „Сборника Нивы“, отпечатанныхъ четкимъ шрифтомъ на хорошо глазированной бумагѣ и содержащихъ:

ПОЛНОЕ СОБРАНІЕ СОЧИНЕНІЙ ВЪ

10 КНИГАХЪ **гр. АЛЕКСѢЯ ТОЛСТОГО**

(Стихотворенія: пѣсни, поэмы, былины, баллады. – Драматическая трилогія: Смерть Іоанна Грознаго. Царь Ѳеодоръ Іоанновичъ. Царь

Generated on 2015-08-12 18:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Борисъ.—Князь Серебряный.—Упырь и др.),—**значительно дополненное произведеніями, не вошедшими въ предыдущія изданія и изданными за границею.**

Съ критико-біографическимъ очеркомъ **С. А. ВЕНГЕРОВА.**

(Цѣна существующаго неполнаго изданія, безъ пересылки, **8 р. 50 к.**).

ПОЛНАГО СОБРАНІЯ СОЧИНЕНІЙ

ОСТАЛЬНЫЯ **30** КНИГЪ

К. М. СТАНЮКОВИЧА

(„Морскіе разсказы"; романы: „Омутъ", „Откровенные", „Наши нравы", „Жрецы" и др.; „Картинки общественной жизни", „Письма знатнаго иностранца"; много повѣстей, разсказовъ и пр.),—**значительно дополненнаго произведеніями, не вошедшими въ предыдущія изданія.**

Съ критико-біографическимъ очеркомъ **П. В. ВЫКОВА.**

(Цѣна существующаго неполнаго изданія, съ пересылкой, **21 руб.**).

12 книгъ **„ЕЖЕМѢСЯЧНЫХЪ ЛИТЕРАТУРНЫХЪ И ПОПУЛЯРНО-НАУЧНЫХЪ ПРИЛОЖЕНІЙ"**, содержащихъ романы, повѣсти, разсказы, популярно-научныя и критическія статьи современныхъ авторовъ съ иллюстраціями и отдѣлы библіографіи, смѣси, шахматовъ, и шашекъ задачъ и разныхъ игръ.

12 №№ „ПАРИЖСКИХЪ МОДЪ", выходящихъ ежемѣсячно. До 200 столбцовъ текста и 300 модныхъ гравюръ. Съ почтовымъ ящикомъ для отвѣтовъ на разнообразные вопросы подписчиковъ.

12 листовъ рисунковъ (около 300) для рукодѣльныхъ, выпильныхъ работъ и для выжиганія и до 300 чертежей выкроекъ въ натуральную величину.

1 „СТѢННОЙ КАЛЕНДАРЬ" на **1907** годъ, отпечатанный красками.

Подписная цѣна „НИВЫ" со всѣми приложеніями на годъ.

въ С.-Петербургѣ	безъ доставки . . . **6 р. 50 к.** съ доставкой . . . **7 р. 50 к.**	**Съ пересылкою во всѣ мѣста Россіи . . . . . 8 р.** За границу—**12 р.**

Безъ доставки: 1) въ Москвѣ, въ конторѣ Н. Печковской—**7 р. 25 к.**; 2) въ Одессѣ, въ книж. маг. „Образованіе"—**7 р. 50 к.**

Допускается разсрочка платежа въ **2, 3** и **4** срока.

Generated on 2015-08-12 18:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

= Новые подписчики, желающіе получить, кромѣ „Нивы“ 1907 г. со всѣми ея приложеніями, еще **первыя 10 книгъ К. М. Станюковича за 1906 г.**, доплачиваютъ единовременно при подпискѣ, безъ доставки въ С.-Петербургѣ—**1** руб. **50** коп., безъ доставки въ Москвѣ и Одессѣ—**1** руб. **75** коп; съ дост. въ СПБ. и съ пересылкой иногороднымъ и за границу—**2** руб. =

Иллюстрированное объявленіе о подпискѣ высылается **безплатно.**

Адресъ: С.-Петербургъ, въ Контору журнала „НИВА“, улица Гоголя, № 22.

2—3

Въ серединѣ декабря начала выходить въ Москвѣ большая ежедневная политическая, общественная и литературная газета.

„НОВЬ“

При ближайшемъ участіи:

проф. В. И Вернадскаго, кн. Павла Д. Долгорукова, Н. М. Жданова, пр.-д. Ф. Ф. Кокошкина, пр.-д. С. А. Котляревскаго. проф. С. А. Муромцева, проф. П. И. Новгородцева, П. И. Попова и проф. Г. Ф. Шершеневича.

Въ составъ сотрудниковъ газеты вошли:

проф. А. С. Алексѣевъ, Ф. К. Арнольдъ, Н. Н. Баженовъ, Д. Д. Бекарюковъ, О. Е. Бужанскій, проф. С. Н. Булгаковъ, А. Вергежскій, А. Э. Вормсъ, Л. И. Гальберштадтъ, В. А. Ганейзеръ. М. И. Ганфманъ, П. М. Головачевъ, М. І. Гольдштейнъ, Н. А. Гредескулъ, пр.-д. Н В. Давыдовъ, кн. Петръ Д. Долгоруковъ, Д. Н. Егоровъ, А. А. Зубрилинъ, А. С. Изгоевъ, проф. Н. А. Каблуковъ, А. А. Кауфманъ, проф. А. А. Кизеветтеръ, Б. А. Кистяковскій, И. А. Кистяковскій. проф. В. О. Ключевскій, А. А. Корниловъ, А. М. Колюбакинъ, проф. А. Е. Крымскій, А. Р. Ледницкій, Я. И. Лисицынъ, кн. Г. Е. Львовъ, Ф. Н. Лянды. М. Л. Мандельштамъ, В. А. Маклаковъ, Ф. В. Миллеръ, В. Д. Набоковъ, Нандъ, Л. Ф. Пантелѣевъ, проф. Л. І. Петражицкій, И. И. Петрункевичъ, проф. Д. М. Петрушевскій,

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2015-08-12 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Д. Д. Плетневъ, Т. П. Полнеръ, К. М. Пономаревъ, Г. Н. Потанинъ, В. В. Пржевальскій, А. Ф. Рубинчикъ, А. В. Смирновъ, А. А. Стаховичъ, П. Б. Струве, Н. В. Тесленко, А. А. Тимофеевъ, проф. А. Ф. Фортунатовъ, пр.-д. М. И. Фридманъ, проф. М. П. Чубинскій, пр.-д. А. А. Чупровъ, кн. Д. И. Шаховской, Т. Л. Щепкина-Куперникъ, М. П. Щепкинъ, Н. Н. Щепкинъ, А. С. Ященко и др.

Редакція помѣщается на Большой Никитской, въ домѣ Пѣнкиной.

Подписная цѣна:

Въ Москвѣ съ доставкой на годъ—10 р., на 6 мѣс.—5 р. 50 к., на 3 мѣс.—3 р., на 1 мѣс.—1 р. Въ Города съ пересылкой на годъ—11 р., на 6 мѣс.—6 р., на 3 мѣс.—3 р. 50 к., на 1 мѣс.—1 р. 20 к. За границу на годъ—18 р., на 6 мѣс.—9 р., на 3 мѣс.—4 р. 80 к., на 1 мѣс.—1 р. 90 к.

Для воспитанниковъ высшихъ учебныхъ заведеній, сельскихъ священниковъ, учителей и учительницъ городскихъ и сельскихъ школъ—20% скидки. Допускается разсрочка. Цѣна объявленій за строку петита впереди текста—50 к., позади текста—25 к.

Подписка принимается въ конторѣ газеты: Кузнецкій мостъ, д. Юнкеръ, у Н. Н. Печковской и въ книжныхъ магазинахъ.

Издатель *Н. Г. Смирновъ.* Редакторъ *Л. М. Родіоновъ.*

2—3

Продолжается подписка на 1907 годъ

на большую политическую, литературную и экономическую газету

ТОВАРИЩЪ

Основана проф. **Л. В. Ходскимъ.**

Адресъ главной конторы: С.-Петербургъ, Невскій, 19.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА съ доставкою и пересылкою: на годъ—12 р., на полгода—6 р., на 3 мѣс.—3 р., на 2 м.—2 р., на 1 мѣс. 1 р. 20 к. Сроки считаются съ 1-го числа любого мѣсяца.

Generated on 2015-08-12 18:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

Живущіе за границею благоволятъ подписываться черезъ мѣстныя (заграничныя) почтовыя учрежденія, что дешевле и удобнѣе. Иначе прибавляется по рублю въ мѣс.

У газетчиковъ отдѣльные номера 5 к. какъ въ Петербургѣ, такъ и въ провинціи.

Для крестьянъ, рабочихъ, сельскихъ учителей, фельдшер., сельскаго духовенства. приказчиковъ, какъ и для учащихся въ высш. учеб. завед., подписная цѣна на полгода 4 р. 25 к., на 4 мѣс. 3 р., на 2 мѣс. 1 р. 50 к., на 1 мѣс. 85 к. Эта льготная подписка направляется непосредственно въ главную контору (С.-Петербургъ. Невскій, 19); принимается также черезъ земскія учрежденія, но не отъ коммерческихъ посредниковъ. Комиссіонныхъ скидокъ по ней не дѣлается.

Всѣмъ годовымъ. полугодовымъ и трехмѣсячнымъ подписч. будетъ разосланъ „ДУМСКІЙ СБОРНИКЪ“, серіями по 5—6 лист., всего около 25 печатныхъ листовъ. Въ него войдетъ систематическій обзоръ дѣятельности Государственной думы перваго созыва. По оффиціальнымъ стенографическимъ отчетамъ и др. матеріаламъ; болѣе выдающіяся рѣчи полностью.

Съ января при «ТОВАРИЩѢ» всѣмъ подписчикамъ разсылается.

Иллюстрированный Еженедѣльникъ.

До возстановленія «Н. Ж.». «ТОВАРИЩЪ» разсылается также подписчикамъ «НАШЕЙ ЖИЗНИ».

2—3

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1907 ГОДЪ НА

„Голосъ Волыни“

газету политическую, литературную и общественной жизни

«Голосъ Волыни» выходитъ ежедневно

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой: На 12 м.—7 р., на 6 м.—4 р., на 3 м.—2 р. 30 к., на 1 м.—85 к.

Для *годовыхъ* подписчиковъ допускается разсрочка платежа: при подпискѣ 2 р., затѣмъ къ 1 марта, мая, іюля, сентября и ноября по 1 руб.

Подписка принимается въ конторѣ „Голосъ Волыни“, въ г. Житомірѣ (уг. Михайловской и Б.-Бердичевской, д. О-ва Взаимн. Кред.).

Издатель **Е. Щербицкій.**

2—3

Generated on 2015-08-12 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1907 годъ

НА ЕЖЕДНЕВНУЮ ГАЗЕТУ

„КІЕВСКІЙ ГОЛОСЪ".

Редакція пополнивъ свой составъ новыми силами, и впредь будетъ удѣлять все свое вниманіе задачамъ общественнаго служенія, интересамъ народа въ широкомъ и лучшемъ смыслѣ этого слова. Стараясь поставить газету на ту идейную высоту, которая отвѣчала бы требованіямъ переживаемаго нами историческаго момента, редакція «Кіевскаго Голоса» обратилась къ выдающимся литературнымъ силамъ съ просьбою о сотрудничествѣ и заручилась ихъ согласіемъ на постоянное участіе въ газетѣ.

Общій составъ сотрудниковъ «КІЕВСКАГО ГОЛОСА»:

Проф. Н. А. Артемьевъ, проф. В. Г. Бажаевъ, М. С. Балабановъ, Е. И. Бронштейнъ, П. Бѣлозерскій, П. Ф. Бѣляшевскій, Е. И. Булгакова, проф. С. Н. Булгаковъ, Е. Г. Бердяева, Н. А. Бердяевъ, С. А. Бердяевъ, С. А. Буда, проф. Ю. Н. Вагнеръ, Л. В. Василевскій, В. И. Василенко, К. П. Василенко, Н. П. Василенко, В. В. Вакаръ, В. В. Водовозовъ, М. Е. В-инъ, М. Т. Волынскій, А. Г. Вязловъ, Э. Ѳ. Гарлицкій А. П. Гармашевъ, П. Л. Геккеръ, прив.-доц. М. Н. Гернетъ, Б. Д. Гринченко, С. И. Гусевъ-Оренбургскій, А. Г. Дерманъ, проф. М. В. Довнаръ-Запольскій, Н. С. Долинскій, С. И. Дрелингъ, Н. П. Дружининъ, С. Я. Елпатьевскій, Ф. Н. Еремѣевъ, С. А. Ефремовъ, проф. В. Я. Желѣзновъ, Г. К. Житомирскій, М. Д. Загряцковъ, А. В. Заремба, О. О. Зновицкій, И. В. Ивановъ (Джонсонъ), проф. С. А. Ивановъ, А. С. Изгоевъ, Я. К. Имшенецкій М. К. Имшенецкій, Н. В. Калишевичъ, проф. Н. И. Карѣевъ, В. Г. Короленко, Е. А. Кивлицкій Ф. Д. Липманъ, Л. С. Личковъ, С. И. Лисенко, А. Л. Леонтьевъ, С. Г. Лозинскій, проф. Т. В. Локоть, М. В. Лучицкая, проф. И. В. Лучицкій, А. К. Малашевскій, проф. І. А. Малиновскій А. Д. Марголинъ, Л. И. Маресъ, Ю. Ф. Меленевскій, А. А. Микулинъ, М. С. Мильрудъ, М. М. Могилянскій, В. А. Мякотинъ, В. П. Науменко, И. А. Новиковъ, Т. И. Осадчій, Old George проф. В. Н. Перетцъ, А. Б. Петрищевъ, проф. Д. М. Петрущевскій, И. Н. Полторацкій, Ф. Е. Поступаевъ, А. С. Пругавинъ, А. В.

Generated on 2015-08-12 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Щепехоновъ, Н. Д. Пухтинскій, М. Б. Ратнеръ, проф. Д. И. Рузскій, А. Ф. Саликовскій, В. И. Семевскій, С. Г. Слюсаревскій, М. И. Сосновскій, И. М. Стешенко, И. Н. Соколовскій, Н. И. Стародворскій, Гр. Согобочный, прив.-доц. В. Н. Твердохлѣбовъ, А. Я. Тези, проф. М. М. Тихвинскій, С. И. Теуминъ, П. А. Тулубъ, В. М. Хижняковъ, Чужой (псевдонимъ), Л. П. Шестовъ, И. Л. Шрагъ, Н. Н. Шрейтеръ, М. И. Эйшискинъ, П. И. Юровскій, прив.-доц. Л. Н. Ясинопольскій, Б. К. Яновскій, А. И. Ярошевичъ и др.

Особое вниманіе „Кіевскій Голосъ“ будетъ неуклонно удѣлять интересамъ областнымъ, отраженію жизни и выясненію многообразныхъ нуждъ и требованій того обширнаго края, который обслуживаетъ газета. Задачи эти будутъ осуществляться при посредствѣ нашихъ провинціальныхъ сотрудниковъ и корреспондентовъ, имѣющихся во всѣхъ значительныхъ пунктахъ края.

Озабочиваясь, чтобы читатели „Кіевскаго Голоса“ стояли въ курсѣ всѣхъ выдающихся событій современной жизни, редакція, независимо отъ агентскихъ телеграммъ, будетъ ежедневно получать по телеграфу отъ собственныхъ корреспондентовъ наиболѣе важныя и, по возможности, только достовѣрныя извѣстія.

Вообще, редакція приметъ всѣ мѣры къ тому, чтобы, *не повышая цѣны на газету*, возможно полнѣе удовлетворять идейнымъ требованіямъ того круга читателей, съ которымъ у нея установилась живая нравственная связь.

Условія подписки:

Подписная плата съ доставкой или пересылкой: на 12 мѣс.—8 р., на 11 мѣс.—7 р. 50 к., на 10 мѣс.—7 р., на 9 мѣс.—6 р. 50 к., на 8 мѣс.—6 р., на 7 мѣс.—5 р. 25 к., на 6 мѣс.—4 р. 50 к., на 5 мѣс.—4 р., на 4 мѣс.—3 р. 50 к., на 3 мѣс.—2 р. 70 к., на 2 мѣс.—1 р. 80 к., на 1 мѣс.—90 к.,

Льготная подписка. Для сельскаго духовенства и сельскихъ учителей при непосредственномъ обращеніи въ главную контору установлена слѣдующая плата: за 1 мѣс.—75 к., за 2 мѣс.—1 р. 40 к., за 3 мѣс.—2 р. за 4 мѣс.—2 р. 70 к., за 5 мѣс.—3 р., 40 к., за 6 мѣс.—4 р.

Для годовыхъ подписчиковъ допускается разсрочка—по 1 руб. въ теченіе первыхъ 8-ми мѣсяцевъ, или же при подпискѣ 3 руб., къ 1-му апрѣля 3 руб. и къ 1-му августа 2 руб.

Редакція и Главная Контора помѣщаются въ г. Кіевѣ, на Прорѣзной ул. въ д. № 14.

2—2

Generated on 2015-08-12 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА ИСТОРИЧЕСКІЙ

журналъ

„РУССКАЯ СТАРИНА"

на **1907** годъ

Тридцать восьмой годъ изданія.

Если исторія народа описывается на основаніи государственныхъ документовъ, хранящихся въ пыли архивовъ, то это далеко не есть еще исторія народа и его жизни. Архивныя свѣдѣнія, на сколько они доступны для частнаго человѣка, конечно, имѣютъ свою цѣну. Но эти свѣдѣнія рисуютъ только одну сторону,—оффиціальную,—поясняютъ, такъ сказать, внѣшнюю, показную жизнь народа въ извѣстную эпоху. И если бы пришлось ограничиваться только этою стороною, то мы были бы очень далеки отъ задачи полнаго историческаго описанія народной жизни во всѣхъ ея проявленіяхъ въ разное время.

Вотъ почему дополненіемъ къ исторіи и служатъ бытовыя описанія внутренней жизни народа, а матеріалъ для этого заключается въ историческихъ воспоминаніяхъ, историческихъ изслѣдованіяхъ, мемуарахъ и запискахъ частныхъ лицъ, въ дневникахъ, въ описаніяхъ бытовой жизни въ разныя эпохи. Нерѣдко дневникъ простаго обывателя своими правдивыми разсказами лучше всякаго оффиціальнаго документа нарисуетъ бытовой характеръ русской старины и въ яркомъ свѣтѣ изобразитъ умственный и нравственный строй народа въ извѣстную эпоху.

Поэтому журналъ „РУССКАЯ СТАРИНА", имѣя цѣлью знакомить читателей съ историческимъ прошлымъ Россіи, будетъ по-прежнему помѣщать на своихъ страницахъ: 1) историческія изслѣдованія; 2) записки, воспоминанія и дневники разныхъ лицъ; 3) очерки и разсказы; 4) жизнеописанія людей государственныхъ, ученыхъ, военныхъ, писателей духовныхъ и свѣтскихъ, артистовъ и художниковъ; 5) статьи по исторіи русской литературы и искусствъ; 6) историческіе разсказы и преданія; 7) документы, рисующіе бытъ русскаго общества прошлыхъ временъ; 8) мемуары и разсказы иностранные, насколько они касаются Россіи и ея исторіи и вообще западной исторической

Generated on 2015-08-12 18:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

бытовой старины: 9) народную словесность; 10) архивные документы.

Редакція не имѣетъ возможности перечислять здѣсь статьи, находящіяся въ ея архивѣ, и называть ея многочисленныхъ сотрудниковъ, какъ гражданскихъ, такъ военныхъ и духовныхъ, при благосклонномъ участіи которыхъ журналъ издается въ теченіе 37 лѣтъ.

По примѣру прежнихъ лѣтъ, въ журналѣ будутъ помѣщаться портреты выдающихся русскихъ дѣятелей, гравированные лучшими художниками. Журналъ, какъ и прежде, будетъ выходить 1-го числа каждаго мѣсяца.

Подписная цѣна на годъ 9 р. съ пересылкой.

Книгопродавцамъ, принимающимъ подписку, дѣлается уступка, по **30** к. съ экземпляра.

Подписка принимается въ С.-Петербургѣ, Фонтанка, д. № 145.

2—3

Политическая Энциклопедія.

Подъ редакціей Л. З. Слонимскаго.

Въ 12 выпускахъ, цѣна по подпискѣ 9 руб.
(въ трехъ полукожанныхъ перепл. ц. 12 р.).

При задаткѣ въ 3 руб. выдаются три выпуска, а дальнѣйшіе по мѣрѣ поступленія взносовъ, считая одинъ рубль за каждый выпускъ. Послѣ оплаты всей подписной суммы выпуски выдаются немедленно по выходѣ ихъ изъ печати.

Цѣна внѣ подписки: 12 руб., въ перепл. 15 руб.

Переплетенные тома выдаются при выходѣ 4-го, 8-го и 12-го выпусковъ.

Въ первыхъ трехъ выпускахъ (480 страницъ) помѣщено 206 статей между прочимъ, слѣдующія:

Абсолютизмъ, Проф. Э. Гримма; Австрія, М. Горенберга; Автономія, М. Горенберга и П. Рейнгардта; Аграрное движеніе 1905 г., С. Прокоповича; Аграрныя отношенія въ Россіи, В. В.; Адвокатура, К. Арсеньева; Административная юстиція И. Лазаревскаго; Азіатская Россія, А. Кауфмана; Азія, З. Авалова; Акціонерн. компаніи, А. Каминка; Алексѣевъ, Е. И. Л. Сло-

Generated on 2015-08-12 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

нимскаго; Амнистія, В. Кузьмина-Караваева; Анархизмъ, В. Святловскаго; Антисемитизмъ, В. Водовозова, Н. Рейнгардта и Л. Слонимскаго; Арбитражъ, бар. Б. Нольде; Арендныя отношенія, А. Дядиченко и Л. Чермака; Армія проф. А. Добровольскаго; Арсеньевъ К. К., А. Ѳ. Кони; Артели, Ф. Щербины; Афганистанъ, З. Авалова; Багдадская желѣзная дорога бар. Б. Нольде; Балканскій полуостровъ, бар. Б. Нольде и П. Калинкова; Батраки, Ф. Щербина; Башкиры и башкирскія земли, А. Дядиченко; Бебель, В. Водовозова; Бездѣйствіе власти, проф. кн. С. Друцкаго; Безземельные крестьяне, Ф. Щербины; Безобразовъ М. А., Н. Рейнгардта; Безработица, В. Святловскаго; Берлинскій трактатъ, бар. Б. Нольде; Берлинъ, Р. Стрѣльцова; Бернштейнъ, Эд., В. Водовозова; Бобыли, Ф. Щербины; Богатство, Г. Черняевскаго; Бойкотъ, В. Водовозова; Болгарская конституція, П. Милюкова; Босфоръ и Дарданеллы, бар. Б. Нольде; Бракъ, Н. В. Рейнгардта; Брентано, А., Р. Стрѣльцова; Британская имперія, П. Г. Мижуева; Бундъ, І. Рыбакова; Бюджетное право, Сергѣя Шумакова; Бюджетъ, Л. Буха; Бюджеты крестьянскіе, Ф. Щербины; Бюрократія, Н. В. Рейнгардта, проф. В. В. Ивановскаго и Л. Слонимскаго; Вандербильты, П. А. Тверского; Великобританія, проф. Павла Виноградова, Экономическія и общественныя условія Великобританіи, С. И. Рапопорта; Вильгельмъ П. Г. Гроссмана (А. Коврова); Витте, С. Ю. Л. Слонимскаго; Военное вѣдомство и высшее воен. управленіе. А. Л—скаго; Военное положеніе, Сергѣя Шумакова; Военные суды, А. Т. и Сергѣя Шумакова; Вольное Экономич. Общество, Д. И. Рихтера; Вооруженное возстаніе, Н. В. Рейнгардта Всеобщее избирательное право, В. Водовозова.

Въ первыхъ трехъ выпускахъ помѣщено 28 портретовъ и иллюстрацій, 18 картограммъ, и 29 геогр. и этногр. картъ.

Выпуски четвертый и пятый печатаются.

Для ознакомленія съ изданіемъ всѣмъ желающимъ высылается первый выпускъ съ обязательствомъ возвратить его, если подписка не состоится.

Подписка съ наложеніемъ платежа дозволяется съ надбавкой 25 коп. при каждой отправкѣ.

ГЛАВНАЯ КОНТОРА: СПБ., НЕВСКІЙ, 88.

Подписка принимается также въ иногородныхъ отдѣленіяхъ и у представителей главной конторы.

Появившіяся объявленія о „Полит. Энциклопедіи“ какъ приложенія къ другимъ изданіямъ, не имѣютъ ничего общаго ни съ нашей редакціей, ни съ нашимъ издательствомъ.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Открыта подписка на 1907 годъ

на еженедѣльный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

органъ Полтавскаго общества сельскаго хозяйства.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА: на годъ 2 р., на полгода 1 р.

Годъ изданія XII.

ПРОГРАММА ЖУРНАЛА: 1. Правительственныя распоряженія и извѣстія. 2. Дѣятельность мѣстныхъ сельскохозяйственныхъ обществъ, ихъ отдѣловъ и отдѣленій. 3. Статьи по сельскому хозяйству, промышленности и торговлѣ—экономическія и техническія. 4. Хроника, сельскохозяйственное обозрѣніе и корреспонденція. 5. Сельскохозяйственная и экономическая дѣятельность земскихъ учрежденій. 6. Библіографія и обзоръ сельскохозяйственной и экономической литературы. 7. Сельскохозяйственный фельетонъ. 8. Смѣсь и мелкія извѣстія. 9. Вопросы и отвѣты. 10. Торговыя извѣстія. 11. Обозрѣніе—извѣстія о погодѣ 12. Объявленія.

Кромѣ еженедѣльныхъ номеровъ въ размѣрѣ 2—3 печатныхъ листовъ подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ, будутъ высланы

БЕЗПЛАТНЫЯ ПРЕМІИ.

„Хуторянинъ“ допущенъ въ безплатныя библіотеки-читальни и въ библіотеки сельско-хозяйственныхъ учебныхъ заведеній М. З. и Г. И.

Плата за объявленія: за одну строку петита въ концѣ текста 8 коп., впереди—вдвое.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ: въ г. Полтавѣ—въ конторѣ и редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ Обществѣ сельскаго хозяйства.

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2015-08-12 18:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

1907 рік.

ВІДКРИТА ПЕРЕДПЛАТА

на

РІДНИЙ КРАЙ

Тижнева українська часопись політична, економична, літературна і наукова.

У часописі заведені ось які відділи:

1. Що потрібно для нашого народу, особливо для селян хліборобів і всіх трудящих людей. 2. Що діється на Україні, також в Галичині й на Буковині. 3. Що діется в цілій Россії. Звістки з столиць. 4. Що діється по чужих землях, що есть там доброго, що й нам би годилося. 5. Звістки й листи з ріжних городів і сел (про земства, товариства—про все, що діється доброго й лихого). 6. Наукові статі і звістки (історія, література, медицина, ветеринарія, сельське хозяйство, промисли і т. д.) 7. Оповідання, вірші, фельетон. 8. Дрібні звістки (про заробітки, торги, ціни і т. д.) 9. Бібліографія. Запитання читачів і відповіді редакції про всякі діла: судові, хозяйські та инші. 10. Оповістки усякі.

Хто підпишться на цілий рік, той получить такі безплатні додатки: 1. Дві картини звісного українського художника П. Ю. Сластіона: 1] КОБЗАРЬ. 2] ГАЙДАМАКИ. II. Український календарь „Рідний Край“ на 1907 р.

Передплата за часопись: на рік **3** карбованці, на пів року **1** карб. **80** коп., на 3 місяці—**1** карб., на місяць **35** к. з пересил, окремі числа по **8** к. За кордон на рік **4** кар. Для закордонних братів українців передплата на „Рід. Кр.“ значно зменшена: 1) на рік замість 5 карб.—4 карб. для окремих передплатників; 2) Просвітам, народнім і шкільним читальням, товариствам; Січ, Сокіл і ріжним народнім просвітним товариствам на рік—3 карб. 25 к.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Книгарням комісіонних за передплату на рік 5%, За продаж окремих №№—25%.

Листи і гроші засилати треба на адресу: **Полтава, Протопоповська ул., № 41, редакції часописі „Рідний Край“.**

Просимо усіх прихильників і читачів наших надсилати нам звістки про діяльність земств, городських дум, усяких товариств і організацій, звістки про постанови сельських і волосних сходів, селянських спілок і инші новини.

Редактор-видавець **М. Дмитрієв.**

2—3

Приймається передплата на 1907 рік

на селянський тижневик

„СВІТОВА ЗІРНИЦЯ“

зі щомісячним додатком для дітей

„Читайте, діти!“

Як до цеї пори, так і з нового року „СВІТОВА ЗІРНИЦЯ“ буде дбати про покращення добробуту селянства.

Ціна «Світової Зірниці» зі щомісячним додатком для дітей—на рік **3** карбованці, на пів року 1 карб. **50** коп., на—3 місяці **80** коп., на місяць **30** коп., окреме число **7** коп.

Передплатники „Світової Зірниці“ в 1907 році одержать безплатно дві користних книжечки, а опріч цього, ті що випишуть „Світову Зірницю“ на цілий рік, одержать безплатно „*Словарик чужих та не дуже зрозумілих слів*“ — В. Доманицького. Ціна 20 коп.

Адреса Редакції *г. Могилів-Под., Київська ул.*

Редактор-видавець *І. Волошиновський.*

1—3

Generated on 2015-08-12 18:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА

на еженедѣльный критико-библ ографическій журналъ

„КНИГА"

подъ редакціей **Мих. К. Лемке,**

издаваемый книжнымъ складомъ „ЗЕМЛЯ"

при участіи слѣдующихъ лицъ:

М. А. Антоновичъ, С. Ашевскій, Н. А. Бердяевъ, Н. И. Березинъ, И. А. Бодуэнъ-де Куртенэ, А. И. Богдановичъ, В. Богучарскій, Н. Борецкій, В. В. Брусянинъ, С. Н. Булгаковъ, В. Л. Бурцевъ, Н. Валентиновъ, П. И. Вейнбергъ, К. Л. Вейдемиллеръ, С. А. Венгеровъ, М. О. Гершензонъ, В. Г. Романъ, А. И. Даринскій, Н. А. Дубровскій, Д. Е. Жуковскій, Ѳ. Ф. Зѣлинскій, Ивановъ-Разумникъ, Н. И. Іорданскій, Н. И. Карѣевъ, А. А. Каумфанъ, Л. Н. Клейнбортъ, Н. П. Коломійцевъ, П. А. Конскій, К. Р. Кочаровскій, В. Д. Кузьминъ-Караваевъ, І. Ларскій, М. К. Лемке, Е. К. Леонтьева, И. Н. Леонтьевъ, Н. М. Лисовскій, Н. П. Ложкинъ, Н. О. Лосскій, Г. А. Лучинскій, Е. А. Ляцкій, Н. В. Марковскій, И. Ю. Марконъ, П. П. Масловъ, Д. С. Мережковскій, А. В. Меркуловъ, А. П. Налимовъ, П. И. Новгородцевъ, Н. П. Павловъ-Сильванскій, В. А. Поссе, А. С. Пругавинъ, А. Н. Римскій-Карсаковъ, М. А. Ростовцевъ, Н. А. Рубакинъ, П. П. Румянцевъ, С. Ф. Русова, А. А. Русова, А. А. Русовъ, П. П. Семенюта, М. Н. Слѣпцова, В. Ф. Соловьевъ, П. Б. Струве, Е. В. Тарле, А. С. Токаревъ, В. Ѳ. Тотоміанцъ, М. Н. Туганъ-Барановскій, В. Н. Тукалевскій, А. Ю. Финнъ, В. И. Чорнолусскій, П. Е. Щеголевъ, и др.

Журналъ „Книга" ставитъ своей задачей дать возможность читателю, интересующемуся текущей литературой, а также библіотекамъ, учебныхъ заведеніямъ, книжнымъ складамъ и магазинамъ, оріентироваться въ той массѣ литературы, которая въ послѣднее время поступила и поступаетъ на книжный рынокъ.

Являясь внѣпартійнымъ органомъ, «Книга» будетъ давать читателямъ сводные критико-библіографическіе обзоры и отдѣльныя рецензіи книгъ, по соціальнымъ наукамъ, вопросамъ обще

Generated on 2015-08-12 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ственной жизни и народнаго образованія, философіи, психологіи, исторіи, исторіи литературы, беллетристики и искусства.

Литература соціалистическихъ партій будетъ рецензироваться соотвѣтствующими соціалистами. Въ тѣхъ случаяхъ, если представителемъ одной изъ этихъ партій будетъ написанъ обзоръ литературы по какому-либо вопросу текущаго момента, то въ слѣдующемъ же номерѣ будетъ данъ обзоръ той же литературы, написанный представителемъ другой партіи.

Считая одной изъ главныхъ своихъ задачъ, широкое удовлетвореніе читателей, ищущихъ систематическаго самообразованія, редакція „Книги“ обратитъ особенное вниманіе на отдѣлъ отвѣтовъ на вопросы по организаціи самообразованія, чтенія вообще, а также книжнаго дѣла. Кромѣ того въ журналѣ будетъ помѣщаться хроника литературной жизни и книгоиздательскаго дѣла. Всѣ книги, присланныя въ редакцію для рецензій, будутъ регистрироваться въ особомъ отдѣлѣ.

Журналъ выходитъ ежедневно по четвергамъ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА: на годъ съ доставкой и пересылкой 2 р. 50 к., на полгода 1 р. 50 к., на 3 мѣс. 85 к. и на 2 мѣс. 60 к. (мѣсячная подписка не принимается).

Адресъ редакціи и конторы журнала „Книга“—книжный складъ „ЗЕМЛЯ“ СПБ., Владимірскій пр., д. № 7. Телеф. 51—01.

1—3

На 1907 годъ.

Открыта подписка на историческій журналъ.

„БЫЛОЕ“.

Журналъ—внѣпартійный и посвященный исторіи освободительнаго движенія—издается подъ редакціей В. Я. Яковлева-Богучарскаго и П. Е. Щеголева при ближайшемъ участіи В. Л. Бурцева по слѣдующей программѣ.

Статьи и изслѣдованія по исторіи освободительнаго движенія въ Россіи.

Біографіи дѣятелей движенія, воспоминанія о нихъ, ихъ собственные мемуары, дневники, письма, статьи, стихотворенія и проч.

Документы и другіе матеріалы, касающіеся движенія.

Отдѣльные факты и эпизоды изъ исторіи движенія.

Историческая библіографія.

Generated on 2015-08-12 18:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Въ 1907 году между многими другими статьями будутъ напечатаны: М. Ю. Ашенбреннеръ—Воспоминанія (60-ые и 70-ые годы); А. Бахъ—Воспоминанія народовольца; В. Я. Богучарскій—Декабристъ М. С. Лунинъ; В. Л. Бурцевъ—Изъ воспоминаній; И. П. Бѣлоконскій—Земское движеніе до образованія „Союза Освобожденія"; В. А. Вейнштокъ—Акатуевскій рудникъ; М. О. Гершензонъ—Западные друзья Герцена; В. С. Голубевъ—Государственная Думма 1906 года; В. А. Даниловъ—Изъ воспоминаній; С. А. Жебуневъ—Изъ воспоминаній; А. И. Иванчинъ-Писаревъ—Побѣгъ князя Кропоткина; Н. И. Іорданскій—Миссія П. С. Ванновскаго; Кафіеро—Воспоминанія; Коваленко—11 дней на „Потемкинѣ"; Е. Д. Кускова—Политическія партіи въ 1906 году; Платонъ Лебедевъ—Красные дни въ Нижнемъ Новгородѣ; М. К. Лемке—Процессы Митрофана Муравскаго, Сунгурова, Блюммера, Головина, кн. Долгорукова и др. (по неизданнымъ архивнымъ даннымъ); Е. Е. Лазаревъ—Гавайскій сенаторъ; А. О. Лукашевичъ—Въ народъ; И. Л. Манучаровъ—Изъ Шлиссельбурга на Сахалинъ; Н. А. Морозовъ.—Изъ воспоминаній; В. С. Панкратовъ Арестъ и процессъ. Э. К. Пекарскій—Рабочій Петръ Алексѣевъ (изъ воспоминаній); П. Н. Переверзевъ—Экспедиція генерала Ренненкампфа; М. Р. Поповъ—Изъ моего революціоннаго прошлаго; С. Н. Прокоповичъ—Формы и результаты аграрнаго движенія въ 1906 году. А. С. Пругавинъ—Декабристъ въ монаст. тюрьмѣ. Л. Ф. Пантелѣевъ—Дѣла давно минувшихъ дней (арестъ, ссылка и пр.); З Ралли—Изъ воспоминаній о Драгомановѣ и Бакунинѣ; И. А. Рубановичъ—Дѣло Гоца въ Италіи и Савицкаго во Франціи; С. А. Савинкова—Изъ воспоминаній; С. Г. Сватиковъ—Очерки по исторіи студенческаго движенія; В. И. Семевскій—Волненія въ л.-гв. Семеновскомъ полку въ 1820 году: Е. П. Семеновъ. Народовольческіе кружки въ Одессѣ; Э. А. Серебряковъ—Революціонеры во флотѣ; С. Сомовъ—Рабочее движеніе въ Петербургѣ въ 1905 году; Н. П. Стародворскій—Дегаевъ и Судейкинъ. Изъ воспоминаній; П. Б. Струве—Заграничный журналъ „Освобожденіе"; Е. В. Тарле—Каннингъ и Николай Тургеневъ;—Герценъ и газета Прудона; Н. А. Танъ—Послѣдній періодъ „Народной Воли" М. Ф. Фроленко—Воспоминанія о Воронежскомъ и Липецкомъ съѣздахъ; Л. Ш. Страница изъ исторіи идейныхъ теченій въ „Народной Волѣ". П. Е. Щеголевъ—Агитаціонная литература декабристовъ;—Конецъ императора Павла (историческое разслѣдованіе); Ф. Л. Ястржембскій—Записки петрашевца; Записки императора Николая I о 14 декабря, неизданныя произведенія А. И. Герцена и др.

Будутъ напечатаны также: „Сводъ указаній данныхъ нѣкоторыми изъ арестованныхъ по дѣламъ о госуд. преступленіяхъ" (полностью); Докладъ (оффиціальный) о дѣлѣ В. И. Засуличъ; Разгромъ тверского земства (извлеченіе изъ доклада г-на Штюрмера); Къ исторіи русской „конституціи" (оффиціальные матеріалы и документы); Обзоры по дѣламъ политическимъ за разные годы (изъ изданій д-та полиціи); Отчеты о процессахъ, не бывшіе въ печати (дѣло 1 марта 1887 г., военныхъ кружковъ 1887 и др.); рѣдчайшія революціонныя изданія, письма разныхъ общественныхъ дѣятелей, документы и очерки по исторіи освободительнаго движенія послѣднихъ двухъ лѣтъ, и т. д.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Журналъ будетъ выходить по прежнему ежемѣсячно, книжками въ 20 печатныхъ листовъ каждая.

Въ журналѣ помѣщаются—на отдѣльныхъ листахъ и въ текстѣ—портреты дѣятелей, факсимиле, рисунки, имѣющіе отношеніе къ исторіи движенія.

Цѣна съ пересылкой и доставкой: на годъ (съ 1 янв. по 1 янв.)—8 руб.; на $^1/_2$ года (съ 1 янв. по 1 іюля)—4 руб; на $^1/_4$ года (съ 1 янв. по 1 апр.)—2 руб. Перемѣна адреса—30 коп. (При перемѣнѣ адреса контора проситъ подписчиковъ сообщать старый адресъ, внесенную сумму и срокъ подписки). Книжные магазины при подпискѣ получаютъ 5% скидки.

Цѣна отдѣльной книжки въ книжныхъ магазинахъ—1 руб, для покупающихъ въ конторѣ - 85 коп, для выписывающихъ изъ конторы—1 р. 10 коп. съ пересылкой. Книжнымъ магазинамъ на отдѣльныя книжки—30% скидки.

Подписка принимается въ конторѣ журнала—ежедневно, кромѣ праздниковъ, отъ 9 до 4 час. дня)—С.-Петербургъ, Лиговская ул., 44.

Редакція помѣщается въ С.-Петербургѣ на Знаменской ул. д. 19.

Личныя объясненія съ редакторами—по понед., вторн, четверг., пятницамъ (кромѣ праздниковъ) отъ 3 до 5 час. дня.

Редакторы { **В. Я. Богучарскій.** / **П. Е. Щеголевъ.** } Издатель **Н. Е. Парамоновъ.**

1–3

ПРОМІНЬ

одинокий независимий становий орґан украïньского учительства.

Виходить 2 рази в місяць в обемі 2 арк. друку.

ПРОМІНЬ має на ціли зʼединити духово все украïньске учительство без огляду на кордони і тому в своїх артикулах не лиш порушае справи, які обходять беспосередно встрийских учителїв, но також в кождім числї містить богатий материял і з росийскої Украïни, а навіть з Америки, де має своїх кореспондентів.

Зміст „Промінʼ“ е того рода, що надае ся до читаня не лиш учительству, но також і найширшим інтелїґентним кругам.

ПЕРЕДПЛАТА виносить на рік: в Австро-Угорщинї: 8 к.; за кордоном: 4 карб., згл. 2 доляри, або 10 франків.

Адреса редакциї і адмінїстрациї «Промінʼя»: **Вашківцї н. Черем. (Буковина—Австрия).**

Redaktion und Administration des „Promin“: Waschkoutz a. Cz. (Bukowina—Österr.).

1–3

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2015-08-12 18:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1907 ГОДЪ.

(18-ый годъ изданія).

На общепедагогическій журналъ для учителей и дѣятелей по народному образованію

„РУССКАЯ ШКОЛА".

Журналъ издается по слѣдующей программѣ:

1) Вопросы общей реформы системы образованія. 2) Злободневные вопросы школьнаго дѣла. 3) Общіе вопровы образованія и воспитанія. 4) Педагогическая психологія. 5) Школьная гигіена. 6) Исторія школы. 7) Методика преподаванія. 8) Беллетристическія произведенія съ сюжетами, взятыми изъ жизни школы, и школьныя воспоминанія. 9) Обзоры новѣйшихъ теченій въ области знанія (научный фельетонъ). 10) Дѣятельность государственныхъ и общественныхъ учрежденій въ области народнаго образованія (Госе. Дума, земство и т. п.). 11) Иностранная школа. 12) Инородческая школа. 13) Начальная школа. 14) Городскія училища. 15) Средняя школа. 16) Высшая школа. 17) Профессіональная школа. 18) Вопросы женскаго образованія. 19) Внѣшкольное образованіе.

Кромѣ статей разныхъ авторовъ по означенной программѣ журналъ дастъ ежемѣсячно слѣдующіе отдѣлы: I. Критика и библіографія педагогическихъ и популярно-научныхъ сочиненій. II. Хроника нар. образованія на Западѣ. III. Хроника начальнаго образованія. IV. Хроника народныхъ библіотекъ. V. Хроника воскрестныхъ школъ. VI. Хроника профессіональнаго образованія VII. Замѣтки изъ текущей жизни. VIII. Разныя извѣстія. IX. Правительственныя распоряженія.

Въ „Русской Школѣ" принимаютъ участіе слѣдующія лица: Н. Я. Абрамовичъ, Х. Д. Алчевская, К. И. Андріенко Ц. П. Балталонъ, проф. И. А. Бодуэнъ-де-Куртенэ, И. А Бѣлозерскій, И. П. Бѣлоконскій, В. П. Вахтеровъ, П. И. Вейнбергъ, Б. П. Вейнбергъ, д-ръ А. С Виреніусъ, Е. М. Гаршинъ, проф. И. М. Гревсъ, А. Г. Готлибъ, Я. Я. Гуревичъ, А. Я. Гуревичъ, К. Н. Деруновъ. О. А. Добіашъ, К. В. Ельницкій, Н. М. Жестелевскій, И. П. Житецкій. С. А. Золотаревъ, Г. Г. Зоргенфрей, К. А. Ивановъ, проф. Д. Н. Кайгородовъ, П. Ѳ. Каптеревъ, проф. Н. И Карѣевъ, П. Н. Казанцевъ, В. А. Келтуяла, Н. П. Кашинъ, П. А. Конскій, Н. И. Коробка, А. А. Карасевъ, проф, Н. Н.

Generated on 2015-08-12 18:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Ланге, Б. А. Лезинъ, М. К. Лемке, проф. П. Ф. Лесгафтъ, А. Л. Липовскій, А. А. Локтинъ, Ѳ. С. Матвѣевъ, И. И. Мещерскій, П. Г. Мижуевъ, А. В. Мезіеръ, А. П. Налимовъ, А. П. Нечаевъ А. Новиковъ. А. В. Овсянниковъ, Ф. Ф. Ольденбургъ, проф. И. Г. Оршанскій, С. А. Острогорскій, Ф. И. Павловъ, О. Х. Павловичъ, проф. А. Л. Погодинъ, В. Подстепянскій, С. Н. Поляковъ, В. Л. Розенбергъ, Г. П. Роковъ, И. А. Рудневъ, Н. А. Рубакинъ, Е. П. Рѣпина, С. Ф. Русова, М. Н. Салтыкова, проф. И. А. Сикорскій, С. И. Симоновъ, Л. С. Севрукъ, проф. Ир. П. Скворцовъ. А. Ѳ. Соколовъ, М. И. Страхова, проф. Сумцовъ, М. А. Тростниковъ, А. М. Тютрюмовъ, К. А. Тюлеліевъ, В. И. Чарнолускій, Н. В. Чеховъ, В. И. Фармаковскій, А. П. Флеровъ, В. А. Флеровъ, проф. В. М. Шимкевичъ, С. И. Шохоръ-Троцкій, Н. О. Шохоръ-Троцкая, д-ръ В. Ф. Якубовичъ, А. Яцимірскій и др.

«Русская Школа» выходитъ ежемѣсячно книжками, не менѣе пятнадцати печ. листовъ каждая (за май-іюнь и іюль-августъ—двѣ книжки двойнаго объема). Подписная цѣна: въ Петербургѣ безъ доставки—семь р., съ доставкою—7 руб. 50 коп. для иногородныхъ съ пересылкою—восемь руб.; за границу—девять руб. въ годъ. Сельскіе учителя, выписывающіе журналъ за свой счетъ, могутъ получать журналъ за шесть руб. въ годъ, съ разсрочкою уплаты въ два срока. Города и земства, выписывающіе не менѣе 10 экз., пользуются уступкою въ 15% Книжные магазины получаютъ за комиссію 5% съ годовой цѣны. Подписка съ разсрочкой и уступкой принимается только въ конторѣ журнала.

Журналъ «Р. Ш». допущенъ Ученымъ Комитет. Мин. Нар. Просв. къ выпискѣ для фундаментальныхъ библіотекъ среднихъ учебныхъ заведеній, а также въ учительскія библіотеки низшихъ учебныхъ заведеній.

Золотая медаль на международной выставкѣ «Дѣтскій Міръ» въ 1904 году.

Подписка принимается въ конторѣ редакціи (Спб. Лиговская ул., 1).

Редакторъ-издатель *Я. Я. Гуревичъ.*

1—3

Generated on 2015-08-12 18:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ

ВІСТНИК

український місячник

ЛІТЕРАТУРИ, НАУКИ Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТЯ

в році 1907 виходитеме в двох виданнях, київськім і львівськім.

Редакція і головна контора: Київ, Прорізна 20, кв. 3.

Контора львівська, ул. Чарнецкого, ч. 26.

(Lemberg, Czarnećkyj str. 26, Anzeiger für Litteratur und Wissenschaft).

Передплата на видання київське, платна в Київі для Росії: на цілий рік 6 руб., на виплат: 1 січня 2 руб., 1 марта, 1 червня і 1 вересня по 1 р. 50 к.

Нові передплатники на 1899—1906 р. дістають усі книжки, почавши від 1-ої за ціну 7 руб. 20 коп. 1-ого річника (1898) перші чотири книжки вичерпані; за ціну 6 руб. можна дістати кн. 5—12, з додатком початків статей, що їх продовженя містяться в сих книжках.

Поодинокі книжки коштують 2 кор. (в Росії 1 руб.).

З двох перших некомплетних річників продають ся поодинокі книжки по 30 коп.

Книжки висилають ся раз на місяць; хто надсилає передплату по виході книжки, дістає належні книжки при найблизшій розсилці

Видавець *Мих. Грушевський.*

Редактор *Фотий Красицький.*

Generated on 2015-08-12 18:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2015-08-12 18:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000010425902
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY